

Андрій Кокотюха

Привид із Валової

Харків
«ФОЛІО»
2015

ББК 84(4УКР)6
К59

Серія «Ретророман»
заснована у 2015 році

Художник-оформлювач
Л. П. Вировець

Серія «Ретророман»
Адвокат із Личаківської
Привид із Валової
Автомобіль з Пекарської
Різник із Городоцької

ISBN 978-966-03-7113-2
(Ретророман)
ISBN 978-966-03-7166-8

© А. А. Кокотюха, 2015
© Л. П. Вировець, художнє
оформлення, 2015
© Видавництво «Фоліо»,
марка серії, 2015

Окрема подяка
Міській адміністрації Львова
та особисто *Андрієві Садовому* —
за всебічну підтримку та гостинність.

Головний літературний консультант
Юрій Винничук

Головний історичний консультант
Ігор Лильо

Консультанти:

Василь Расевич, історик, публіцист,
старший науковий співробітник відділу
нової історії України Інституту українознавства
ім. І. Крип'якевича НАН України;
Мар'ян Мудрий, історик, викладач
Львівського національного університету
ім. Івана Франка;
Ілько Лемко, мовознавець

названому на його честь, загрожували куди небезпечніші вороги.

Навряд чи князь, пішовши на лева, ризикнув би кинути виклик тутешнім щурам. Не князівська воно справа воювати гидотних *ратусів*².

Ніби у відповідь на такі думки десь у темряві попереду підозріло зашурхотіло. Чоловік не здивувався нічним звукам, знов, куди й для чого йшов. Та все ж мимоволі здригнувся, зупинився, завмер.

Рука сягнула до правої кишені пальта, пальці стисли сталь «бульдога»³. Легенький шерех повторився, але нічний пошуковець передумав виймати револьвер. Натомість лівою рукою з іншої кишені потягнув довгасту трубочку з цупкого картону, котрий, як обіцяла реклама, навіть не розмокне, — електричний ліхтарик Х'юберта⁴, заправлений трьома новенькими соляними батареями.

Тонкий, не аж надто яскравий промінчик шаснув на звук. Світле кружальце показало завалений будівельним сміттям кут. Серед старого побитого каміння лежав, пожмаканий та недбало кинутий, чималий уривок обгорткового паперу. Порожні вийняті шиби ганяли осінній вітер, він вкотре торкнувся сміття, вразливий і податливий папірець шелеснув, ніби кепуючи з людських страхів.

Сплюнувши під ноги, чоловік рішуче ступив до джерела свого переляку. Вимкнувши й заховавши назад ліхтаря, озброївся коробкою сірників і, сам не знаючи, для чого це робить, видобув вогонь, дозволив йому лизнути вразливий край. Видно, шмат обгортки кинули тут недавно, може, навіть сьогодні. Ночі вже холодні, зранку взагалі крапало, восени на Львів сходили сuto

лондонські дощі й тумани — та папір не встиг зволожитися. Легко піддався силі вогню, почав тліти. Потім розгорівся, на короткий час освітивши приміщення, коли бути зовсім точним — залу першого поверху, яку новий власник будинку завзято заходився перебудовувати. Дійства вимагала нинішня мода, а зараз — чималих видатків. Будівельні роботи найдорожчі, ще й слід закласти витрати не на абиякого, найпопулярнішого архітектора. Так, зараз їхні часи — тих, хто будує й будується.

Сплахи відбивали від старих муріваних стін чудернацькі тіні. Здавалося, своїм маленьким вогнищем він розбудив нечисту силу, і тепер вона влаштовує проти ночі свої химерні ритуальні моторошні танці. Труснувши головою, нічний візитер спробував прогнати від себе подібні думки — нічого ж не дає, лиш нагнітає, накручує, тъху... Ні, відчуття потрапляння в місце, де щоночі панують темні сили, ні на мить не залишало. Навпаки, тільки посилилося, і правиця знову полізла по зброю.

Він розумів, чому так відбувається.

По-перше, справді щури.

Жарти жартами, але небезпеку від підземних мешканців Львова не варто применшувати. Вивчаючи міські архівні записи, чоловік не пропустив повз увагу те, що за багато століть місто, крім іншого, ставало для його мешканців ще й великим цвинтарем. Та де архіви: міські газети в останні роки охоче давали сенсаційні публікації про чергові людські рештки у вигляді білих черепів й уламків людських кісток.

Львів розростався вшир небаченими раніше темпами. Забудови вже стали чи не головним пріоритетом, будівельним роботам міська рада найперше давала «зе-

лену вулицю». Тож усякий раз, коли десь починали копати фундамент, неодмінно знаходили давнє поховання, котре відразу збурювало, штовхало вперед, виром закручувало бурхливу фантазію майстрів пера.

Взяти хоч того ж пана Яворського⁵. Дай тільки прівід, ураз змайструє із нічого чергову страшну історію про невинно страчених русинів, євреїв, езуїтів. Або — про лицаря, котрий вбив свого суперника на таємній дуелі, завойовуючи право претендувати на руку прекрасної панни. Але та, дізnavшись, що вбито її коханого, не захотіла жити, отруїлася, і рідні видали грішницю нещасному переможцеві. Той же, віддаючи дамі свого розкрайного серця останню шану, поховав її сам із належними почестями десь у таємному некрополі в передмісті. Він та подібні до нього репортери могли також написати про закопаних у землю живцем відьом та відьмаків, що своїми богохульними чарами зводили людей, від простого міщанина до шляхетного пана, й були за це покарані розгніваними родичами своїх жертв. І ось тепер, коли їх викопали, чорні душі випущені на волю й не можуть заспокоїтися, мучаючи християнський та інший народ вже після своєї смерті.

Папір доторяв, вогняні блиски ставали дедалі меншими. Зменшувалися й тіні.

— Тож про щурів.

Чоловік знову здригнувся, тепер — від почутого раптом голосу. Наступної миті все зрозумів, не стримав короткого смішку, навіть легенько ляснув себе по лобі. Сам же сказав це, вголос, треба ж так замислитись, дивлячись на вогонь. Мовив неголосно, луна від стін не відбилася. Не видав себе необережним вигуком і зараз уже не боявся — бо нікого тут не було, вже встиг переконатися остаточно. Хіба пацюки, справжні діти підзе-

мель, котрі з віку в вік, то не перебільшення, харчуються мертвими людьми. Ніхто не сказав, сам додумався. Хвостатих потворних ратусів з дивних причин не бере трупна отрута, що красномовно свідчить: щури звикли до неї, просякли, самі є її перенощиками.

У такому разі львівські пацюки несуть хворобу та смерть усякому, кому не пощастило бути ними вкушеним. Кажуть, п'яного волоцюгу-жебрака з Ринку отак уночі погризли живого, коли спав просто в дворику, очманілій від хмелю. Прокинувся він не від болю, так нажлуктився — хропів до ранку. А коли очуняв, нічого не зрозумів, попросився в благодійну лікарню при притулку, аби замазали ранки йодом, та й по всьому. Аж поки за короткий час не почала нещасного бити пропасниця, зіниці не пожовтіли, ніби від гною, весь укрився рясним потом, став гарячий, мов жарина. Говорили й писали — не лікували бідачу, дали померти, зачинивши в окремому приміщенні. Потім помилили з ядучою хлоркою, а саме тіло вивезли потай, спалили, й по всьому.

Отже, нічний візитер був готовий до того, аби при першій же появлі гострозубого щура в полі свого зору вихопити «бульдога» та смальнути в нього, перш ніж підземний хижак перейде в наступ. У тому, що львівські пацюки нападають на людей, мов лісові хижаки, він не мав жодного сумніву. Нехай забобони, нехай перебільшення. Краще вірити в це та готуватися, аніж грati вар'ята й потрапити в пастку.

Ну, а по-друге — не лише щури.

Папір зотлів, чоловік старанно розтер попіл товстим носаком черевика.

Він озброївся, бо затіяна ним нічна вилазка була небезпечною незалежно від того, вилізуть пацюки з

пивниці чи бігатимуть там, поки новий власник не зашпарує всі щілини й не замурує стіни та підлогу капітально. Місце, будинок на Валовій, до якого він так довго придивлявся, збираючись з духом і зважуючи всі «за» та «проти» задуманої пощукової експедиції, мало погану репутацію. Хтозна, раптом саме вона змусила тих, кого чоловік збирався випередити, використати дім для своїх темних справ.

Раніше він побоювався.

Нині, коли всі інші можливості вичерпані, нарешті наважився на експедицію.

Зовсім не страшно.

Знову шерех десь попереду.

Вже не стримуючись, він вихопив револьвер, виставив перед собою в зігнутій у лікті руці.

Брехня. Кого дурити, для чого дурити — лячно, аж мурахи бігають шкірою та починає бити зрадницький морозець.

То протяги. Холодить, передає зухвалі вітання жовтневий вітер.

Відступивши до найближчої стіни, аби прикрити спину, забезпечивши таким чином тил, чоловік витягнув озброєну руку перед собою. Інша вже знову стискала ліхтарик. Посвітив, обмацав темряву промінчиком. Трохи відпустило. Жодних шарудінь уже не чулося, і чоловік, ніби виправдовуючись сам перед собою, навмисне голосно кашлянув. Тоді — гукнув, послухавши луну. Потім, підбадьорюючи, гаркнув на всю силу легенів:

— Е! Е! Хто тут! Я тебе не боюся!

Відповіддю булатиша, і він вигукнув уже сміливише:

— Виходь! Покажися! Де ти!

Нікого нема. Слід було чекати.

Пустивши правицю вздовж тулуба, він рішуче вийшов на середину зали. Неквапом обертаючись довкола, міркував, із чого б почати. Розгледівши за риштуванням сходи нагору, вирішив: робитиме, як треба. Заведено, існує негласне правило: починати згори, потім спускатися донизу. Він мав величезний сумнів, що ретельне обстеження саме другого поверху йому потрібне. Але, провагавшись, домовився сам із собою, точніше — з власною совістю: краще витратити додатковий час, піднявшись туди й оглянувши, що й де треба, аніж потім картатися — мав змогу, а не зробив. Поспішати нема куди — ніч попереду.

Запхнувши «бульдога» до кишені, чоловік переклав ліхтарик у праву руку, міцно стис, немов це було бильце, за яке слід триматися, аби не впасти. Промінчик освітлював шлях. Женучи залишки дурних думок, особливо — навіяні щурами страхи, він почав сходження на другий поверх будинку.

Раніше їх розділяли балки перекриттів. Тепер же новий власник збирався перетворити стару, більш як сторічної давнини, забудову на власний маєток. Резиденцію неподалік від самого міського серця, котра підкреслювала б його високий статус. Колишній домовласник не міг собі такого дозволити — одна з причин, чому тепер скрігоче зубами, махає після бійки кулаками та годує львів'ян дурними казочками.

Нічого йому не допоможе.

Для того чоловік ризикнув прийти сюди глупої ночі.

Де там — жодного ризику, вже переконався. Забобони самі.

Тримаючи рівновагу, нічний візітер таки вибрався на верхній поверх. Зупинився. Прислухався. Знову

здалося, чи тут теж щось шарудить... Навряд, пацюки, хоч знані верхолази, але зараз їм тут нема чого робити. Нікого іншого тут боятися особливо не слід. Високо, та й стіни довкола.

Не зі стіни ж...

Позаду, вже не криючись, хтось подав ознаки життя.

Чоловік сахнувся, рвучко повернувся. Револьвер у правій кишені, лівою не дістати швидко.

Ліхтарик висвітив те, що насувалося.

Нічний гість закричав...

ди, чи діє австрійська поліція так само, як російська. І царської скуштував: минулого червня нагрянули до нього на київську квартиру, ще шостої ранку не пробило.

Втім, сидіти перед поліцейськими агентами та жандармським ротмістром у білизні та просити дозволу вдягнути штани — усе ж не найбільше приниження, пережите Клімом у той час. Аби цим усе тоді обмежилося...

— Куди я можу сховатися від вас, пане Зінгереб! — паривав він, щільніше загортуючись у халат і тугіше затягуючи пояс. — Будинок належить вам, я тут живу з вашого люб'язного дозволу. Та це зовсім не означає, що ви маєте право отак вриватися зрання в мій приватний простір! Мені треба привести себе в порядок, зварити кави та бігти на службу!

Зінгер витер спіtnілого від обурення лоба. Причому таким необережним жестом, що збив із маківки незмінну ярмулку, відкривши на загальний огляд проплішину ідеально круглої форми. Метушливо повернувши головний убір назад, він знову витер завжди ідеально білою, але разом із тим чомусь постійно жмаканою хустиною розпашіле від гніву лиць, тупнув ногою, ніби так підтверджуючи свою цілковиту правоту:

— Та ви самі це сказали, пане Кошовий! Ви ж не будете заперечувати, що самі це сказали? У вас вистачить совіті заперечувати це?

— Ви про що говорите, пане Зінгереб?

— Про вашу совість, пане Кошовий! У вашого попередника, пана Сойки, вона була!

— Справді?

Питання прозвучало щиро, хоч і ядуче. Та Веслав Зінгер запнувся, знітився й ще густіше почервонів.

Адже, згадуючи про совість адвоката, котрий винаймав помешкання перед тим, як туди вселився Клім, домовласник дещо погарячкував.

Звали пожильця Євгеном Сойкою, частіше називали паном Геніком, а минулого літа тут, у цій квартирі, в кабінеті застрелили. Результат офіційного поліцейського розслідування, очоленого особисто комісаром Мареком Віхурою, тиражували в усіх львівських газетах. Крім хіба тих, де подавалася винятково фінансова або сільськогосподарська інформація. Згідно з висновками кримінальної поліції, вбив адвоката російський агент, терорист Ігнатій Ярцев. Самого ж убивцю наздогнала куля, коли поліція вирахувала його на Богданівці, одній з міських околиць, та спробувала затримати. Чинив опір, винних не покарали. Тим більше що заразом удалося накрити підпільну бойку, до якої входили пов'язані з місцевими московофілами бомбісти.

Зв'язок відомого адвоката Сойки зі злочинною групою, котра ще й підживлювалася грішми зі скарбниці Російської імперії, став чи не найбільшим минулорічним скандалом у Львові.

Найперше пожвавилися ті, хто завдяки майстерності пана Геніка програв непрості судові процеси. Мов із мішка посыпалися нові позови. Судова машина відразу збільшила кількість пасажирів у рази, виправдувальні вироки масово опротестовувалися. Тих же, хто їх здобув, вийшовши із судової зали переможцями, почали прямо, а частіше — непрямо, називати ворожими поспаками.

Склалася ситуація, яку Клім, будучи юристом, вважав парадоксальною. Аби довести свою лояльність до чинної австрійської влади та повну підтримку політики цісаря Франца-Йосифа, громадяни готові були наново

судитися й навіть вважали за краще програти, зазнавши при цьому матеріальних, натомість — максимально зменшивши рівень моральних збитків. Ще ніколи, принаймні — від початку нового, двадцятого століття — судові засідання по поновлених справах не перетворювалися на змагання з лояльності відповідачів. Загалом же історія з Сойкою та всім похідним від неї відтоді й надалі вважалася прикладом того, як важливо дбати не про гаманець чи політичну орієнтацію, а передусім про власну репутацію.

Тож совісність свого колишнього квартирanta Зінгер згадав даремно. Але не був би собою, аби не викрутитися, перевівши подих і перейшовши в контратаку:

— Я не те маю на увазі, на що ви натякаєте, пане Кошовий! Увесь Львів чудово знає, ким пан Сойка був за життя! Та де — треба було його нагло вбити, аби громадяни зрозуміли, що він насправді собою являв! І все одно, пане Кошовий, все одно!

— Що — «все одно»?

— Попри свою не дуже високу суспільну мораль, пан Геник завжди лишався чесним у розрахунках! Ось що я маю на увазі! Він платив за квартиру вчасно. Я ніколи не нагадував йому. А він не дозволяв собі затримати платню хоча б на день! — Домовласник знову витер лоба, цього разу вже обережніше. — Якось, пам'ятаю, була субота і ми з пані Зінгер вже вклалися спати. Я зовсім забув — на той день припало число, коли треба вносити гроші. Двірник обмовився, мовляв, пан адвокат уже третій день не ночує. Мені нема жодного діла до того, хто, де та з ким ночує! Аби то не було пов'язане із судомією, пане Кошовий, бо я такого в себе в будинку не потерплю. І аби вчасно сплачували оренду, бо інакшого я так само терпіти не готовий! І що ви думаете?

— Нічого не думаю, пане Зінгере. Хоча брешу — думаю, ви затримуєте мене. Крадете мій час, бо спізнююватися я не звик.

Домовласник, як за ним водилося, витягнув із жилетної кишені позолочену цибулину годинника, клацнув кришечкою, красномовно показуючи Климові циферблат:

— Йой! Бачите, скільки марного часу витрачаю на вас я! Коли йшлося про пана Геника, він не дозволяв собі марнувати мій час на полювання, мета якого — виловити квартиранта й витрусити з нього належне. А мені від пожильця нічого не треба, окрім місячної платні за проживання тут, у квартирі на вулиці Личаківській! Не в найгіршому місці Львова, скажу я вам! Тоді, в суботу, ми вже заснули, коли пан Сойка повернувся додому звідти, звідки мене зовсім не обходить, гречно перепросив за турботу й дав належні мені гроші. Бо не зміг з різних причин зробити цього вранці! А ви, пане Кошовий, взагалі позбавляєте мене сну! Не кажучи вже про пані Зінгер, котра змушена була піти до лікаря, аби той написав рецепт на снодійну мікстуру. Дорогу, між іншим. Усе через вашу злочинну й безвідповідальну відмову сплачувати оренду хай не так вчасно, навіть нехай із затримкою на два місяці — але ж ви заборгували мені з літа! Ви відмовляєтесь платити? Добре, в такому разі ласкаво просимо до суду!

Кошовий торкнувся віка пучкою вказівного пальця.

Робив так машинально, коли воно сіпалося. Із цим нічого вдіяти не міг. Тик утворився на нервовому ґрунті, після допиту в «Косому капонірі», київській політичній тюрмі. Він, молодий та перспективний київський адвокат, узявся захищати вчорашніх студентів Політехніки. Вони організували нелегальну друкарню, де вида-

вали українські книги й газети суто просвітницького характеру. Але охранка, припинивши справу за допомогою провокаторів, приписала друкарям діяльність, спрямовану на підрив устоїв держави. Для певності підкинули револьвер та дві саморобні бомби. Робили грубо, не думаючи, що взагалі хтось наважиться захищати друкарів у повну силу. Коли ж Кошовий легко довів усе це в судовій залі, дуже скоро сам опинився в казематах, названий ні більше ні менше спільником терористів. Тоді ж, під час допиту, слідчий перестарався з методами тиску: захопившись ґрунтовним процесом встановлення істини, жандарм сильно стукнув Кліма головою об стіну.

З тюрми видряпали, та відтоді тик щодня нагадував про тиждень у казематі. Не обов'язково коли він нервував чи хвилювався. Віко сіпалося незалежно від Клімового внутрішнього налаштування, зовнішніх обставин та впливів. Просто часом смікало легенько, а бувало — сильніше, й тоді складалося враження, ніби молодий чоловік грайливо підморгує. Незнайомих це спершу дивувало. Тих же, хто встиг піznати Кошового близче, або лишало байдужим та звичним, або дратувало, залежно від ситуації. Скажімо, от як зараз домовласника.

— Пане Зінгерє, — мовив Клім, зітхнувши. — Ми можемо йти до суду. Причому я сам здатен захищати себе, бо, як вам відомо, фаховий адвокат. Нехай моя нинішня служба трошки далека від основного роду діяльності, але то дурниця. Тутешні закони вже знаю, вид на проживання маю. Фактично є громадянином, рівним із вами у правах. Тож, програвши вам суд, навіть отримавши припис сплатити борг у зазначений термін, я зазнаю збитків у короткій перспективі. Ви ж, хочу на-

гадати, втратите пожильця, який платить невчасно і не ту суму, яку ви дерете з інших квартирантів. Зате, наголошую, рано чи пізно сплачує бодай щось. Хто захоче після мене вселитися не просто в квартиру сумнозвісного адвоката Сойки — туди, де його знайшли мертвим на підлозі? Припустімо, ви знайдете когось. Хто гарантує, що ви сторгуєтесь бодай на таку суму, на яку домовилися зі мною?

Зінгер слухав, сопів і мовчав. Годинника при цьому далі тримав у руці розкритим, немов це щось для нього в даний момент означало. Витримавши твердий та водночас лукавий Климів погляд, він демонстративно затріснув кришечку «цибулини», старанно заховав її на місце, заклав за краї камізельки великі пальці обох рук. Випнув груди й барильце, пожував губами.

— Ви, пане Кошовий, не можете придумати іншого пояснення своїм негідним діям у той час, коли я нагадую про ваші борги.

— Якщо ви знали відповідь, для чого завели розмову?

— Бо вважав — ви припините користуватися особливим становищем!

— Особливі становища для того й існують, аби ними користувалися, пане Зінгере.

— Чудово. Ми обмінялися думками, назвемо розмову так. Але я прийшов нагадати: ми домовлялися про, гм, особливу ціну для вас із урахуванням існування несприятливих обставин. Та й близько не домовлялися, що ви взагалі не будете платити за проживання.

Климове віко знову сіпнулося.

— У нас виникали подібні суперечки не раз, пане Зінгере.

— І не два, — нагадав домовласник. — Між нами, чоловіками, я цілком розумію злу вигоду від свого ста-

новища й десь приймаю ваші аргументи. Бо за схожих обставин діяв би так само.

— Не маю жодних сумнівів, пане Зінгерে.

— Ось аби ви ще допомогли мені пояснити все це пані Зінгер, слово честі — терпів би заборгованість хоч до католицького Різдва. Ви ж все одно заплатите, бо є порядньою молодою людиною.

— З пані Зінгер домовляйтесь самі, — розвів руками Клим. — І ви праві, я справді заплачу. Навіть, може, сьогодні, але завтра — вже напевне. Чекаю на клієнта, складатиме довірчий лист. Йдеться про нерухомість. Матиму солідні комісійні, тоді й розрахуємося.

— У такому разі, пане Кошовий, дуже перепрошую, що затримую вас своїм вранішнім, не дуже доречним, як тепер розумію, візитом. Хай вам нині Бог помагає!

Сказавши так, домовласник відкланявся й пішов геть, залишивши по собі ледь чутний, хоч все одно прикий, запах поту.

А Клим нарешті почав збиратися.

З дитинства він чув від батька слово *чухно*. Розмінявши четвертий десяток, так і не зрозумів, що воно означає.

У Назара й Варвари Кошових була лише одна дитина. Подружжя хотіло ще. Але після передчасної смерті донечки, котра згоріла за кілька днів від лихоманки, проживши після свого народження лише три місяці, мама відчувала стійкий страх, тато не наполягав. У родині сумних спогадів уникали, про давню притлумлену сімейну трагедію Клим почув випадково, від тітки Терези Станіславівни. Із нею, збіднілою польською аристократкою, одружився старший брат Варвари Микитівни Кошової, у дівоцтві — Баришевської.

Сталося так, що тітка Тереза рано втратила чоловіка. Він загинув випадково й по-дурному, що, власне, визначило батькове ставлення до протестних силових акцій будь-якого роду: був у справах у Тіфлісі, став свідком зухвалого нападу місцевих революціонерів на поліцейську карету, бомби полетіли зусібіч, і одна розірвалася поряд із Климовим дядьком. До Києва не довезли, помер по дорозі. Відтоді тітка Тереза, на ту пору лишившись зовсім без засобів до існування, стала частиюю гостею в домі Кошових. Нема лиха без добра: потреба у няні відпала, заразом із раннього дитинства хлопчик мав змогу чути, крім російської та української, третю мову, польську, з якою зріднився. Через те пізніше, вже в університеті, опанувати четверту, німецьку, вдалося досить легко — далася взнаки звичка чути інші мови.

Ну і, звісно, та обставина, що в родині Клементій лишався єдиною дитиною, якою постійно зайнятий адвокат Кошовий займався не так часто, як мусив би це робити батько. Над хлопцем дружно квоктали мама з тіткою, звісно ж — доти, поки сам він не втомився й не почав дозволяти собі, часом — усупереч гарним манерам, огризатися на них. У такі моменти суворий батько втручався, починаючи розводити конфліктні сторони. Проте завжди, скільки Клим себе пам'ятав, тато з різних приводів, а то й зовсім без них, вкручував фразу, зовсім позбавлену для хлопця змісту: «*Не будь чухном! Чоловікові то не личить!*»

Родинні спогади, не завжди доречні тепер, і особливо оте батькове застереження про «чухно», почали приходити частіше відтоді, як Клим перебрався до Львова й, висловлюючись піратською мовою, кинув якір у цій бухті. Бо, виявляється; зовнішній вигляд мав тут,

на Сході Європи, можна навіть сказати — на її східному кордоні, помітно більше значення для оточуючих, аніж у рідному Києві.

Пов'язуючи перед великим дзеркалом модну краватку, навіть по-дитячому висунувши від старання кінчик язика, Кошовий тим самим намагався, слідуючи батьківським заповітам, не ставати чухном. Тобто дбати, аби зовнішній вигляд чи відповідав внутрішньому стану, чи — і це навіть бажаніше! — завжди був кращим за нього. Якщо всередині погано, від сторонніх очей таке мусить ховатися.

Бо інакше хто матиме з тобою справу, хто готовий ставитися до тебе серйозно, коли ти, даруйте на слові, — справжнісіньке чухно...

Коли Клім тільки приїхав до Львова минулого літа, в нього речей було — все, що на ньому й при ньому. Піджачна пара, синя в блідо-сіру смужку, капелюх-канотье, одна змінна сорочка, фото батьків у рамці, пара білизни й кілька улюблених бульварних романів. Ага, ще трошки грошей, в той же день утрачених та за тиждень за несподіваних обставин отриманих назад, навіть у подвійному розмірі. Коли прикра історія із Сойкою завершилася й Кошовий лишився сам на сам із необхідністю обживатися, зрозумів — так діло не піде. Тож, зціпивши зуби та набравшись терпіння, обійшов львівські крамниці, придивився, прицінився, а потім вчинив узагалі мудро: попросив про допомогу нового і поки єдиного у Львові товариша, зубного лікаря з Krakівського передмістя Йозефа Шацького.

Метушливого говіркого єрея, без перебільшення, знала особисто ледь не половина міста. Іншу половину, за його ж словами, Шацький знав сам. Хоч мав велику практику, позаяк брав не лише якістю

лікування, а й дуже демократичними цінами за свої послуги, все одно його час від часу тягнуло далі від кабінету, на пригоди, котрих категорично не розуміла й тим більше — не збиралася приймати і терпіти його кохана дружина Естер. Якщо гості приходили до Шацьких додому, господиня, матір чотирьох дітей, була ледь не зразком гостинності, причому — цілком щирої. Приймаючи навіть тих, кого бачила вперше, Естер Шацька поводилася так, немов знає незнайомця давно, зріднившись із ним.

Та цьому була окреслена чітка межа: її Шацький повинен лишатися вдома.

Щойно разом із гостем Йозеф цілився за поріг, Естер міняла своє ставлення до нього, а чоловік діставав словесної прочуханки. Якось Шацький пояснив: фейгале, так називав він дружину й матір своїх діточок, має перед очима й тримає в голові негативний, сумний, чого там — печальний і трагічний досвід своїх родичів, чоловікових рідних і просто знайомих, котрі зійшли з праведного шляху, завершуючи життя у стічних ринвах неподалік від наймерзенніших, найдешевших львівських барів. Аби ще Шацькому, за спостереженнями Кошового, часто не крутило в одному місці, аби він не знаходив собі прикроців буквально на рівному місці, Естер, можливо, не була б надто категоричною. Вони навіть познайомилися в тюремній камері, куди Йозеф потрапив через дурний, поズбавлений ґрунту донос заздрісника, конкурента, взагалі — давнього ворога на прізвище Лапідус. Подібних випадків траплялося багато ще до зустрічі з Климом, і зрозуміло, чому Естер категорично протестувала, коли чоловік залишав рідні Krakіdali⁶ без особливої родинної потреби надовго.

Але того разу, пригадав Кошовий, рихтуючи ледь зволоженою щіткою для одягу піджак, Естер, почувши несміливе прохання чоловікового приятеля, сплеснула руками і — о диво! — сама випхала неспокійного Йозефа, аби провів молодого чоловіка туди, де можна торгуватися за пристойний одяг. Виявляється, Шацький справді мав для крамарів чимало чарівних слів. Результат: уже до кінця для в квартиру на Личаківській доставили кілька цілком вихідних костюмів, прийнятних для виходу в люди сорочок, доожної з яких після гучних дебатів на місці були підібрані підходящі краватки. Згодом, теж за сприяння зубного лікаря, Клим поповнив осінній та зимовий гардероби.

Завершивши з піджаком, Клим одягнувся, глянув на себе, скривився. Причепурив вуса, котрі тепер стали густішими за ті тоненькі вусики, що більше нагадували наклеєні штучні смужки під носом. Запустив їх, аби виглядати соліднішим. Вкупі з темно-синім однотонним костюмом, строгим як для молодої людини, проте цілком прийнятним для помічника нотаріуса, жилеткою, котра щільно облягала з вигляду худенький, але на повірку — міцний торс, підібраною в тон краваткою Кошовий виглядав старшим за свої роки. Та служба, куди він зараз квапився, того вимагала.

Принаймні сам Клим зробив для себе цей висновок.

Одягнувши пальто й знявши круглого капелюха з вішака, він спершу вдягнув його, як належить. Критично оглянув себе в дзеркало знизу вгору й назад. Авжеж, принаймні не чухно. Батько зараз був би синовим виглядом задоволений. Не стримався, хуліганські збив головний убір набакир, підморгнув власному зображеню. Потім зсунув на лоба, зирнув з-під крисів, на-

віть скроїв дзеркалу лиховісну мармизу, котра направду більше нагадувала комічну. Знову підморгнув собі, тепер уже іншим оком. Зітхнув, повернув капелюх у приятний, пристойний стан. Обсмикнув пальто, підхопив портфель зі штучної шкіри, куплений задешево, для соліднішого вигляду.

Сам собі сказав:

— До побачення!

І нарешті вийшов.

Контора «Штефко та партнери» знаходилася на вулиці Шевській⁷.

Випадкові люди її послугами не користувалися. Ті ж, хто приходив сюди вперше, навряд чи підозрювали: жодних партнерів Степан Якович Штефко не мав. Вивіска лишилася з часів, коли її тільки заснували.Сталося це без малого чверть століття тому, коли Штефко з колегами створив невеличку юридичну фірму, котра б захищала в австрійських судах винятково українські інтереси. Саме в той час українці активно почали обстоювати власні політичні інтереси, давши зрозуміти всім, хто бажав або раніше не хотів: з тими *русинами*⁸, котрі орієнтуються на єдиний народ та російського царя, їм зовсім не по дорозі. Сам пан Штефко відтоді став незмінним членом абсолютно всіх політичних, суспільних та навіть культурницьких спільнот, довкола яких єдналися всі, хто поділяв погляди *народовців*⁹. Й навіть були часи, коли «Штефко та партнери» квітнули буйним квітом.

Але коли Кошовий уперше переступив поріг контори, Степан Якович давно та остаточно лишився сам. Колеги встигли пересваритися між собою через розбіжності у поглядах, не важливо, дрібні чи глобальні.

Як устиг переконатися Клим на прикладі тих, хто часто приходив до батька в київську квартиру, для самовизначених українських громад не існувало дрібниць. Сперечатися могли до хрипоти з будь-якого приводу й, не знайшовши спільної мови, відтоді часто входили в контри один до одного, розпочинаючи мало кому на широкий загал зрозуміли публічні дискусії та звично закидаючи новоспеченим опонентам усі можливі зради. Виявляється, тут не могло бути інакше. Ось чому Штефко розсварився з партнерами, що не завадило йому тримати контору далі.

Отримавши обіцянний незабаром після історії з Сойкою та російськими бомбістами вид на проживання, Кошовий почав шукати зможи підтвердити тут, у Львові, свій адвокатський фах. Дізnavшись, скільки всього треба вивчити та як діяти, аби потім скласти всі іспити, він схопився не за голову, а за книжки. Проте, маючи серйозний намір розгрити граніт науки, Клим зовсім не збирався в ім'я цього голодувати. Й тим більше — не мав наміру ходити на обід до гостинної, хоч і суворої Естер Шацької. Розмови про згоду працювати двірником, сміттярем, вантажити мішки на вокзалі чи навіть чистити коней візникам за суп та сухарі насправді були бравадою, що він наодинці з собою чесно визнавав. Проте коло замкнулося. Не підтвердивши фах та не діставши дозволу, він не мав права займатися практикою, а не займаючись практикою, мусив хіба що йти на брук із простягнутим капелюхом.

Простуючи зараз униз від Личаківської до Шевської знайомим, рік як витоптаним маршрутом, Клим згадав: була така сама, не дуже тепла осінь, коли він стукав у двері нотаріальної kontори пана Степана Штефка. Тоді kontора майже тиждень не працювала, Кошовий поцілу-

вав замок, бо старий нотар застудився й хлюпав носом у дома, скаржачись на протяги. Він постійно скаржився на них, навіть улітку, коли, здається, їх неможливо зловити. Та коли нарешті Клим прийшов, перемовини довго не тривали.

Пан Штефко вже зновував від знайомих про поневіряння емігранта з Великої України, тож узяв його під крило без зайвих умовностей та вимог. Навпаки, при нагоді збирається особисто подякувати університетським професорам, котрі спрямували Клима до нього. Адже помічника звільнив, бо побачив у нього примірник «Галичанина»¹⁰, хоча раніше той читав лише «Діло»¹¹. Кошовий, не визначившись поки з політичними поглядами та розуміючи, наскільки вони є важливими для Степана Яковича, волів краще мовчати й уникати тем, в яких іще не надто розбирався.

Тактика виявилася несподівано вірною. Нотаріус для своїх без малого сімдесяти років виявився говірким дячечком, котрий мав лише свою та, звісно ж, едину правильну думку про все, що відбувалося довкола. Клим же, не заперечуючи й час від часу навіть перепитуючи, став для пана Штефка ледь не ідеальним слухачем. І хоч у стосунках вони досягли певної гармонії, з іншим скла-лося не так веселково.

Контора «Штефко та партнери» переживала не най-кращі часи.

Залишити свою практику старий нотаріус не мав кому. Хотів працювати, доки протяги не доконають ос-таточно, а тоді продати її й мати святий спокій. Син зовсім не цікавився юридичними справами, грав дру-горядні ролі в аматорському театрі, маючи всі підстави вважати себе міською богемою. Донька вийшла заміж за вчителя та перебралася з ним до Станіслава. Сам пан

Штефко, благовидий, сивочолий та сивобородий, завжди вдягнений з голочки, не раз обмовлявся — досяг, чого хотів, аби ще в політиках гав не ловили.

Зрозуміло, чому не особливо старався. Кошовий здебільшого був при ньому не так помічником, як писарем. Кількість укладених обрудок дорівнювала розмірам і частоті виплат. Дотримуючись акуратності в одязі й дбайливо ставлячись до букви закону, Степан Якович у всьому, що стосувалося Климової платні, застосовував протилежний підхід. Власне, це й була та сама причина, котра не дозволяла вчасно розраховуватися з домовласником, маючи постійні клопоти.

Попервах Кошовий навіть не мав, де сидіти. Більшу частину місця в приміщенні контори займали три шафи, до верхів напхані паперами. Перше доручення новому помічникові від старого нотаря було саме розібрati їх та впорядкувати. За інших обставин Кошовий напевне розвернувся б та пішов геть. Нехай шукають собі інших, молодших та дурніших. Проте в його ситуації не випадало крутити носом. Тож Клим, засукавши рукави, взявся до найнуднішої роботи у світі. А коли в процесі звільнив шафи від паперових стосів, придумав розставити їх інакше. У результаті між ними утворився невеличкий простір, куди помічник прилаштував столик та стілець, куплені в крамниці вживаних меблів. Так він отримав не лише роботу, а й своє місце в конторі.

Щоправда, платню помічникові пан Штефко не збільшив. Не було з яких статків.

Довго так тривати не могло. Коли терпець буквально підступив до горла, Кошовий без згоди з нотаріусом, якої все одно б не отримав, дав оголошення про «Штефка й партнерів» одразу в кілька газет, чого Степан Якович не робив, за його зізнанням, уже років п'ятнадцять.

Витратив на цю акцію власні кошти й укотре лишив Веслава Зінгера без вчасно внесеної платні. Тобто, як згодом пожартував у розмові з Шацьким, зробив рекламу за Зінгерів рахунок.

Бажаного, вибухового ефекту не вийшло, проте кількість відвідувачів усе ж збільшилася. Повз увагу старого нотаріуса це не пройшло, але й витрат помічників він не відшкодував. Буркнув про те, що Клім розпоряджається конторою, наче власною квартирою, та нарікання мало скоріше ритуальний, десь навіть батьківський характер. Однак справи пішли жвавіше, отже, працювати Кошовому стало трошки веселіше й навіть цікавіше.

Відвідувач, на якого сьогодні із самого ранку чекали в «Штефкові та партнерах», знайшов їхню адресу на Шевській саме через газету. Звали його Борисом Липницьким, він керував одним із нафтових родовищ у Бориславі¹² та несподівано отримав у Львові спадок — кам'яницю на самому початку Пекарської¹³. Не маючи фізичної зможності займатися цими справами, нафтовик тицьнув пальцем у перше-ліпше оголошення, обравши контору пана Штефка.

Справи залагодити сподівався рано, аби не витрачати потім на те часу. Пан Липницький збирався довірити такому собі панові Моргуну займатися своїм спадком, чимшивидше продати його, за що довірена особа матиме наперед обумовлений відсоток. Саме складання довірчого паперу в нотаріуса коштувало так само пристойних грошей. Бо в часи, коли все обертається довкола забудов та різних обладунків із міською нерухомістю, будь-яка угода, що має відношення до процесу, оцінюється дорожче. Ніхто особливо не нарікав і не торгувався. Тим більше — заклопотаний нафтовик Липницький, якому,

аби було можна, взагалі не хотілося особисто займатися подібними дрібницями. Сам казав, що готовий навіть більше платити, аби можна було так: видати одну довіреність особі, котра матиме повне право від його імені зробити іншу довіреність, уже на ім'я такого собі Поліщука.

Словом, цей бориславський нафтовик був із тих, хто готовий купити собі за додаткові гроші вирішення поточних проблем.

Він саме сидів у конторі на старому рипучому стільці, коли Кошовий, таки запізнившись на десять хвилин від домовленого часу, вскочив у двері. Старий нотаріус, із незмінними круглими окулярами на носі, котрі робили його дуже схожим на університетського професора з природничих дисциплін, зиркнув на помічника з осудом. Але нічого не сказав, бо Клим з ходу вибачився, розкланявся, швидко роздягнувся. Поки чіпляв на вішак пальто й капелюха та вдягав незмінні конторські нарукавники, клієнт, широкоплечий, гладенько поголений, з м'ясистим носом, бубонів, напевне продовжуючи розмову, почату до Климової появи:

— Та ви ж бачите, пане Штефку, бачите на власні очі! Навіть, перепрошую, на всі чотири ока, тільки не гнівайтесь, у мене жарти такі...

— Та нічого. До речі, треба протерти два, — посміхнувшись у вуса, нотаріус зняв окуляри й старанно витер кожне скельце по черзі носовичком. — Чудово вас розумію та поділяю обурення. Нам, русинам, треба навчитися точності.

— Та про що ж кажу вам, шановний пане! — Липницький ляскнув по столу грубою долонею. — Думаеш: жиди гуртуються, поляки гуртуються, московство — так само згуртоване довкола себе. Хочеш, їй-богу, хо-

чеш, аби в нас теж велося так — свій до свого по своє. Я давав кошти на друк газет, просвітницькі книги. Їздили до нас у Борислав ваші, тобто наші... ну, розумієте. Розумієте ж?

— Та чудово вас розумію, — покірно підтверджив Штефко.

— Ось. Були, виступали перед робітниками. Святá справа, наша, я б сказав. І ви ж бачите, бачите — я намагаюся всі справи, які можна, вести з нашими, русинами. Тому вашу контору мені Бог послав! Він руку направив, і жодної миті не пошкодую. Все зробимо, як має бути. Але ж мені порекомендували також пана Моргуна як нашу, цілковито нашу людину. Люкс, думаю собі, не підведе. Ніби зустрілися накоротко. До кави попросив коньяку, але то не важливо, я, грішний, горілку Бачевського полюбляю.

— Свої, — нагадав нотаріус.

— Так я ж про що! — Долоня нафтівика знову ляснула по поверхні столу. — Бачте, маю принцип — свій до свого по своє. Хай би собі пив коньяк. Тим більше, мені сказали — колись, не дуже довго, пан Моргун мав щось із поліцією. Служити там, напевне, не міг. Але людина може мати стосунок до поліції в інший спосіб. Не важливо, для мене то додатковий плюс. Означає: людина відповідальна. І де він зараз? Ми домовилися на певну годину, конкретно — на дев'яту нуль-нуль. Зараз уже п'ятнадцять по дев'ятій. Я ціную свій час, ви цінуєте свій час, ваш помічник... Усяке трапляється, але він тут. Де, питано вас, моя довірена особа?

Уже розмістившись за тим самим столом, із протилежного боку якого сидів відвідувач, Клим висунув шухляду, вийняв і поклав поруч паперовий стосик, перевірив, чи повна чорнильниця.

— А як його не буде, іншої не знайдете? — поцікавився Штефко.

— Та не маю на то часу! Ви ж почули, хіба ні?

— То, може, почекаємо ще хвилин десять, поки пан Кошовий зробить нам кави, він дуже добре навчився її заварювати на гасовому пальнику. Дамо незвідомому мені, та зовсім безвідповільному панові Моргуну час на чашку кави. А потім рекомендую вам свого помічника.

Кошовий, не будучи готовим аж до такого, від несподіванки закашлявся.

— Він упорається? — запитав Липницький підозріло.

— Та постарається. Тим більше, поруч я. Під наглядом буде, та й обрудка не складна. Тепер тут, у Львові, ледь не третина робить щось із нерухомістю. Бум, як пишуть газети. Погоджується, пане Липницький. Під мою відповіальність.

Нафтоворик почухав носа.

— Хіба під вашу, пане Штефку. Своїм довіряти таки треба. Давати, як кажуть, шанс.

— У такому разі даемо шанс і тому панові Моргуну прийти сюди. Климе, будьте такі добрі...

Ще не зовсім усвідомивши, чим для нього починається сьогоднішній день, Кошовий машинально кивнув, підвівся, збираючись вийти з-за столу.

Постукали.

— Не пощастило, — мовив старий нотаріус. — Бачте, прийшов.

Не чекаючи, поки запросять, двері штовхнули.

У приміщення зайшов високий, можна навіть сказати — загрозливого зросту чоловік у цивільному. Колір його обличчя був нездорово червоним, від чого перше

враження було: гість або вже, з самого ранку, п'яний, або переживає жахливе похмілля. Та за будь-яких умов під руку йому краще не потрапляти.

Клим це знов, як ніхто. Бо комісар кримінальної поліції Марек Віхура придумає неприємності будь-кому, лишаючись при цьому тверезим мов скло. Хворобливий колір обличчя мав від природи. Й через судинні розлади лікарі заборонили йому не лише алкоголь та каву, а навіть міцний чай та безліч інших життєвих радошів. Мало спису заборон, так ще й доводиться мати справу з різними покидьками. Звісно, настрій від такого в комісара не поліпшиться.

— Доброго ранку, пане комісаре, — привітався Кошовий. — Кого не думав побачити в нашій скромній конторі в цей час, так це вас.

— А я й не прийшов би, — сказав Віхура й тільки по тому піdnis у загальному вітанні капелюха. — Маю честь, шановне панство.

— Поліцейський комісар? — здивовано перепитав Липницький. — Сюди? Так рано? Яким вітром?

— Не знаю. Мабуть, недобром, — признався Віхура, не зводячи при цьому очей з Клима. — За інших обставин, подібних, але інших, прислав би детектива чи двох. Та коли побачив ваше прізвище, пане Кошовий, вирішив сам навідатися. По старій пам'яті. Тим більше, давно ми не бачилися, вірно?

Тепер на Клима вже дивилися пан Штефко з нафтоворником. Обоє не розуміли, що тут відбувається. Та й сам Кошовий не надто далеко від них пішов у здогадах.

— Перепрошую, — проговорив обережно. — Про які обставини йдеться? Здається, я не давав жодного приводу поліції отак, просто зранку, згадувати мою скромну персону.

— Заспокойтесь. — Віхура поліз у внутрішню кишеню пальта, розстебнувши перед цим два ґудзики згорої. — Треба з'ясувати одну обставину. Ось.

Витягнувши портмоне, комісар розстебнув його, видобув зсередини цупкий паперовий прямокутник. Затиснувши між вказівним та середнім пальцями, помахав ним у повітрі.

— Впізнаєте?

— Що?

Кошовий уже знов. Не розумів лише, чому комісар кримінальної поліції все ж прийшов із цим до нього.

— Ваше?

Віхура не віддав прямокутник Кошовому в руки. Ступив до столу Штефка, поклав перед ним.

Візитна картка.

Зовсім нова. Замовлена недавно, для солідності.

Без додаткових вивертів, вензелів та віньєток, просто напис польською та українською мовами:

КЛИМЕНТИЙ КОШОВИЙ

НОТАР, ЗАВЖДИ ДО ВАШІХ ПОСЛУГ

Нижче — адресаkontори на Шевській. Кошовий закусив губу, все одно нічого ще до пуття не розуміючи. Зате обурився Степан Якович.

— Климе, хіба ми так домовлялися? — вигукнув старий, так само помахавши в повітрі візитівкою. — Ви ж не маєте формального права писатися нотаріусом! Це порушення закону — і все через мою толерантність! Бачите, пане Липницький, ось які трафунки, коли свій до свого по своє! Це ж порушення! Ви тому прийшли, пане комісаре?

— Та заспокойтесь, — зупинив його жестом Віхура. — Писатися можна ким завгодно. Пан Кошовий

усе ж не шахрай, хоч свого часу в мене був до нього цілій вінок питань. Насправді нам треба побесідувати з приводу Антона Моргуна, знаєте такого?

— Я знаю! — озвався нафтовик. — Ми всі тут на нього чекаємо. Він щось накоїв?

Віхура знизав плечима.

— Може, накоїв. При ньому револьвер знайшли. Може, збирався накоїти. Просто так зброю з собою вночі не носять. Він уже нічого не скаже. Вранці його знайшли в будинку на Валовій¹⁴. Мертвим. Упав з риштування, з другого поверху. Голову розбив. А в кишені пальта, крім «бульдога», ліхтарик, гаманець і ваша візитівка, пане Кошовий. Значить, ви з ним бачились. Давайте спочатку: де, коли, за яких обставин...

прийшов чоловік, назвався, на нього чекали в конторі, бо були попереджені. Пан Штефко того дня саме трохи занедужав, вирішив полежати вдома і запросто лішив поточні справи на помічника — адже нічого надто серйозного не очікувалося. Звісно, зустріч із нафтовиком Липницьким планував відбути особисто. Того ж дня майбутню довірену особу прийняв та вислухав Клім, на прощання простягнувши візитівку. Чого в присутності старого нотаріуса робити не наважувався.

Все.

Принаймні так вважав поліцейський.

У Кошового ж виникли свої міркування, поділитися якими дуже кортіло. Єдиною людиною у Львові, здатною зараз вислухати його та відповісти на кілька питань, був Йозеф Шацький. З контори Кліма відпустили на цілий день, і можна було прогулятися до Krakіdalів. Уже навіть почавши рухатися в потрібному напрямку, Кошовий передумав, вирішивши обговорити все на нейтральній території. Тому завернув до поштамту, дав Шацькому телеграму, запросивши на каву в «Сан-Сусі», після чого вирушив на вулицю Валову.

Неквапна піша прогулянка туди, а за деякий час — звідти в бік Сикстуської — забрала трохи більше двох годин. Проте, наблизившись до кав'янрі, Кошовий не стримав здивованого вигуку. Йозеф Шацький уже маячив біля входу, нервово походжаючи й роздивляючись навсібіч, не знаючи, звідки треба чекати появи товариша. Насправді дивуватися не було чому. Клім знов: при нагальній потребі цей чоловік обжене трамвай, хай при цьому захекається й вивалить язика на плече, мов загнаний пес. Навіть хапатиметься за серце. Хоч варто запропонувати кухоль пива, як від змученості його не лишалося й сліду. І все одно Кошовий не міг звикнути за весь час їхнього

знайомства до темпів, із якими пересувається у просторі Львова ця вже не першої молодості людина.

Щоправда, Шацькому з однаковим успіхом давали і сорок, і п'ятдесят років. Не гладкий, але й не худий, він здебільшого ходив у старому, але добротному піджаку із довгими полами, котрий висів на хазяїнові вільно. Зараз на Йозефові було ще сіре довгополе пальто із розстебнутими гудзиками, котре мало, крім прямого призначення — носіння у відповідний сезон, — ще одну, не менш важливу функцію. Як і піджак, верхній одяг був трохи завеликим. І Шацький вдягався так навмисне, аби здаватися соліднішим. Маючи зріст нижчий за середній, намагався виправити природний гандж бодай у такий нехитрий спосіб. І все одно, коли вони стояли поруч, різниця більш ніж на півголови була помітною.

Кучма засіяного початковою сивиною волосся лише збоку виглядала неохайню. Насправді ж за волоссям Шацький доглядав, воно завжди було дбайливо пострижене, ось лише уперто не хотіло здаватися на милість гребінця, не прогинаючись навіть під капелюхом із широкими крисами. З бородою удавалося впоратися значно краще, тому й виглядала вона охайнішою. Видовжене лице прикрашали м'ясисті, трошки сторчкуваті вуха та прямий, широкуватий, із невеличкою орлиною горбинкою ніс.

— Ви зарезервували столик, пане Кошовий? — вигукнув Йозеф замість привітання.

При розмові він ковтав звук «р». Не гаркавив грубо, мов залізом по шершавому, не грасирав м'яко, немов дзвіночок дзвенить. Просто не вимовляв, почулося таке собі «за'езе'вували». На його крик озирнулися перехожі та швидко втратили інтерес — нічого вартого уваги не відбувалося.

— Хіба ми не знайдемо місця? — Наблизившись і потиснувши Шацькому руку, Клим вирішив так само обійти зайві вітальні церемонії.

— О цій порі — ні! — Йозеф був категоричним. — Хіба забули? Нині — п'ятниця, такий самий святий день для християн, як для жидів — субота. Й то не для всіх, пане Кошовий. Бо зуби болять у людей незалежно від днів тижня, церковних свят і взагалі, скажу я вам, не зважають на календар. Якось мав проблему: в самий Пейсах¹⁵ одна герутене¹⁶ так захопилася, що від власної жадібності до їжі зламала собі відразу два зуби. Потім я мусив іти до рабина, аби...

— Пізніше про це, Шацький, — перервав Клим і, відчувиши, що сказав аж надто різко, тут же пом'якшив прохання: — Якщо можна, потім. На десерт. До чого тут п'ятниця?

Йозеф усе одно надувся, бо не любив, коли не давали доказати історію до кінця. Тому, закотивши очі, що здебільшого означало «чого ви всі від мене хочете», пояснив:

— Зараз уже по четвертій. Завершився черговий тяжкий тиждень. Люди поспішають попрощатися з ним. Тому займають усі вільні місця в пристойних кав'ярнях. Глядіть, пане Кошовий, аби не довелося нам із вами йти в якусь діру.

Так Шацький іменував доступні невибагливим містянам дешеві заклади, звідки ніколи, здається, не вивітряться жовті димні клуби. Вкриваючи, немов першим сніgom, лампи, під скляними ковпачками яких тримтели вогники, вони додавали таким кав'ярням певної загадковості. Втім, таке враження було першим і хибним. Усяка романтика відходила, коли разом із сизим тютюновим димом відвідувач-новачок занурювався в га-

мірне море, котре складалося з безпричинного сміху, лайливих тирад, нудних та позбавлених змісту монотонних сповідей, відрижок і випущених то тут, то там вітрів.

Бруднуваті простонародні питні «діри» мали все ж одну чесноту, здатну переважити вінок заданих ганджів. На відвідувачів там не звертали жодної уваги, якщо, звісно, ті не виділялися одягом, манерами чи в якийсь інакший спосіб. Злитися із тутешнім гармидером було завиграшки, й проводити небажані для сторонніх очей та вух зустрічі й перемовини все ж було ліпше там. Єдине, на що зважав у таких випадках Кошовий, — усі ці заклади могли бути, а часто — дійсно були густо напінговані поліцейськими агентами. Нема гарантії, що п'яндига у м'ятому котелкові за сусіднім від тебе столиком, котрий мочить вуса в пивній гальбі, не працює на кримінальну поліцію за гроші або просто з ідейних, авантюрних чи інших міркувань.

Натомість нові, більше наближені до світського життя кав'яrnі, чий глянцевий бліск перегукувався з віденським і навіть мусив відповідати тамтешньому стилю, уже впевнено відвойовували позиції. Найчастіше вони відкривалися в нових, сецесійних¹⁷ будинках — саме на них тривав бум в останні роки. Дорогу й стильну кам'яницю поблизу Сикстуської вулиці мода не оминула: популярна у Львові кав'яrnя «Сан-Сусі» відкрилася тут лише два роки тому, й фірма-забудовник внесла її в проект від самого початку.

Кошовий любив тут бувати, хоча все ж частіше заходив до кав'яrnі Добропольського. Там завжди було людно, та відвідувачі, не домовляючись наперед, ніби так і потрібно, дотримувалися тиші. Адже туди сходилися панове з усього міського центру читати свіжі

газети, чим заклад мимоволі нагадував закритий британський клуб джентльменів, подібний до описаних у своїх оповіданнях сером Конан Дойлем. Думалося там справді краще. А ось поговорити ліпше деінде. «Сан-Сусі» підходила як найкраче.

Переступивши поріг, Клим зрозумів, що Шацький мав рацію. Й заразом спіймав себе на думці — давно не заходив сюди, тим більше під кінець дня й під кінець тижня. Вільних місць не було, принаймні Кошовий їх не помітив. Зате від нього не сковалися вогники торжества, що блиминули в очах зубного лікаря. Випнувши вперед худі груди, він зміряв Клима таким поглядом, ніби раптом виріс на цілу голову і глядів на товариша згори вниз. Кошовий відразу здогадався, що зараз відбудеться, але дозволив Йозефу скupатися у променях слави.

— Проведіть нас! — гордо попросив наспілого кельнера.

Той, лавіруючи між столиками, перетнув разом із ними залу, тримаючи курс ліворуч, завів обох за широку масивну колону, жестом показав призначений для двох стolик.

— Прошу дуже. Панове відразу зволять замовити?

— Дві чорні кави, будь ласка, — сказав Клим. — Одну без молока.

— Дві без молока, — тут же виправив Шацький. — І прошу принести також ваших фіrmових круасанів.

Мода на французькі рогалики завелася у Львові не так давно. Кошовий уже знов, що, кажучи «фіrmові», замовник мав на увазі оригінальну начинку, яку додавав кожен кухар. Зазвичай вони були сезонними, і нині в «Сан-Сусі» пропонувалися круасани з корицею та абрикосовим джемом.

— Що б ви робили без мене, — мовив Шацький, коли кельнер відійшов, а вони вмостилися за столик один навпроти одного, прилаштувавши перед тим капелюхи й пальта на стоячий лакований вішак. — Якби я не прискочив сюди так скоро, як мені дозволила моя Естер, не вдалося б зарезервувати навіть стільця біля шинквасу. Довелося б нам з вами блукати, мов двом моркв'яним поцам, від закладу до закладу, всюди ловити облизня й опинитися нарешті у кращому випадку — «Під вошою», що на Личакові, а в гіршому — в одній із брудних довколишніх дір.

— Я ціную вашу спритність, Шацький, — потішив його самолюбство Клим.

— Дякую, пане Кошовий.

Минулого літа, невдовзі після знайомства, Йозеф офіційно попросив Кошового не звертатися до себе «пане», бо вважав — так простіше, і це визначає певний ступінь довіри між обома. Сам же натомість уперто «паньковався», нічим це не пояснюючи, й Клим вирішив не сушити голову, а додати це до великого переліку дивацтв свого доброго львівського приятеля.

— Про що поговоримо? — діловито спитав Йозеф. — Давно не було нічого цікавого? Знову якась страшна таємниця?

— Поки що ні, — заспокоїв його Клим. — І, маю надію, нічого страшного не станеться. Скажу більше — готовий припустити, що перегинаю палицю й даю надмірну волю фантазії. Заскучав, почав мохом заростати у конторі пана Штефка.

— Можна без передмов, пане Кошовий? Відразу, отак, просто в лоба. Що вас тривожить цього разу?

Клим умостиився зручніше.

— Чули про нещасний випадок на Валовій? У будинку, котрий зараз перебудовується?

— Нічого не... — Раптом Шацький стрепенувся, ніби його торкнуло струмом, примружився: — Чекайте, на Валовій? Ви сказали — на Валовій?

— Саме так. А що...

Клима зупинила виставлена вперед рука.

— Часом не будинок за номером двадцять вісім?

— Отже, ви чули.

— Пане Кошовий, — нахилившись ближче й витягнувши шию, Шацький стишив голос. — Я нічого не чув про те, що сталося на Валовій... коли, кажете?

— Сьогодні вночі.

— Ага, ясно. Та якщо на Валовій трапляється нещасний випадок, це може статися лише в кам'яниці під двадцять восьмим номером. Б'юся об заклад, цього не надрукують у газетах. Чорну пані згадувати заборонено.

— Чорну пані?

— Ато ж, Чорну пані. Бачте, а ми з вами поспішили.

— Тобто?

— Коли мали надію, що нічого страшного не станеться. — За звичкою склавши губи трубочкою й поцмокавши, Шацький при цьому похитав головою. — Комусь дуже треба було її потурбувати. Біда нікого не вчить.

— Яка біда? Шацький, перестаньте говорити загадками!

— Я ні до чого, пане Кошовий. Найбільша тут загадка — саме будинок номер двадцять вісім по Валовій. Бачте, я відразу визначив номер, — знову почулися нотки гордості. — Але давайте так. Спершу розкажіть, чому вас схвилювала смерть на Валовій. І вже потім я поясню вам, чому варто обходити той будинок десятою дорогою.

Віко сіпнулося.

— Хай буде так. Розумієте, Шацький... Словом, там не нещасний випадок. Людину там убили.

Принесли каву, розмова на короткий час перервалася.

Зробивши акуратний ковток, Шацький додав ще цукру на свій смак, черпаючи його з цукорниці мініатюрною срібною ложечкою. Кошовий не любив дуже солодку. Щоправда, в перші місяці свого львівського життя не міг стриматися, солодив щедро. Десь читав або, швидше за все, чув — солодке допомагає впоратися зі стресом, заспокоює нерви, додає впевненості в собі. Може, це дурня, та напевне було в тому щось, бо справді цукор і тістечка дивним чином додавали енергії. Але одного разу, десь на третій місяць своєї служби в конторі пана Штефка, він відчув, як погладшав. Відразу згадав про намір поновити спортивні заняття й навіть научитися краще боксувати, декларований у присутності Шацького та чоловіка, котрий убив адвоката Сойку. І почав відвідувати гімнастичний зал, переконавшись заодно: тут, у Галичині, мода на спорт поширеніша, ніж у його рідному Києві, не кажучи вже про всю неосяжну Російську імперію.

Відтоді ж Клим почав або класти менше цукру в каву, чай чи какао, або взагалі пив без цукру, отримуючи неизнану раніше насолоду від кавової гіркоти, що приємно щипала кінчик язика.

З'явилися й круасани, м'які, щойно спечені. Щедро додана кориця лоскотала ніздрі, змішуючись із ароматом паруючої кави. Все разом категорично суперечило Климовим намірам говорити далі про смерть. Кортіло замовити до цього ще й порцію коньяку, а ще краще — наливки, вона не така міцна, зате додасть пікантності

вже існуючій композиції запахів. Поза сумнівом, Йозеф радо підтримав би його намір.

Замість того Кошовий, дмухнувши на свою каву, теж ковтнув, поставив чашечку поруч із блюдцем.

— Ви мене трохи... та де трохи — сильно збили з толку, Шацький.

— Я? — Той тицьнув себе пальцем у груди. — Вас? — Палець націлився на Кліма. — Чим?

— Не думав, що маєте в запасі спеціальну страшну історію про місце сконення злочину. Збирався поділитися власними міркуваннями й порадитися, що б це могло означати. Ви ж знаєте все і всіх у Львові.

— Половину, — уточнив Шацький, роблячи ще ковток. — Інша половина знає Шацького. Та, сподіваюсь, не про Шацького й не все. Бо деякі речі, пане Кошовий, я змушений приховувати від очей та вух своєї коханої Естер. Ви чудово знаєте, про що я.

— Знаю. — Клімові завжди коштувало чималих зусиль стримати потік слів, що ними сипав балакучий товариш, по можливості спрямовуючи їх у потрібне русло. — Давайте так зараз домовимося. Спершу я ділюся з вами своїми сумнівами та висновками. Потім ви пояснюєте, як їх пов'язати з поганою репутацією того будинку на Валовій. Годиться?

— Приймається.*

Підхопивши з тарілки круасан, Шацький умочив краєчок ріжка в каву, добряче відкусив, почав жувати. Кошовий примружився, вибудовуючи в голові правильну послідовність викладення думок.

— Труп знайшли вранці. Будівельні робітники вийшли до праці, побачили тіло із загуслою калюжею крові довкола голови. Поруч повалене риштування. Дерся вночі на другий поверх, ступив не туди чи щось

таке. Кажуть, буває, навіть удень. Хто він такий і для чого приперся туди серед ночі, жоден із будівельників поняття не мав. Його впізнав один із поліцейських. Такий собі Антон Моргун, колись сам служив у поліції.

— Дуже відомий, раз отак упізнали?

— Віхура сьогодні чомусь розговорився. Зрозумів, що я не вів із Моргуном жодних справ, тому ми просто побазікали. Він, мабуть, остаточно переконався, що труп не кримінальний, та втішився. Все ж йому та його сищикам мороки менше. Не докладно, двома словами пояснив, чим Моргун був такий прикметний. Значить, було йому тридцять шість. Ані дружини, ані дітей. Перебрався до Львова з Кам'янця-Подільського, там служив у суді чи щось таке. Чому вирішив емігрувати, Віхура не сказав, але насправді то не має зараз жодного значення. Факт інший: Моргун спробував влаштуватися на поліцейську службу, але його брали хіба патрулювати вулиці. Щось не поділив із одним колегою, побилися перед білого дня. Про те навіть газети писали — двоє стражів порядку порушили порядок у подвійних розмірах. Читали?

— Не читав. Але вже щось таке пригадую, ходили колись Krakівським базаром розмови.

— Звісно, після такого Моргуна виперли. Та все ж, зі слів Віхури, ту історію вдалося навіть використати. Вигнаний із поліції *русин* напевне мав на неї зуб. Тому — поза всякими підозрами. Й кілька наступних років він працював таємним агентом, з тих, що винюхають по різних кублах потрібну інформацію. Мав якусь легальну службу, не суть. Важливо інше: останнім часом від послуг Моргуна кримінальна поліція відмовилася. Є... гм... була підозра, що, мовляв, знюхався зі злочинцями, веде якусь одному йому зрозумілу подвійну гру. Словом,

в будинку на Валовій сьогодні зранку знайдено труп таємного поліцейського інформатора, остаточно списаного на пси з усіх рахунків. Ось так воно все виглядає на перший погляд. І розбирається, що привело Моргуна вночі в той будинок та погнало на риштування, кримінальна поліція в особі комісара Віхури не хоче. Схоже, дирекція його в цьому обома руками підтримує.

Поки Кошовий говорив, Шацький ум'яв свій круасан. Запивши кавою й переконавшись, що у чашці ще лишилося, запитав:

— Чому вас уся ця буденність насторожує? Був собі невдаха, тепер нема. Про сам той дім...

— Потім про будинок! — неввічливо перервав його Клім. — Не поспішайте з висновками. Ви уявляєте собі, що значить — кілька років поспіль ризикувати здоров'ям та навіть життям, вдаючи із себе свого на кримінальному дні? Ми з вами мали змогу трошки доторкнутися до нього, згадайте ту славну нічну прогулянку Личаковом. Нам нічого не загрожувало, і то! — Він багатозначно лідніс пальця, відсунувши заразом біжче до краю столу каву, що поволі вистигала. — Судячи навіть із почутого від Віхури мізеру, Моргунові kortіло гострих відчуттів. Йому ж пропонували ганяти батярів на Гетьманських Валах чи жебраків із Ринку. Тому й подався в таємні агенти, проковтнув образу. Чоловік бачив себе таким, шукав, де краще проявити, як то кажуть, власну сутність. Словом, я б не називав убитого таким уже невдахою.

— Ви знову сказали — «убитого», — нагадав Шацький, машинально підсовуючи до себе тарілку з Клімовим круасаном, котрого той не торкнувся.

— І маю на те підстави, — кивнув Кошовий. — Зрозуміло, чому Віхурі вигідніше прийняти як нещасний

випадок. Останнім часом Моргун пропонував свої послуги як приватна особа. Залагоджував різні суперечки, яких воліють не нести в поліцію. З'ясовував різні неприємні обставини, користуючись зв'язками в місцевому кримінальному світі. Серед іншого — займався досить легальними справами. Наприклад, йому довіряли проводити різноманітні оборудки. Мав репутацію чоловіка, обізнаного в шахрайських справах. Тож запросто міг контролювати, аби довірителя не натягнули. Особливо це стосується угод із нерухомістю. Самі ж знаєте, у Львові нині відзначають своєрідний будівельний бум. Є багато бажаючих нагріти на цьому руки.

— Правда, — підтвердив Шацький, беручи Климів круасан. — Знаю кілька абсолютно негідних випадків, коли...

Кошовий укотре зупинив словесний потічок, цього разу — жестом.

— Нічний похід Моргуна на вулицю Валову жодним боком не стосувався справи, до якої його за чиеюсь рекомендацією збирався залучити наш клієнт Борис Липницький. На той час Антон уже виконував якесь доручення. Це воно привело його в той будинок глупої ночі. І було те доручення дуже небезпечним.

— Звідки такі висновки?

— Револьвер у кишені, — спокійно відповів Клим. — З того, що при загиблому був «бульдог», ані Віхура, ані хто інший у кримінальній поліції не зробили жодних висновків. Вважається, мати при собі зброю постійно такому, як Моргун, із відповідною репутацією — нормально. Роздобути револьвер нині не є проблемою. Тим більше — для Антона, з його зв'язками. Звідки, й тим більше — для чого вона, комісар не замислився.

— А ви, значить, задумалися?

Шацький говорив, жуючи.

— Ще раз, — зітхнув Кошовий. — Уночі ніхто просто так, з доброго дива, не піде в будинок, де ведуться серйозні будівельні роботи, прихопивши револьвер та ліхтарик. Тим більше — Моргун. Тих крихт, що відомо, досить, аби чітко зрозуміти для себе: просто так, заради цікавості він не пішов би о пізній порі в дім, де ніхто не живе й найближчим часом не житиме. Тим більше — озброєний. Моргун прихопив ліхтарик. Збирався уважно роздивитися там усе, аби ніхто не заважав, лишаючись непоміченим. Щось шукав? Напевне. «Бульдога» прихопив, бо розумів — пошуки пов’язані з небезпекою. Тож готовувався до неї. Нарешті, я сьогодні вже прогулявся до того будинку, на Валову. Будівельників розпустили до завтра, після ранкової знахідки ніхто працювати вже не налаштований. Глянув на місці. І остаточно переконався у своїй правоті. Моргуна вбили, Шацький. Зробив це той, чию таємницю колишній поліцейський хотів розгадати і для того пробрався в дім глупої ночі. Якщо ви готові — прогуляємося, поки сонце не сіло й видно без додаткового освітлення. Треба показувати наочно, я лишив там усе, як є.

Слухаючи, Йозеф дожовував круасан. Упоравшись, одним ковтком спорожнив свою філіжанку, промокнув губи серветкою.

— Я можу пояснити, кого боявся той нещасний і на кого готовував револьвер. А також — що могло привести його туди вночі. Пане Кошовий, — зараз Шацький перейшов на голосний шепіт, — він напевне готовувався зустріти Чорну пані.

Від раптового різкого звуку Клім здригнувся.

Випростався на стільці, глянув з-за колони в бік його витоку. Нічого серйозного не сталося, якомусь панові раптом закортіло заспівати польською. Задля цього він підвівся, й по обидва боки соліста-аматора сиділи й захоплено гляділи на нього дві зовсім молоденькі панночки. Крім Кошового й Шацького, ця сцена не привернула нічию увагу. Або панові давали можливість проявляти себе перед панянками так, як він вважав за доцільне, або він тут частий гість і практикує подібні соло.

— Значить, Чорна пані.

Клим двома пальцями стис за краї недопиту філіжанку зовсім уже захололої кави. Замислено повернув її довкола власної осі, не відпускаючи від поверхні столу.

— Хто її побачить — більше не житиме, — кивнув Йозеф. — Я взагалі здивувався, коли пішли чутки, що хтось наважився купити той проклятий будинок.

— Я так розумію, тут має місце якась страшна казка чи легенда.

— Пане Кошовий, коли будь-яка місцевість обростає міфами, то не є аж так погано, — мовив Шацький упевнено. — Іноді мені, грішному, здається, що Мойсей так само міф. Знаєте, коли разом збирається багато жидів, не знайдеться в світі жодної особи навіть серед нас, котра могла б морочити голови цілих сорок років, водячи пустелею кагал. Землю обітовану мій народ справді шукав довго, сумнівів нема. Але сорок років — то, даруйте, занадто.

— Ви знову говорите не про те, що треба, Шацький.

— Лише приклад! — він картино розвів руками. — Існують справжні прикі випадки. Але завжди знайдеться той, хто згустить фарби, перетворивши чужу приватну трагедію на таке собі прокляття,

здатне торкнутися всіх та вся. Проте, пане Кошовий, Чорна пані — той випадок, коли не варто говорити про чиюсь надмірно хвору уяву. Тільки не подумайте, що я — мішугець, випущений із Кульпаркова навідати родину. — Задля наочності Йозеф покрутів пальцем біля скроні. — Тут маємо не той випадок, коли німий сказав, що сліпий бачив, як кульгавий кудись стрімко біг.

— Тобто Чорна пані — не легенда?

— Як подивитися. З одного боку — ніби так. Із іншого — ваш Антон Моргун не перший, кого знаходять мертвим у проклятому будинку на Валовій. Слухайте, перший, кого вона перестріла у своєму домі, загинув, коли я ще не народився!

Пан соліст уже доспівав і під дружні оплески супутниць замовив ще французького шампанського, зробивши це голосно, аби почули всі присутні, й сів.

Кошовий кинув гратися філіжанкою, повернув її на блюдце.

— Почніть із початку, Шацький.

Той зітхнув, ніби його примушували до тяжкої невдачної праці.

— Я знаю не більше й не менше за інших. — Йозеф вмостиився зручніше. — Колись, близько ста років тому, жив собі на там заможний бровар Міхал Гаєцький. То, кажуть, було третє покоління пивоварів, і пиво виходило знамените. Саме в ті часи на Валовій, де раніше стояли міські мури, розчистили місця для забудов. Так почали виростати нові будинки, один із них зводив власним коштом пан Гаєцький. Був, говорять, чоловіком при літах, хоч не таким уже старим. Але вік для мужчини — не біда. Весь рід Гаєцьких як по чоловічій, так і по жіночій лінії не вдався на лиця.

— Тобто? — Клим навіть труснув головою. — Не зовсім розумію...

— Ох, пане Кошовий. Негарні були ті Гаєцькі. Щоб не сказати — потворні. Я сам не красень, але... Гм, так ось. Наділив їх Господь наш усіма талантами, та й вирішив собі — досить. Будуть багаті, познаходять собі пари. Так і було. Дівчат Гаєцьких брали через пишні посаги, хлопців — бо мали важкі калитки й ніколи не скупилися. Правда, до слова сказати, нащадки теж не змінювали породи. Хоч хлопи брали вродливих панянок, хоч дівчата їхні тішилися зі ставних мужів, усе одно вишварки, перепрошую, вдавалися видами в Гаєцьких. Але коли говорити про пана Міхала, той вдачу мав ніби непогану, ще й кохався на мистецтві. Був меценатом, фундував кошти для артистів, художників, музикантів. Через це, власне, поклала на Гаєцького оком одна молода, вродлива й досить примхлива панна. Називалася Єва, єдина донька в сім'ї знаного на той час графа Новицького. Душі в ній граф не чув. Беріг мов зіницю ока. Та зовсім не заперечував, коли Єва захотіла побратися з Міхалом Гаєцьким, котрому на той час перевалило вже за сорок. Для молодої дружини, власне, він той дім будував.

— Для Єви? — перепитав Клим.

— Хто буде, — знизав плечима Шацький. — Тобто бровар хотів мати родину, жінку й дітей, ось і готував собі родинне гніздечко. І бачте, пане Кошовий, яка склалася картина. Незвична для всього славного роду Гаєцьких, я б навіть так сказав. Бо чи не вперше не мала молода вродлива панна жодного розрахунку щодо нареченого! Чули про Красуню й Чудовисько? Десь так, хіба чудовиськом пана Міхала, кажуть, можна було назвати досить умовно. Людиною був жорсткою, та хіба може

бути іншим той, хто веде серйозні справи? Пані Єву на руках носив, їй то подобалося. А ще більше лягало на душу захоплення чоловіка різними мистецтвами, бо сама вона тим жила, скільки себе знала. Отак одного разу й умовила пустити на горище пожильця.

— Хто такий?

— Забрів до Львова бідний станіславівський скульптор Зенек. Молодий, але, казали, страшенно талановитий. Як про нього дізналася пані Єва, історія замовчує. Але достеменно відомо: вона привела художника до чоловіка буквально за руку. Й вмовила, точніше, поставила перед фактом — талантові не гідно бути голодним та холодним, без даху над головою. Отак і оселився скульптор під дахом своїх благодійників.

Краєм ока Клим побачив, як кельнер ніс панові солісту шампанське у відерці з льодом.

— Слухаєте мене, пане Кошовий?

— Звісно. Поки нічого надзвичайного не відбувається. Я так розумію, юний талант закохався в пані Єву і почуття стало взаємним. А ображений у кращих почуттях чоловік зробив щось із коханцями, так чи ні?

— Не зовсім. — В очах Шацького майнула лукавинка. — Хоча щойно цими словами, ходом власних думок, ви довели: сто років тому люди мислили так само просто, як і тепер. У всякому разі, висновки були зроблені подібні до ваших. — Він шморгнув, легенько посмикав себе пальцями за ніс. — Перепрошую, десь трохи застудився. Осінь, восени я завжди підхоплюю нежить першим. Потім він передається Естер, далі...

— Що з Євою та Зенеком?

— Нічого. — Йозеф знову розвів руками. — Зовсім нічого, пане Кошовий. Ані тоді, ані тим більше тепер ніхто не дізнався, чи було щось між ними. Але якось

на горище, в майстерню до нашого скульптора, завітав один настільки поважний, наскільки ж безсовісний добродій. Він, бачте, наслухався про Зенекові таланти й вирішив замовити власне погруддя. Бюст, розумієте? — Для наочності Шацький показав руками, і збоку це виглядало так, ніби він розповідав про розмір грудей своєї Естер. — Не судилося. Тобто погруддя замовив, та виліпити скульптор не встиг. Бо, вийшовши з майстерні, добродій усім кумасям Лемберга повідав, скільки там побачив утілень красуні Єви.

— Вона позувала йому? Може, навіть голою?

— Коли викликали поліцію, аби відтягнути Гаєцького від Зенека та врятувати юнакові життя, хлопець, казали, божився — все робив з пам'яті. Єва жодного разу не позувала, тим більше — оголеною. Більше того, пані навіть не знала про Зенекові вироби. Клявся, що закарбував Євин образ у пам'яті й отак, даючи волю уяві, ліпив. Дозволив собі дати фантазії більшу волю, ніж того дозволяє пристойність, — так за те вибачався, готовий був валятися в ногах у пані, аби лише дозволила не розбивати милі серцю скульптури. Та Гаєцький осатанів. Розбив важким молотком усе, що бачив. Уявіть, пане Кошовий, — засліплений гнівом, гидкий чолов'яга із перекошеним лицем кількома сильними ударами розбиває лик своєї дружини. В її присутності, її живої, розвалює глиняні голови копій. Коли ж Єва, отяминувшись, стала благати мужа не робити цього, тим розізлила його ще більше! Мовляв, знала все ж таки, курво! Оголялася безсоромно перед тим, кому він через власну душевну теплоту дозволив жити в себе під дахом на всьому готовому. Пані злякалася за власне життя й далі не зронила ні слова.

Раптом десь поряд бахнуло.

Кошовий знову здригнувся. Майнуло — де стріляють, хто, для чого. Але наступної миті почулися знайомі гучні оплески: це дівчата плескали в долоні, вітаючи пана соліста, котрий справно впорався з корком. Торкнувшись краю правого ока, Клим запитав:

— Бровар вигнав дружину?

— Ні. Все вийшло набагато гірше. Поліція тоді вирішила не тримати Зенека в криміналі. Збереглися неперевірені чутки, що його викупила сама Єва та просила нікому не говорити. Але більше зробити нічого для скульптора не могла. Бідака не мав, де жити, що їсти, була холодна зима. Після Різдва його мертвє замерзле тіло знайшли на Гицлівській горі. Після того пані Єва ходила, постійно вбрана в чорне. Перебралася жити на горище, де не дозволяла нічого прибирати. Й так проводила дні й ночі серед глиняних залишків власної вроди. Гаєцький намагався привести до неї трьох найкращих лікарів, одного навіть виписав аж із Відня. Пані Єва никого до себе не підпускала, майже нічого не їла, а коли залишала горище — її мовчазну постать, закутану в чорне, бачили на бічних міських вулицях. — Йозеф знову шморгнув. — Правда то чи ні, але ходило в той час по базарах і дійшло дотепер: комусь сказала пані Єва, що тільки Зенек здатен визнавати й цінити її вроду. Для всіх інших вона померла. Так тяглося до Великодня, а тоді справді вона зробила Гаєцького вдівцем. Обставини досить дивні. Просто в ніч перед Великоднем у будинку на Валовій сталася пожежа. Коли загасили, з горища винесли тіло бездиханної Єви, як завжди, в чорному. Що сталося, хто запалив, від чого вона загинула чи загинула сама — історія, як кажуть у подібних випадках, відмовчується. Але, — Шацький трохи подався вперед через стіл, стишив голос, — поховані дружину, бро-

вар спокою в тому домі не знав. Дуже скоро розорився. Міг врятувати справу, та не хотів цього робити. Все розпродав за безцінь, останнім був будинок, де Гаєцький так і не почув дитячого сміху, де ніколи вже не затупляють сходами маленькі ніжки. Не буде, кому лишити спадок. Рідні з ним не зналися, вважали — приносить нещастя. Ще за рік по тому Міхал Гаєцький помер у божевільні. Закопаний на тамтешньому цвинтарі, могила заростає травою.

Дзенькнуло — це пан соліст, говорячи й розмахуючи при цьому руками, захопився та впустив кришталевий келих на підлогу. Чомусь і це його паночки прийняли захопленими оплесками.

— Сумна історія, — Кошовий говорив щиро. — Я так розумію, Чорна пані — це про нещасну Єву Гаєцьку. А докладніше?

— Вона почала являтися ночами, — Шацький промовив це буденно. — Так принаймні говорили.

— Просто являлася? Привидом?

— Кажуть, спершу бачили сяйво. А в ньому — Чорна пані. Для неї нема перешкод. Пройде крізь зачинені двері, крізь стіну, може з'явитися у вікні. Коли просто стоїть, а буває — питается: «Хто ти?» Не злякаєшся — житимеш, більше та мара не приходитиме. Бо не злякаться може лиш чоловік, котрий до самої смерті її кохав та помер з її іменем на вустах, з її образом у серці.

— Зенек?

— Він. Тільки ж, пане Кошовий, привида перед ночі хто завгодно злякається. Добре, коли Чорна пані просто зникне. Дивися, почне сунути просто на бідаку. Глядиш, чимось важким наверне. Чужих у своєму домі не визнає, до смерті довести готова. Отак, — знову шморгнув: — Та що ж це таке! Треба тертої цибулі...

— Найцікавіше ж, Шацький! — Клим уже ледь стримувався. — Скільки народу довела Чорна пані до могили?

— Хіба я це сказав? — Йозеф не здивувався — майстерно зіграв, не надто приховуючи. — Всякий наступний власник за деякий час продавав той будинок чим далі, тим дешевше. Та років вісімдесят тому дім на Валовій висвятили. Дім тоді навіть перебудували. І знаєте, Чорна пані з того часу не являлася. За неї забули навіть. Згадали ось тепер, зовсім недавно.

— Коли?

— У нас на Krakідах заговорили про Чорну пані наприкінці літа. Двоє померло, побачивши привида. Виглядає, Антон Моргун — третій.

З якої причини панночки плескали своєму кумирові цього разу, Кошового вже не цікавило.

будинку на Валовій, поки видно. Саме тому стримав бажання дізнатися від всевідаючого Шацького подробиці негайно. Розрахувався, кивнув товаришеві, й обое залишили кав'ярню.

— Прогуляємося разом, не проти? — поцікавився Клим, щойно вийшли на вулицю.

— Пане Кошовий, ви ж знаєте, маєте певний досвід. Шацький ніколи не був від того, аби вплутатися кудись разом із вами. Тільки щось мені підказує, вас зацікавив означений будинок із привидом. Хіба ні?

Перехопивши портфель у ліву руку, правою Клим заспокійливо поплескав Йозефа по плечу.

— Ви мене своєю страшною казкою справді збили з пантелику...

— Дуже перепрошую шановного пана, ви мене ображаєте! — стрепенувся Шацький, у голосі чулося шире обурення. — Я не казкар, не ота шикса Шехерезада! Все, що ви почули, є чистісінською правдою!

— Примарна Чорна пані теж?

Шацький досить сильно ляснув себе по лобі, потім звично почмокав губами:

— Ви мені не повірили! Пане Кошовий, я розпинався, а ви не ймете віри!

Вечір видався теплим. Сіріло повільно, проте — неблаганно. Клим відчув, як починає нервувати.

— Слухайте, Шацький, давайте рухатись. Поговоримо по дорозі, на ходу. Тільки заради Бога, не кричіть і не махайте руками. Або, якщо важко стримуватися, то бодай не вигукуйте. На нас звертатимуть увагу, а мені зараз це потрібно найменше. Згода?

Йозеф уперто гойднув головою.

— Ні. Тобто, — тут же виправився, — я готовий провести вас до місця, на Валову. Але щось мені підка-

зує, вам кортить зайти всередину будинку. Якщо припекло перевірити, чи справді являється привид Чорної пані, прийдіть краще вночі. Той чоловік так і зробив. Не він один, як вже знаєте. Скінчилося все це дуже сумно...

Климова рука стисла плече Шацького міцніше.

— Послухайте мене дві хвилини. Не перебивайте. Я не прошу вас забути цю згубну звичку. Ви старша людина, і я вас надто поважаю, аби змінювати натуру, — це не має жодного сенсу. Та все ж послухайте спокійно й спробуйте зрозуміти.

Говорячи, Кошовий дивився йому просто в вічі. Шацький майже ніколи не витримував прямого погляду. Відвівши очі, він глянув на Климову руку на своєму плечі, акуратно зсунув її своєю, так ніби брався за крихку порцеляну. Прикусив нижню губу, хитнув головою.

— Кажіть. Мені справді важливо знати, пощо я мушу йти туди з вами.

Кошовий зітхнув.

— Отже, — почав, намагаючись говорити переконливо, — коли я просив вас про зустріч, справді хотів лише поділитися певними сумнівами й порадитися. Ваша казка... добре, нехай буде — ваша *правдива* історія сильно вибила мене з колії. Признаюся, перемішала думки, розрахунки та висновки. Змінила увесь хід та цілковито перекреслила логіку. Проте йти на Валову разом із вами я збирався, бо інакше не маю, як пояснити, чому нещасного Моргуна підступно вбито. Сьогодні вже був там, оглянув місце незалежним від поліції поглядом. Зайвий раз переконавшись: їхні нишпорки всюди дивляться, але нічого не бачать. Ви мені були потрібні там лише як свідок, Шацький.

— Свідок — чого, дозвольте запитати? — Й не дочекавшись відповіді, Йозеф тут же мовив: — Я дуже пе-

репрошую, тільки мої свідчення нікому ніколи й ніде не знадобляться. Ви ж самі кажете: пан комісар Віхура зробив інший висновок, котрий вважає єдино правильним.

Сонце вперто сідало. Ще трохи зволікань, і їм справді не буде сьогодні жодного сенсу йти до фатальної кам'яниці. Хіба справді серед ночі, озброївшись ліхтариками чи взагалі парафіновими свічками.

— Ходімо вже. — Клим сіпнув Шацького за рукав пальта. — Якщо не переконаю вас ні в чому по дорозі, просто постоїте поруч, іззовні. Годиться такий варіант?

— Приймається. Хоч моя Естер ставиться до вас шанобливо, пане Кошовий, але все ж має рацію, кажучи: від вас жидові може бути часом забагато цорес.

— Чого забагато?

— Не дуже приємних трафунків. — Йозеф розвів руками. — Хто я такий, щоб не погоджуватися зі своєю фейгале? Але коли чую це й киваю головою, завжди маю на то відповідь — часом втрапити в цорес із вами цікавіше, аніж зазирати в роти різним шлімазлам. Ходімо!

І Шацький, котрий хвилину тому вагався, чи треба погоджуватись на небезпечну, з його погляду, пропозицію, перший посунув уперед. Ще й узяв такий темп, що Кошовому навіть довелося його наздоганяти.

Рухалися швидко, немов справді намагаючись випередити неспинні сутінки.

Лишаючись вірним собі, зубний лікар час від часу з кимось вітався, перед кимось навіть привітно знімавши крислатого капелюха. Проте підганяти його, як під час більшості прогулянок, не довелося. Крокували злагоджено, тож Кошовий мав усі шанси встигнути по видному.

— Насправді ваша історія, Шацький, нічого серйозно не змінює в моїх висновках, — говорив Клім на ходу. — Хіба дещо коригує їх, та не заперечує й не перекреслює. Все поясню на місці, наочно, трошки потерпіть. Поки поясніть коротко про тих двох, котрі загинули у фатальному будинку.

Шацький знизав плечима.

— Насправді про товаришів по нещастю вашого знайомого, пана Моргуна, відомо небагато. Газети приділяли цьому мало уваги. Бо всі випадки, як оцей, третій, трактувалися як нещасні. Першою, наскільки я пригадую, ще в серпні була така собі панянка Марія Д., так прописали в публікації.

— Докладніше нічого не було?

— Було, — охоче кивнув Шацький. — Панянка — то сильно сказано. Є, звісно, шляхетні курвасі. Я навіть знаю декількох, тільки Боже збав бовкнути про це при моїй Естер, — він захихотів. — То була звичайна собі не дуже популярна повія. Молода, кажуть, негарна з виду. Ніби русинка, перебралася з села, шукала файнної долі. Ми дорослі чоловіки, пане Кошовий, встигли дещо побачити її запізнати. Хіба зайде кубіта, котра торгує собою та при цьому себе поважає, серед ночі у хтивих справах до напівзведеній кам'яниці?

— Ви там були, Шацький, що знаєте про її справи?

Йозеф відмахнувся.

— Слухайте, це також публікували газети. Поліція дуже швидко відшукала її любчика, загулялого муляра з Верхнього Личакова. Тому ще жінка дала такого чосу, пір'я летіло на всю вулицю! Підпив добряче в отому жахливому шинку «Під гарматою», бо саме була п'ятниця й дістав від хазяїна тижневу платню. Дівка тут же підкрутилася, вона, казали, часто вешталася

саме біля «Гармати» чи поруч із подібними гнидниками. Змовилися швидко, усамітнитися хтивцям не було де. Хіба забудова, всередині ж нема нікого. Той майстровий, ходили чутки, говорив, ніби кубіта нагнулася, виставила вперед дупу, стала, впершись руками в підмурок...

— Шацький, у вас Естер і четверо дітей. Вас аж такі подробиці не мали б цікавити.

— Саме тому, пане Кошовий, вони переймають мене найбільше! — запалився Шацький. — Ну, менше з тим. Коли кавалер пішов, панна Марія лишилася там. На ранок знайшли мертвою.

— Від чого померла?

— Про кримінал не писали. Скажу лиш, що то була перша смерть у будинку за номером двадцять вісім на вулиці Валовій відтоді, як будинок поміняв власника і його почали змінювати за сецесією. Про Чорну пані згадували в розмовах, і то озираючись. Бо, самі розумієте, подібне не надто вітається. Та якби все було не так, власник не відмовився б від подальшої забудови й не перепродав будинок. А по тому, під кінець вересня — нова халепа!

Говорячи, вони тим часом завернули в дворики, аби скоротити шлях, і зараз вийшли в центр вулиці Боймів. До кінцевої мети подорожі лишалося зовсім небагато, й Клім зберігав надію побачити в непорушному вигляді те, що виявив там удень.

— Хто цього разу?

— Подейкували — дрібний крадій. Стирив щось, за ним гналися. Знали в обличчя, тож вирішив пересидіти десь, перечекати лови. І тут, казали в нас на Krakівському базарі потім кілька днів, усе набагато зрозуміліше.

— З'ясували, від чого помер?

— Бог мене милував, пане Кошовий, роздивлятися й того трупа. Але! — Шацький багатозначно підніс пальця вгору й помахав ним, ніби погрожуючи комусь. — У нас на Krakівському ходили чутки, що той злодюжка помер від страху. Перелякався, вгледівши щось. Серце, підірване безпутним життям, не втримало. Кого або, краще так — чого міг перелякатися дрібний крадій, звичний до постійних небезпек? Скажете — наздогнали, знайшли, затисли в глухий кут. Та, знову ж посилаюся на достовірні чутки з Krakідалів, бо у нас лише правдиві чутки, — все потягнуте ним при ньому лишилося.

— Що це значить, на вашу думку?

Шацький раптово спинився, змусивши Клима вчинити так само. З багатозначним виглядом підніс указівного пальця вгору, потрусив, звично поцмокав губами.

— Чорна дама являлася обом нещасним у різний час. Хочемо ми того чи ні.

— Моргуну теж?

— Чим гірший ваш нещасний Моргун від решти? Кошовий зітхнув.

— Я особисто зустрічався з ним, Шацький. Недовго спілкувався. Та мені цього виявилося досить, аби скласти про людину думку. Той чоловік не служив у поліції з уже відомих вам причин. Зате числився в агентах, отже, був сміливим та готовим до небезпечних зустрічей. Отак, від переляку, померти не міг.

— Навіть уздрівши Чорну пані?

— Ходімо, нарешті, далі. Тут поруч уже. Все покажу й розкажу на місці.

Вони підійшли до потрібної споруди, поки промені жовтневого сонце ще остаточно не встигли заховатися.

Перед ними постав будинок, котрий, на дотримання вимог сецесії, в колишньому стані зберіг хіба підвальну частину й фундамент. Будівельники взялися за нього ще наприкінці минулого року. Кошовий добре пам'ятав це, бо процес відбувався фактично в нього на очах. Йдучи у справах або просто гуляючи, він кілька разів на тиждень неодмінно проходив по Валовій, не звертаючи спеціальної уваги ані на цю, ані на інші забудови, котрих у Львові зростало останнім часом дуже багато. Це відзначалося самими містянами та мало різну оцінку.

Хтось вітав руйнацію й перебудову старих кам'яниць на більш сучасні, вважаючи — сецесія значно освіжить обличчя Львова. Чув Кошовий і протилежну думку: частині громадян не подобалися всі ці новомодні впливи, котрі, до того ж, народжуються не в межах міста, а завозяться з Відня, Парижа, Рима чи Берліна. Були й ті, чиє бурchanня стосувалося насамперед питань економічних: хто й скільки заробить на будівельному бумі, накручуючи ціни на все поспіль — від найдрібніших витратних матеріалів до власне будівельних робіт. Не кажучи вже про подальші оборудки з нерухомістю. Адже значна частина сецесійних будинків від самого початку планувалася для продажу, перепродажу, здачі в комерційну оренду, словом — для отримання прибутку. Місцеві українські соціалісти, до яких тяжів пан Штефко, взагалі виступали на сторінках своїх газет із розлогими статтями про шкідливість тотальної урбанізації, яка вигідна лише скоробагатькам і віддаляє народ від сталих традицій, позбавляючи такий затишний колись Львів звичного комфорту й витискаючи звичайних людей подалі від агресивної цивілізації кудись далеко на суспільні маргінеси.

Сам старий нотар ставився до будівельної лихоманки із симпатією, котру змушений був старанно приховувати від товариства. Кількість звернень щодо оборудок із нерухомістю зросла, тому пан Штефко міг лише радіти збільшенню заробітків. Не менше тішився й сам Клім, адже всяка наступна нотаріальна угода давала невеличкий зиск і йому. Проте вголос нотар про таке намагався у присутності близького собі товариства не говорити, лиш киваючи, коли заходила мова про згубний західний вплив на тутешні традиційні цінності, якому русинам варто опиратися, консервуючи та максимально зберігаючи власні культурні звичаї й погляди.

Від початку забудови тут уже звели зовнішні стіни, вигнавши два поверхи вгору та накривши дах. Саме ця обставина, як зрозумів Кошовий із розповіді Шацького, виявилася найважливішою. Згори не капало, тому всередині заховатися від дощу чи снігу міг усякий, хто мав бажання. Звісно, серед білого дня тут працювали будівельники, та вночі жодної спеціальної охорони не виставлялося. Клім уже встиг ніби між іншим запитати у Віхури, чи є тут сторож. І цілком вдовольнився поясненням, котре зараз переказав Йозефові:

— Попервах тут ночами сидів спеціально найнятий охоронець. Стеріг матеріали, аби не розтягнули. Але вже кілька місяців жодної варти тут нема. Тепер розумію, чому. Хоча ваша Чорна пані могла бути лише однією з причин. Коли тут знайшли тіло повії, про що я ще зранку нічого не знов, будинок не панtrували.

— Це ще нічого не означає! — вперто правив своє Шацький. — Люди знали, яку погану репутацію має будинок. Тож дурних нема сидіти тут ночами.

— Нехай так, — легко погодився Клім. — Тільки їх нема лише кілька місяців як! До того часу вони були! Бо

від самого початку, як я вже говорив, власник забудови наймав нічного сторожа. І дядько сидів тут із рушницею, не маючи проблем та не наткнувшись на вашу Чорну пані жодного разу! Вважаєте, не сказав би, коли привид одного разу явився б йому? Та весь би Львів знав! І ви — один із перших, хіба ні?

Той нічого не відповів, лише пурхнувши губами. Якийсь час обое стояли, роздивляючись будинок, потім Клим гайднув портфелем уперед, запрошуучи:

— Проходьте, Шацький, ми тут зовсім самі.

— Для чого ви привели мене сюди? — Йозефова підозрілість була дещо запіznілою.

— Доведу, чому Антон Моргун не міг упасти з риштування й від цього загинути. Вперед, не бійтесь. Навіть якщо ваша Чорна пані справді існує, вона являється лише ночами.

Перед тим як пройти всередину крізь пройму дверей, Кошовий швидко роззирнувся навсібіч, переконавшись — до них та їхніх дій перехожим нема жодного інтересу. Швидко пірнувши під риштування, намагаючись при цьому не замаскити пальта, Клим почекав, поки Шацький зробить те саме. Так обое опинилися в майбутньому передпокой. Затим Кошовий ступив далі, пройшовши туди, де, за архітектурним задумом, мала бути головна зала. Звідси на горішній поверх вели сходи, зведення яких лише почалося, тож нагору будівельники діставалися по риштаках.

— Стійте поки тут, — попросив Клим, передаючи Шацькому портфель. — Тримайте.

— Чому саме тут? — поцікавився Йозеф.

— Задля наочності. Хочу провести невеличкий експеримент. До речі, ви знаходитесь приблизно на тому ж місці, де вранці будівельники знайшли труп.

Йозеф не стримав короткого зойку й по-цапино-му відстрибнув убік, ніби побачив під ногами отруйну змію.

— Ну, можете бути там, — сказав Кошовий. — Суті це не змінить. Ще ось це потримайте, будь ласка.

Він розстебнув і рвучко зняв пальто, кинув Шацькому, той підхопив і тепер тупцяв на місці з руками, повними речей. Сам же Клим, більше нічого не пояснюючи, спритно подерся риштаками вгору й досить скоро опинився поверхом вище. Йозеф стежив за ним, задерши голову, ю поки нічого не розумів.

— Отак Моргун заліз сюди вночі! — крикнув згори Кошовий. — Падав з цієї висоти. Тільки не звідси, інакше завалив би тулубом риштування. Але ось тут, — він тупнув ногою раз, потім — ще раз, для певності, — чи не єдине місце, де в темряві справді можна ступити необережно, загубити опору й втратити рівновагу. Пройшовши далі, навіть у темряві досить легко орієнтуватися. Тим більше, Моргун мав при собі ліхтарика. Чуєте мене?

— Та чую! — Шацький зручніше перехопив пальто, трохи подумав — і поставив портфель на землю, притуливши до правої ноги. — Тільки поки все одно нічого не розумію!

— Штовхнули його. Ось що я хочу сказати, — голосно пояснив Клим.

Йозеф шморгнув носом.

— Чорна пані могла явитися йому де завгодно. Хоч там, хоч отам.

— От же ж упертий ви! Скажіть, хіба привиди тілесні? Вони можуть когось сильно вдарити? Знаєте, я сам багато читав і чув страшних казок. Та ніде не сказано,

що привид може заподіяти людині фізичної шкоди. А в Моргуна голова розбита, чуєте?

— Побачив мару. Злякався. Ступив назад. Втратив рівновагу й полетів униз.

— Саме так вважає поліція, Шацький! Ви ніби змовилися. Раптом ви справді змовилися з комісаром, га?

На таке зубний лікар вирішив не відповідати. Надто поважав себе, аби спростовувати те, у що не вірить і сам Кошовий, дражнячись згори. А тим часом Клім не чекав від Шацького жодних виправдань чи пояснень. Зник із його очей на коротку мить, пройшовши в глиб горішньої забудови. Швидко повернувся, тримаючи щось у руці. Хотів спускатися так, передумав — жбурнув свою здобич униз, намагаючись не вцілити в товариша. І поки злазив, той обережно, ніби згори впало щось справді небезпечне для життя, наблизився й глянув.

Нічого особливого.

Шмат цегли, досить замашний.

— Бачите? — почулося за спиною.

Обтріпуючи на ходу штани, котрі все ж забруднилися, Клім узяв у Шацького пальто, накинув, почав неквапом застібати гудзики. Капелюх увесь цей час лишався на голові.

— Що я повинен бачити, крім каменюки? — поцікавився Йозеф.

— Таку саму забрала поліція. Підібрала ось тут, на землі. На ній — сліди крові загиблого, речовий доказ. Бо на розбитій голові, відповідно, порох від цеглини. Пояснюю як адвокат, котрий також має, — Кошовий гмикнув, виправився, — тобто мав кримінальну спеціалізацію. Для слідства й суду все це разом є беззаперечним доказом: той уламок цегли став причиною смерті Антона Моргуна. Впав із висоти, вдарився головою об

гострий край. Нещасний випадок. Могло ж пощасти, аби цегла не лежала просто тут, на місці невдалого падіння.

Поки говорив, сонце вже впевнено заховалося за верхівками дахів. У віконні пройми промені не заглядали, будівлю повільно поглинав сірий півморок.

Шацький знову шморгнув носом.

— Пане Кошовий, я мав щастя на власні очі бачити й на власну вуха чути, як ви вправно зводите докупи несумісні на перший погляд речі та розрізnenі здогади. З подібного матеріалу ліпите висновки, котрі здебільшого відповідають реальній картині подій. Тут готовий зняти перед вами капелюха. — Він навіть зробив це, ледь піdnіssи головний убір над маківкою. — Проте щойно ви мені наочно пояснили причини трагічної загибелі того чоловіка. І я навіть можу з вами погодитись — не обов'язково приплітати сюди Чорну пані. Не вірите в неї — не треба. Лишайтесь матеріалістом до скону віку, хоча дай вам Боже міцного здоров'я й довгих років життя. Але він же упав на цеглину й розкроїв об неї голову!

— Моргуна штовхнули згорио — Клім застібав передостанній згори гудзик пальта.

— Готовий погодитися навіть з цим! Так, чоловік готував себе до небезпечної зустрічі, бо мав револьвер. Імовірно, така здібанка мала місце. Скажімо, той Моргун домовився з кимось наперед зустрітися саме тут, у порожній забудові. Була сутичка, мов у авантурних романах, які ви полюбляєте читати! Пан Гольмс із професором Моріярті, так здається?¹⁸

Кошовий впорався із останнім Гудзиком. Обсмикнув край пальта, струсив пил та крейду з лівого боку.

— Ні, Шацький. Тобто — правильно, сутичка нагорі в темряві ночі могла бути й напевне трапилася. Та Мор-

гун не міг розбити голову об цеглину, впавши донизу, сюди. Ходімо, ще щось вам покажу.

— Może, ї мені покажете?

Голос прозвучав іззаду, несподівано, й обое, не змовляючись, здригнулися. Кошовий рвучко повернувся. Шацький тупцяв довкола своєї осі повільно, немов за спиною чекала прикра пригода з небажаними для нього наслідками.

В одвірку, розставивши ноги на ширину плечей, стояв худорлявий чоловік у цивільному. Гостре видовжене лице та жорсткі вусики, що стирчали врізnobіч, робили його подібним до великого щура. Саме через пізavanaugh зовнішність ні з ким іншим Карла Лінду неможливо було сплутати.

Персоною Лінда був дуже важливою — керував усіма агентами, котрі працювали на кримінальну поліцію Львова.

— Так що ви там хотіли показати, га, пане Кошовий? Бо мені тут доповідають — круться, мовляв, біля місця трагедії підозрілі особи. Як такий відомий мудрагель, як ви, не врахував, що за будинком наглядають мої люди? Мало кого сюди занесе? І, бачу, завіяло не аби-кого. Сервус, пане Шацький. Як справи, як родина?

Йозеф мовчки піdnіс капелюха на знак привітання.

— Мовчите? Мудро чините, пане Шацький. Тут, бачу, соло за паном нотарем. Чи помічником нотаря, як буде правильно... Покажіть, пане Кошовий, я теж гляну. Заодно розкажете, за яким дідьком ви двоє сюди приперлися.

Сонце зовсім зайшло.

Жовтневий вечір уже впевнено вступив у свої права.

знайшов у шухляді для цих потреб стару газету. Ніби навмисне її поклали так, аби опинилася догори саме тією сторінкою, де друкували поради для зміцнення здоров'я. Це не могло не зачепити тонких і надто болісних комісарових струн, той не витримав — поскаржився, киваючи на кухоль:

— Дружина приготувала новий вар. Каже — зміцнює роботу серця. Мав дурість поскаржитися якось, так відразу гайнула кудись аж під Станіслав. Хтось їй там порадив жіночку, бабцю, може, й діда — дідько розбере... Ось, привезла.

Якби хто взяв на себе труд скласти перелік усіх хвороб, знайдених численними лікарями у Марека Віхури де в зародковому, а де — в розвиненому стані, а також список усього, в чому комісар мусив себе обмежувати, висновок напевне вийшов би невтішним. Бо виглядало, що живе він випадково, лише жертвами стараннями пані Віхурової. Й життя в ньому підтримується лише за рахунок отакої вимушеної схими. Як Віхурі досі вдається суміщати заборону нервувати зі службою в кримінальній поліції, которую ніхто ніколи й ніде не назве спокійною і котра забирає нерви, знає хіба сам Господь Бог.

— Уже мусив би бути вдома й приймати даровані карпатською природою цілющі ліки під наглядом дружини, — з легким сумом вів далі комісар. — Та через вас, пане Кошовий, затримався сьогодні на службі. Звісно, поставив свою пані до відома. Ось, прошу дуже, — особисто принесла вар сюди.

Тепер він так само обережно підсунув кухоль біжче. Взяв обома руками, гріючи їх об теплі глиняні боки. Через силу спершу ледь пригубив, наморщив носа, потім ковтнув, скрививши червоне від природи обличчя.

А тоді підвівся, стискаючи кухоль у правиці. Ступив до вікна, відчинив стулку лівою, одним різким рухом вихлюпнув питво назовні, розвернувся, з силою стукнув дном спорожненого кухля об підвіконня.

Присутні боялися — зараз розлетиться на друзки.

Ні, все в порядку. Вцілів.

— Якого дідька вам знову свербить у гузні, пане Кошовий? — гаркнув комісар. — Мені жoden львівський зарізяка чи андрусь, чи навіть усі вони вкупі не завдавали ніколи стільки клопоту, скільки маю через вас!

— Дозвольте спитати, а присутній тут Йозеф Шацький завдає вам особисто хоча б половину того клопоту?

— Ні! — відрубав Віхура, повертаючись за стіл.

— То, може, відпустіть його з миром? Хай би йшов собі додому, там на нього чекають дружина й діти.

Тепер три пари очей дивилися на принишклого Шацького. А той, своєю чергою, враз стрепенувся, відчувши надію на скоре звільнення.

— Хай сидить тут, — відрізав комісар. — Наступного разу буде обходити вас десятою дорогою. Між іншим, у нас тут багато хто знає пана Шацького з доволі непоганого боку. Баламутний, шалапутний, часом — прикрий, та загалом до нього в поліції не так часто виникають питання. Останній раз, здається, затримували, чи то пак — запрошували його минулого року. Потім розібралися, то був неправдивий донос такого собі Лапідуса...

— Дуже перепрошую шановного пана, але згаданий Лапідус і далі паскудить мені та всій моїй родині, пане комісаре, — пожвавішав Шацький. — І про нього в мене є досить правдиві відомості, тож якщо панове мають бажання...

— Панове не мають бажання! — гаркнув Лінда, глянув на Віхуру, перепитав: — Я правильно відповів, пане комісаре?

— Цілком, — кивнув той, знову відсунувши від себе кухля. — Пане Шацький, ось ця людина, Климентій Кошовий, здатен завдати вам більше шкоди, ніж згаданий пан Лапідус. Я б справді на вашому місці тримався від нього чимдалі...

— Так тримайтесь! — вигукнув Клим, трохи подавшись уперед. — Якщо зараз ви дозволите мені піти з цього кабінету й надалі не будете волочити сюди двічі на день, як сьогодні, це й буде називатися тримати мене подалі від себе.

Віхура постукав по краю столу розкритою долонею.

— Припиніть блазнювати, пане Кошовий. Зранку вас ніхто сюди не тягнув. Ми досить мирно бесідували, і нічого надважливого я від вас не почув. Тепер ви вештаєтесь місцем пригоди. І, вже трохи знаючи вашу натуру, підозрюю — недаремно. Знову задумали щось, здатне поставити дирекцію кримінальної поліції з ніг на голову.

Кошовий поміняв ноги, тепер поклавши ліву на праву. Капелюх прилаштував уже на інше коліно.

— Згадуючи мою натуру, пане комісаре, ви напевне маєте на увазі обставини нашого знайомства. Але тоді всі мої припущення й здогади виявилися кінець кінцем правильними. Хоч спершу слідчий Ольшанський шкірився на мої слова, відмовляючись брати на віру. Нагадати, чим усе скінчилося? Кримінальна поліція зажила завдяки вам чималої слави, під вашою, пане комісаре, орудою не лише розплутавши вбивство відомого адвоката, а й виявивши та знешкодивши зграю озброєних до

зубів російських терористів. Королівській жандармерії не вдалося розділити успіх із вами повною мірою. Нехай вони намагалися, як кажуть у нас у Києві, примазатися до чужої слави. То невже минулого разу все справді вийшло так прикро?

Віхура поклав руку зліва, де серце, легенько притис до грудей, глибоко вдихнув, зі свистом видихнув.

— Може, поговоримо нарешті серйозно?

— Звісно, поговоримо! До речі, я збирався пояснити все Шацькому, аби він збоку, зі своєї, як кажуть, дзвіниці, спробував спростувати мої висновки. Або — погодиться із ними. Отак, перевіривши сам себе, я все одно прийшов би до вас, у поліцію. Бо шукати вбивцю — то ваша робота. Приватна особа, така як я, не має права цього робити.

Тепер перезирнулися вже Віхура з Ліндою.

— Вбивцю?

— Антона Моргуну вбито, панове. Жодного нещасного випадку.

Тишу, запалу після цих слів, порушило лише шморгання Йозефа Шацького.

Не знаючи, чим у роздумах зайняти руки, коміsar узяв шматок цегли, покрутив у руці, підкинув на долоні, ніби вгадуючи вагу. Тоді глянув на Кошового так, наче зібрався зацідити йому цією каменюкою в пісок.

— Враховуючи згаданий тут досвід, готовий вислухати ваші докази, — мовив нарешті. — Якщо зрозумію недогляд моїх людей, визнаю помилки. Тільки починайте від самого початку. Але варто мені зрозуміти, що ви, самовпевнений гоноровий нахаба, дурите мені голову, бо побачили себе уві сні Шерлоком Гольмсом, — начувайтесь.

Клим перехопив погляд Шацького. Вже жодного переляку, ніяковості чи невпевненості. В очах блимиали знайомі вже вогники, розпалені непереборною цікавістю. Він неабияк тішився з власної причетності до розкриття неймовірних чужих таємниць.

— Гаразд, — кивнув Кошовий. — Тоді почну з того, про що вже нині говорив Шацькому. Бідака Моргун мав при собі заряджений «бульдог», яким чудово вмів користуватися. Значить, опинився минулої ночі в будинку на Валовій не випадково. Й готувався до зустрічі з небезпекою. Дивно, як це ви, пане комісаре, не врахували такої очевидної обставини.

— Та я брав її до уваги! — рішуче заперечив Віхура. — Казав же вам, Моргун раніше надавав послуги поліції. Ось пан Лінда знов його найкраще з нас усіх, тут присутніх. Може розказати безліч цікавих та по-вчальних історій про його подвиги. Так, пане Карле?

— Абсолютно, пане комісаре. Віднедавна, ѿ ви то знаєте, Моргун надавав різним особам делікатні послуги приватного характеру. Відповідного дозволу займатися приватним розшуком не мав. Тож намагався або уникати контактів із поліцією без нагальної на те потреби, або не влазити в надто слизькі пригоди, котрі можуть мати непередбачені й прикрі для нього наслідки. Кримінальна поліція та особисто ви, пане Віхуро, знаєте все це краще за мене. Я ѿ не здивувався зранку, чому версія нещасного випадку виникла першою. Вона очевидна. Але страшенно здивувався, коли вона лишилася для слідства єдиною.

— Хто вам це сказав, про єдину версію? — визвірився комісар.

— Хіба це не так? — париував Клим.

— Поліція не звітує вам і таким, як ви, про свої дії.

— Згоден як із цим фактом, так і з загалом правильною позицією, — мовив Кошовий, тепер уже знявши одну ногу з коліна іншої, нахилившись та впершись об стегна долонями, перед тим примостили капелюха на краї комісарового столу. — Тільки у вас усе одно нема інших припущень, хіба ні, пане Віхуро?

Зі свого боку той так само подався вперед, поклавши руки перед собою й перенісши на них вагу.

— Гаразд. Коли вже ми тут домовилися тимчасово прийняти ваші правила гри — справді, стався нещасний випадок. Інших версій не висувалося, й вони не з'являться, поки ми не матиме на те вагомих підстав. І ще одне: особисто я припустив, що Моргун припхався вночі на Валову з дулом у кишені, вкотре займаючись чимось ризикованим і не дуже законним. Проте, пане Кошовий, це зовсім не заважало йому повестися необережно, ступити не туди, втратити рівновагу й полетіти сторчолов униз!:

Сказавши так, Віхура з виглядом переможця відкинувся на високу спинку свого стільця, схрестивши руки на грудях. Карл Лінда, цілковито задоволений способом мислення начальства, посміхнувся, блиснувши золотим зубом, лівим нижнім.

— І акуратно впав головою на камінь, — підхопив Кошовий.

— Буває, — кивнув комісар.

— Такий, як ось цей?

Клим рвучко, жестом фокусника, випростав перед собою правицю.

Вказівний палець цілив точнісінко в цегlinу на столі.

— Такий самий, — підтверджив Віхура.

Кошовий опустив руку.

— Шановне панство. Внизу, на першому поверсі, такої цегли нема. Ані цілої, ані шматків. Там є спеціальне риштування, котре дозволяє переміщати її нагору, де саме в розпалі мулярські роботи. На першому поверсі вони вже завершилися. Єдине, що там можна знайти, — дрібні скалки й крихти, — зараз Клім говорив голосом не переможця, а втомленої за день людини. — Навіть випадково шмат цегли, об який Моргун нібито розбив голову при падінні, не міг опинитися на тому місці. На-приклад, впасті згори.

— Та чому?

— Бо якщо ви підніметесь туди, пане комісаре, то побачите на власні очі: вся цегла, ціла й розбита на великі шматки, складена в дальньому кутку недобудованого помешкання. Грубо кажучи, треба взяти цеглину, підійти до провалля між риштаками, кинути її донизу, розраховуючи, що в певний день і час такий собі Антон Моргун об щось перечепиться й упаде саме на гострий кут цеглини.

Глибоко видихнувши, ніби щойно перетягнув важкий мішок на чималу відстань, Кошовий теж відкинувся на стільці. Витягнув хустку, витер зопрілого лоба.

Віхура мовчки вступився в каменюку. Близче до столу ступив Карл Лінда. Навіть хотів узяти її, та комісар легенько ляснув його по руці. Не стримав цікавості й Шацький — витягнув шию, мов гусак, теж дивлячись на шматок цегли, наче той раптом виявився чимось на кшталт філософського каменя.

— Ви все сказали, пане Кошовий?

— Ні, — вів далі Клім спокійніше. — Виглядає, тим каменем спершу вдарили Моргуна, підкравшись тихцем ззаду. Той, хто бив, сильний фізично. Адже смертельний удар був, як я розумію, лише один.

— Звідки ви це взяли? — спитав комісар підозріло.

— Пане Віхуро, я високо ціную вас та ваші здібності, — Кошовой намагався, аби слова його звучали щиро. — Але якби таких слідів було кілька, про нещасний випадок не було б мови. Не можна впасти макітрою на камінь і зробити це потім ще кілька разів. Отже, голову Моргуну провалили одним влучним потужним ударом. Потім штовхнули вниз. І вже тоді вбивця спустився й прилаштував закривлену каменюку біля розбитої голови своєї жертви. Вуаля!

Він знову відтворив руками рухи циркового ілюзіоніста.

Віхура обмінявся поглядами з Ліндою. Знизав плечима, почухав потилицю. Провів долонею по обличчю.

— Припустімо, ви маєте рацію. Я визнаю помилку. За недогляд отримають прочухана всі, хто зранку був у будинку на Валовій, на місці пригоди. Та разом із тим дуже прошу вас, пане Кошовий, не виносити змісту цієї розмови за межі ось цього приміщення. — Комісар зробив жест, креслячи в повітрі невидиме коло. — Причин пояснювати не буду. Відтак попереджаю: якщо ви, людина честі, таки триматимете язика за зубами, щодо стриманості пана Шацького я і пан Лінда маємо величезний сумнів. Ви гніваєтесь за це на нас, пане Шацький?

— Ні-ні-ні! — Йозеф завбачливо виставив перед собою руки долонями вперед.

— То добре. Бо всякий розголос я відразу припишу вам, пане Шацький. Страждатиме за це ваш молодший та, як бачимо не вперше, допитливий, спостережливий та розумний колега. Ви хочете для нього такої долі? Наразите на неприємності?

У відповідь зубний лікар лиш мовчки й старанно похитав головою.

— Хотілося б вірити. Ну, коли на те пішло, може, маєте ще чим поділитися з поліцією, пане Кошовий?

Клим знову поклав ногу на ногу.

— Ймовірно, був свідок. Там, у будинку. Вдень, оглядаючи усе, забрів я у дальне крило першого поверху. Туди, де зберігся старий підвал, або, як тут кажуть, пивниця. Там досі валяється старий драний міх, поруч — порожня пляшка з-під дешевого вина, угорського. Якщо не помиляюся, токайського. Я дозволив собі взяти її за горлечко двома пальцями, понюхав. Тхне противно, але запах не вивітрився. Досить свіжий. Таке пійло полюбляють жебраки. Хтось із них напевне облюбував собі дах забудови на Валовій учора вночі, коли сіяв незатишний дощик.

Віхура невдоволено гмикнув, пробурчав, ні до кого не звертаючись:

— Пся крев, теж мені працівнички... Отак вони в мене шукають речові докази. Всипати буків у внутрішньому дворику, при всіх, по голих дупах, аби надалі шанувалися, — озирнувшись для чогось на портрет цісаря, що висів над головою, знову звернувся до Клима. — Припускаю, так могло бути, коли йдеться про жебраків. Тільки чому ви думаете, що то був свідок? Волоцюга міг раніше піти звідти.

— Й залишити своє, з дозволу сказати, спальне причандалля? Ви так само краще за мене знаєте, як трусяться мешканці міського бруку над своїм нехитрим скарбом! Підстелив під себе на голу землю, лигнув бридкого вина — так і ніч до ранку мине. Ні, пане Віхуро. Почувши, як хтось прийшов уночі туди, де він отаборився, безхатько принишк. Вичікуючи на-

годи дізнатися, що ж то за один. А коли на його очах розгорнулася кривава трагедія — накивав п'ятами, залишивши своє благеньке майно. Я можу йти, пане комісаре? Тобто, — озирнувся на Шацького, — ми можемо бути вільними?

— Та йдіть уже з Богом! — Віхура втомлено махнув рукою. — Пан Лінда проведе, аби більше не виникло непорозумінь. І пам'ятайте про обіцянку не патякати.

Підвівшись, Кошовий вдягнув капелюха.

Ступив ближче до столу, простягнув комісарові руку. Думав — вагатиметься. Але ні, Віхура так само підвівся, коротко й міцно стис його правицю.

Вагався Карл Лінда, та дуже коротко — теж потиснув, щоправда, не так сильно.

Клим почав застібати пальто. Інші мовчки стежили за ним.

Упоравшись із половиною гудзиків, він завмер, ніби згадавши щось дуже важливе. Знову озирнувся на Шацького, ніби міркуючи, варто чекати від того підтримки чи ні. Тоді промовив, уже комісарові:

— І ми забули про таку собі Чорну пані.

— Чорну?..

— Привіда з Валової. Панове, я серед вас єдиний, хто ще години чотири тому не знав жодних історій про неї, чудово почуваючись без того. Не робіть вигляду, пане Віхуро, що не думали про неї, коли почули про смерть у тому будинку. Не першу, до речі. Здається мені, досвіду й сміливості Антона Моргуна могло вистачити для спроби шукати зустрічі з тамтешньою нечистою силовою. Для того й «бульдог» у кишенні.

— Поліція не ловить привидів. — Голос Віхури раптом зазвучав хрипкувато. — Зараз ми взагалі відволі-

каємось від суті й починаємо розповідати одне одному казки.

— Згоден із вами, пане комісаре, як ніхто! І все ж ви не заперечуєте, що чули про таку собі Чорну пані з вулиці Валової?

— Не буду, — поліцейський обмежився короткою відповіддю. — Хочете сказати, Моргуна вбив... *при-вид?*

— Привиди лякають, пане Віхуро. Але не вбивають. Проте я б не виключав — поява озброєного колишнього агента поліції в овіяному страшною легендою будинку так чи інакше пов'язана з Чорною пані. Треба знайти того, кому не сподобався інтерес Моргуна.

У повній тиші застебнувши рештук гудзиків на пальті, Клім підхопив портфель і завершив:

— До побачення. Мое шанування.

Й відсалютував.

убивці адвоката Євгена Сойки, який був його давнім, ще з київських часів, знайомим, і знайомство це не давало Кошовому додаткових позитивних рекомендацій. Навпаки, його ледь не звинуватили в шпигунській діяльності на користь російського царя, тож встановлення істини стало тоді для Клима ще й засобом власного порятунку.

Моргана бачив сукупно не більше п'ятнадцяти хвилин за життя. Не мав з ним нічого спільногоТож не було жодних потреб наблизатися до людей та процесів, котрі жодним боком його не торкалися.

Щоправда, газети таки всує згадали у зв'язку з трагедією на Валовій про Чорну пані. Але — дуже коротко, у невеличких замітках. Та й то більше в заголовках, аніж у самих повідомленнях. Лише з метою привернути увагу, аби хлопчикам-газетярам було що вигукувати на вулицях, вимахуючи свіжими видрукованими аркушами й закликаючи народ на вулицях викладати крейцери. Стара легенда привертала увагу сама по собі, тож Кошовий не утримався, купив кілька газет, аби переконатися: ніхто ніде не пише більше того, що повідав напередодні Йозеф Шацький.

Тому вже через день привид Чорної пані так само вилетів із голови. Натомість Кошовий змушений був віддаватися службі в конторі пана Штефка навіть більше, ніж донедавна. Старий нотар досі гнівався на зроблену помічником без його благословення візитівку. Через те дозволив собі захворіти надовше, ніж зазвичай у вологу пору року, переклавши на Клима всю роботу й заборонивши турбувати. Хіба виникне щось вкрай важливe, не здатне вирішитися без особистої пана Штефка участі. Та контора «Штефко й партнери» за надто серйозні й складні справи не бралася вже давно. Тож Кошовий

з волі свого патрона занурився в стійке паперове, навіть не бурхливе море — тихе болото.

Єдиний, хто бодай трохи розрадив за цей час, — невгамовний нафтовик. Пан Липницький з'явився в бюро наступного дня. Спершу з ввічливості запитав Степана Яковича, але потім відразу взявся за його молодого колегу. Хотів ані мало, ані багато. Антон Моргун трагічно загинув, через це справа, на яку його підписав бориславський промисловець, лишилася невирішеною. Сам пан Липницький далі не мав часу та й змоги займатися нею особисто. А «Штефку й партнерам» довіряв безмежно. Тому наполегливо попросив знайти надійну особу, здатну взятися за діло. Якщо така не знайдеться, цією людиною міг би стати, наприклад, пан Кошовий.

На щастя, клієнт мав чимшвидше відбути назад до Борислава, й Кошовий лише пообіцяв щось придумати. Хоча що тут можна вигадати, не мав зеленого поняття. Та якби пан Борис не видряпав у нього подібних запевнень, стовбичив би над душою ще довгенько. Виторгувавши час, Клім нарешті лишився сам на сам із паперовими горами, які хоч-не-хоч треба розгрібати.

Такою вже була покута.

Лишалася надія, що пан Штефко рано чи пізно змилостивиться, повернеться на службу й наступного разу розмовлятиме з наполегливим паном Липницьким сам.

Скніти в конторі доводилося допізна. Саме через те Кошовий отримав листа на кілька годин пізніше, ніж розраховував адресат.

Вірніше — розраховувала.

Відчиняючи браму пізно ввечері, двірник зі схожим на бульбу прикметним носом, звично отримавши дрібну монету за свою послугу, зупинив Кліма:

— Прошу пана зачекати. Маєте пошту.

— Пошту? — здивовано перепитав Кошовий і ще більше здивувався, побачивши конверт. — Це точно для мене?

Хоча добре все почув. Сюди писали батьки з Києва, міг прислати записку чи телеграму Шацький, на Різдво та Великдень дістав кілька вітальних листівок. Але вся кореспонденція надходила з поштарем. Ділове листування розбирав у конторі. Та вперше за своє львівське життя бачив послання, заклеєне й навіть запечатане невеличкою сургучною ляпкою, й при цьому — зовсім не підписане.

— Передали вам. Велено віддати панові Кошовому особисто в руки. Я в таких випадках ся не плутаю, прошу пана.

Двірник помітно образився. Взагалі за Бульбашем помічалася така риса. Не було б нічого дивного, бо ображатися властиво всім без винятку людям. Особливість тут полягала у винятково адресному надиманні губів: Гнат Бульбаш пнувся виключно на Кліма. Привід міг бути яким завгодно, й Кошовий підозрював — двірник, свідомо чи підсвідомо, прагне врешті-решт викохати в ньому стійке почуття провини. Можливо, Бульбашеві було вкрай важливо, аби хоча б одна особа в усьому Львові почувалася винною йому, простому двірникові, до скону віку, по гріб життя.

Причина на те, ймовірно, існувала. Та поки Кошовий вирішив не морочити себе ще й такими роздумами. Хоч, звісно ж, приємного мало, коли вартовий брами твого будинку проводжає косим поглядом і незрозуміло, чого й коли від нього чекати. Чого доброго, колись візьме й не відчинить, знайшовши поважну причину...

— Не маю щодо вашої уважності жодних сумнівів, пане Бульбашу, — поквапився з відповіддю Клім. — Просто самі ж бачите, тут не вказаний адресат.

— Приніс посланець готелю «Жорж»¹⁹. Їхні строї ні з чим не сплутаєш. Та ось, прошу бачити, вензель!

З виглядом, ніби обчистив до нитки партнера по картярству, двірник піdnіс конверт ближче до світла й тицьнув зашкрублім пальцем у фіrmовий знак, котрим у «Жоржі» позначали все, що мало стосунок до готелю.

Підсвідомо Кошовий уже зрозумів, від кого послання.

Апартаменти на першому поверсі «Жоржа» вже кілька років, після смерті чоловіка, займала пані Магда Богданович. Покійний начальник кримінальної поліції мав лише казенне помешкання, звідки його вдова мусила виїхати. Чому молода жінка вирішила оселитися саме в готелі, а не шукати інше житло, переймало, здається, лише Клима. Подібні практики були тут звичайною справою. Хоч сама пані Магда виявилася при близчому знайомстві ох якою незвичайною жінкою...

Зрозумівши — не для того двірник брався передати листа, аби робити це задурно, Кошовий тицьнув йому ще монету. Будучи певен: за послугу Бульбаш раніше отримавного його від посильного. Як не кортіло розкрити конверт швидше, розірвати кутик, він стримався й, гарно подякувавши Гнатові за люб'язність, піднявся до себе. І вже вдома, для чогось старанно зачинившись ізсередини, акуратно, спеціальним ножиком, сколупнув сургуч, розрізав конверт, витрусиив листа.

Коли зовсім точно — то була записка. Кілька речень, написаних почерком, який Клим упізнав. Він належав єдиній жінці з усіх, хто взяв собі за труд послати йому різдвяне привітання. Власне, він тримав у руці лише друге послання, отримане від Магди Богданович за весь цей час.

«Шановний пане Климентію!

Прошу Вас приділити мені сьогоднішній вечір. Потрібна Ваша порада й допомога у розв'язанні одного вкрай делікатного питання. В швидкому вирішенні є мій особистий інтерес. Зустріч приватна і небажана для розголосу. Чекаю на Вас у себе, в «Жоржі». Вас зустрінуть біля головного входу о восьмій годині вечора.

Лишаюся з повагою.

М. Б.»

Нижче стояв підпис, схожий за кількістю завитків на парость виноградної лози, дата й час написання.

Кошовий спохмурнів, навіть скреготнув зубами. Призначена година непрямо доводила: Магда принаймні цікавилася його робочим часом. Бо послання, написане о п'ятій вечора, мало потрапити до адресата не пізніше сьомої — саме так він зазвичай повертається додому щовечора по буднях. Але нині він затримався.

Годинник показував тридцять по восьмій.

— Пан Кошовий — це ви?

Ще не було дев'ятої, коли захеканий Клим підбіг до парадного входу в «Жорж». Звісно ж, не побачив нікого, хто міг би його зустріти. Грішним ділом майнуло — до нього, забувши про гонор, вийде сама пані Магда. Протягом часу, котрий минув від моменту їхньої останньої розмови, незабаром після завершення історії з Сойкою, вони бачилися не так часто. Крутилися в різних товариствах, перетиналися хіба випадково, люб'язно й коротко бесідували та розходилися кожен у своїх справах. У цьому світлі Клим навіть був приємно здивований тією різдвяною листівкою: бач, не забула.

Припустити, що зустрічатиме особисто авторка листа, Кошового спонукав тон послання. Ніби діловий, значною мірою відсторонений. Та все ж відчувалося — у Магди раптом з'явилася потреба саме в його присутності. Клім не розумів, що тягнуло його до цієї надто, на його смак, гонорової полячки. Тим більше, вони мали різний статус, й у найближчій перспективі Кошовий не бачив себе ані серед тих, хто вважаєтьсявищим світом, ані в середовищі впливових міслян, де пані Богданович почувалася впевнено, бо мала непомітний, негласний, але доволі сильний вплив на багатьох відомих у Львові осіб.

Словом, вони, як кажуть, ширяли в різних небесах.

І ось раптом маєш.

Проте, шукаючи поглядом саме Магду й не знаходячи її, Клім уже вирішив — запізнився, все скасовано, вона знайшла допомогу в іншому місці. Через те здригнувся, почувши за спиною своє прізвище. Повернувшись, побачив у свіtlі, яке відбивали готельні вікна й вивіски, кремезного вусаня в сірому пальті з піднятим коміром та теплому вовняному картузі. Руки він тримав глибоко в кишенях. Ковзнувши поглядом униз, Клім розглядів чоботи, акуратно заправлені в бриджі.

— То перепрошую, ви — Кошовий? — повторив не-знайомець.

— Так. Із ким маю честь?

— Мені доручили провести вас туди, де на вас уже давно чекають.

— Даруйте, запізнився. Отримав листа зовсім недавно...

— То не моя справа, — процідив вусань. — Пояснювати будете не мені.

Як би Кошовий не переймався запізненням, тон не-знайомця його зачепив.

— Я маю щось комусь пояснювати? — запитав різкувато.

— Ви маєте йти за мною, — почув у відповідь.

— Кому і що я винен? Поки не поясните...

— Не час для гарикань, пане Кошовий. Ходімо.

Не виймаючи рук із кишень пальта, чоловік повернувся й рушив за ріг готельної споруди. Кинувши погляд на яскраво освітлений парадний вхід, куди носії у форменому вбранні саме заносили валізи чергового поважного гостя, Клим знизав плечима й пішов за незнайомцем. Той, не озираючись, будучи цілковито переконаним — супутник не відстає, завернув праворуч в арку, пірнувши в темряву підворітні. Кошовий підтюпцем наздогнав його й чомусь не здивувався, коли чоловік у бриджах легенько поступав носаком чобота в якісь бічні двері — і вони прочинилися. Кивком незнайомець звелів Климові йти вперед, і той ступив усередину.

Його негайно обдало сумішшю приємних запахів. Так пахне гарна кухня, і навіть не встигнувши призвичайти до півтемряви погляд, Кошовий зрозумів: його проводять до готелю одним із чорних ходів. Саме цей виводив у бік кухні, але чоловік у бриджах знову проішов уперед, задівши Клима плечем. Посунувши за поводирем, Кошовий минув прохід до куховарні, перечепився об нижню сходинку, що трапилася на шляху, й ледь не впав, учасно притримавшись за стіну. Лайка таки вирвалася, незнайомець не звернув на це увагу, йшов далі вгору. Обережно ступаючи, Клим нарешті піднявся на перший поверх, як було задумано — не з парадного боку.

Тут було світло й тихо. Навіть не долинали звуки музики з ресторану, що чулися на чорних сходах. Тепер

вусань, усе ще не виймаючи рук із кишень, уже не бачив потреби ховатися. Рухаючись один за одним, чоловіки перетнули коридор, піднялися іще поверхом вище й завернули в ліве крило.

Апартаменти Магди Богданович знаходилися в самому кінці.

Кошовий знов знат це. Хоч ніколи там не був.

Підійшовши до дверей, провідник нарешті визволив руки.

На них були тонкі чорні шкіряні рукавички.

Легенько постукав кісточками пальців. Відчинили майже одразу — так ніби хтось стояв на чатах під дверима з того боку.

Переступивши поріг, Клім готувався зануритися в стриману, але — розкіш. В інакшому інтер'єрі, як був переконаний він, пані Магді навряд чи було б комфортно. Натомість його очам відкрилися досить скромно, навіть до певної міри казенно обставлені покої, де збережений величний ампір дивним чином мирився з новомодним модерном. Більше роздивитися не встиг, почувши:

— Заходьте, заходьте нарешті, панове. Не стійте там у дверях.

Голос був чоловічий, на слух — якийсь ніби підлітковий, ламаний, не сформований до кінця. І так само незнайомий. Гостя запрошували до кімнати, звідки тягнуло сумішшю цигаркового й сигарного димів. Там курили, й Клім відчув носом курця — дорогі марки.

Пройшовши й зупинившись у дверях, найперше вгледів перед собою саму Магду Богданович.

скорочувати їх і далі, як того вимагала зовсім уже радикальна французька перукарська мода, Магда дозволила гребінцеві розчесати себе так, аби чорні коси обрамляли голову, природним способом повторюючи фасон одягу. З першого погляду могло здатися — жінка *перетікає* у сукню від маківки до п'ят. І хоч надалі подібне враження минало, вочевидь, вона прагнула домогтися саме такого ефекту.

Жанна д'Арк, перевдягнена з воїна на юну вродливу даму. Лише замість меча правиця стискала довгий коричневий мундштук.

Жодного разу за час їхнього знайомства, навіть опиняючись із нею в одній компанії, Кошовий не бачив, аби Магда курила.

Чи вона недавно призвичайлася.

Чи, швидше за все, раніше не дозволяла собі курити при глядачах.

— Добрий вечір, — мовила вона своїм грудним, ледь хрипкуватим голосом. — Дякую, що відгукнулися на запрошення, пане Кошовий.

Запала мовчанка. Клім відчув — усі присутні зараз чогось чекають. Поки судомно припускає, що має зробити або, навпаки, чого робити не повинен за жодних обставин, швидко роздивився товариство.

У фотелі, котрий заступав хід до сусідніх покоїв, у спальню, розмістився неохайній зовні, проте насправді — стильно, по-богемному вдягнений пан років під сорок. Замість краватки шию огортала строката хустка, піджак ніби 'навмисне пожмакали, штани й лакові штиблети зовсім не лягали в тон. Проте все разом навіть не набитому окові виглядало старанно підібраним і зовсім не дешевим, пошитим за спеціальним замовленням. Образ довершував сигарний недо-

палок, котрий цей дивак ворочав у роті з лівого кута в правий і назад.

За столиком на вигнутих ніжках, сервірованим кавником, чашками, кришталевою вазою з тістечками і довгастою пляшкою коньяку, сидів чоловік приблизно одного з ним віку, але — повна йому протилежність. Одягнений з голочки, вбраний не в костюм, а у фрак із накрохмаленою манишкою, він був схожий на урочистого гостя балу, заради якого урочистість улаштували і з якого він під шумок утомлено втік.

Канапу біля стіни, точно навпроти Магди, зайняв невисокий кругленький пан. Вдягнений він був звичайно, можна сказати — по-діловому, нічим не вирізнявся серед собі подібних. Аби не риси обличчя, не зовсім правильні, котрі не рятували навіть рожеві, старанно погодені щоки. Клинові при його вигляді відразу спали на думку дитячі забави. Так по селах ліплять із глини чоловічків. Спершу — тулуб, потім — голову, котру просто насаджують на виліплений верх, часто не потурбувавшись продовжити плечі шиею. А далі тулять вуха й ніс, вироблені невправними, хай і старанними пальцями абияк. Довго такі дитячі іграшки зазвичай не тримаються. Проте пан на канапі найменше нагадував іграшку. Природа позбавила його тіло й зовнішність жодних пропорцій, чим загнала інших у глухий кут. Бо не ясно, як сприймати цю людину — кумедною чи, навпаки, лиховісною.

Тим часом Магда, показово, на публіку, зітхнувши, притримала пальцями лівої, вільної від мундштука руки сукню й неквапом попливла від вікна через залу до Кліма. Наблизившись на потрібну відстань, вона переклада цигарку з правої руки, простягнувши правоцю гостеві.

Хай із запізненням, та Кошовий зрозумів — вона дозволяє члено торкнутися її губами.

Розправивши плечі й зачепивши поглядом загальне очікування, Клім легенько стис теплі пучки пальців удови, стримано кивнув:

— Доброго вечора, пані Магдо. Моє шанування, панство. Перепрошую, що довелося чекати. Я звільнився від справ зовсім недавно.

Він пустив простягнуту руку.

Стиснувши губи, склавши їх бантиком, Магда ледь скривила кутик рота. Тоді затягнулася, і Кошовому раптом здалося — зараз візьме й обдасть сизим димом його обличчя. Але ні, тонкий струмінь випущено вбік, щоб нікого не зачепити. Ставши поруч і повернувшись так, аби бачити всіх, вона сказала тоном гостинної господині:

— У конторі пана Штефка багато роботи? — Відповіді не дочекалася, просто вкотре дала зрозуміти — не випускає Кошового з поля зору, а що означає пильність, хай сам сушить голову. — Рекомендую панству, той самий Климентій Кошовий, про якого я встигла дещо вам розказати. Дозвольте тепер представити товариство. Й відразу перейдемо до справ, бо ми засиділися. Отже, — вона почала з чоловіка на канапі. — Пан Владислав Яблонський, забудовник, має досить роботи зараз у Львові й не надто афішує себе публічно. Далі, — черга чоловіка у фраку, — пан Кароль Білецький, промисловець та меценат. І нарешті, — кивок у бік розхристаної особи, — пан Станіслав Мазарек, власник кіносалонів. Ви ж навідуєте кіно, пане Кошовий?

— Так, мене це цікавить, — сказав Клім. — Щоправда, не всі фільми. Коли йдеться про підступність та кохання...

— То вам нема з ким ходити, — досить різко перервала його Магда, і в її закиді він почув погано приховану зловтіху. — Повірте, панночки із задоволенням приймуть запрошення подивитися фільму про пристрасне кохання. Принаймні там, на екрані, все красиво й казково. Але, менше з тим, ми зібралися не обговорювати смаки.

Яблонський кахикнув, привертаючи до себе увагу.

— Панові Кошовому слід також рекомендувати мою праву руку. Ви вже знайомі, але прошу ще раз. Пан Людвіг Раєвський, відставний майор цісарської армії. Бойовий офіцер, сапер, дбає про мою безпеку.

— Вам загрожують? — вирвалося у Кошового. — Хто?

— Різні люди. Коли крутиш великими грішми, пане Кошовий, тобі неодмінно хтось загрожує. Мене кілька разів намагалися пограбувати, один раз ледь не вбили. Поліція не годна забезпечити охороною кожного, хто має конкурентів. Тож мушу дбати про себе сам.

Вусань у бриджах мовчки кивнув. Він зняв картузу, відкривши йоржик короткого волосся, пальто розстебнув, але не квапився знімати.

— Кави, коньяку, цигаро? — поцікавився Білецький у Кліма хазяйським тоном.

І Кошовому невідомо чому здалося: саме цей чоловік має вплив або на все товариство, або, що ймовірніше, безпосередньо на Магду.

— Кави, коньяку, цигаро.

— Тоді прошу брати, — він жестом указав на столик.

— Я можу потурбуватися про гостя, — тепер Магдині слова звучали іронічно.

Підтверджуючи намір, вона підійшла до столика, запросто передала Білецькому мундштук, елегантним,

значною мірою показним рухом усяла кавник, наповнила чисту чашку, світським тоном поцікавилася:

— Хто ще бажає кави, панове?

— Ох, пані Магдо, стільки вже вижлуктив за день — очі повилазять! — озвався Мазарек. — Від коньяку не відмовлюся. Ви дозволите?

— Прошу дуже.

Підводячись, він легенько дригнув ногами.

— Ви зі мною, шановне панство?

— Звісно, до розмови та за знайомство, — відповів за всіх Яблонський.

Сідати Клима не припросили. Підсунувши стілець, розмістився сам, недбало кинувши пальто на спинку. Взяв з подякою запропоновану каву, гойднув головою, відмовляючись від тістечка. Пригубив коньяк, відсалютувавши присутнім чаркою.

Нічого не пила тільки Магда. Повернулася натомість із згаслою в мундштуку дамською цигаркою до свого місця біля вікна. Лише тепер Клим помітив — за її спиною, в самому кутку, височів круглий, схожий на гриб столик, на якому примостиився прямокутний телефонний апарат.

Не зрушив із місця й відставний офіцер Раєвський. Та, перехопивши погляд Яблонського, мовчки кивнув, відійшов у протилежний, найдальший кут зали, примостиився у м'якому фотелі й, здається, занурився в нього настільки, наскільки це було можливо.

— Формальності залагоджено, — мовив пан Яблонський. — Пані Магдо, ви говоритимете далі, чи...

— Прошу дуже шановне панство далі вести переговори самостійно. — Вона зробила жест, ніби відгороджуючись від зібрання прозорою стіною. — Є більш зацікавлені особи. Моя місія лише звести вас усіх тут.

— Ну, не применшуйте аж так, — протягнув Кароль Білецький. — Ви порадили звернутися саме до пана Кошового, отже, знаєте його набагато краще, ніж ми всі разом узяті. Ваша протекція.

— Але справа не зовсім моя, — сухо відповіла Магда, затягнувшись.

— Гаразд, — погодився Білецький. — Нехай так. Тоді, панове, пропоную по порядку. Й по черзі, якщо можна. Бо в кожного до цієї дивної історії, погодьтеся, власний інтерес.

— Яку історію панове мають на увазі? — поцікавився Кошовий.

— Привид із Валової. Чорна пані.

Тиша, запала вкотре за цей час, тривала недовго.

Її порушив Клим, знову пригостившись коньяком, не відмовивши собі в сигарі, і, лише розкуривши, запитав:

— Шановне панство вірить у казки?

— Ми просто хочемо знати, що відбувається в тому будинку, — пояснив Білецький, інші двоє згідно кивнули. — Поліція не займається полюванням на привидів, і тут я слуг закону чудово розумію. Тому ми й вирішили звернутися до вас.

— За рекомендацією пані Магди?

— Саме так.

— Пані Магда вважає, що я полюю на привидів? — Кошовий перевів погляд на хазяйку. — Ви так вважаєте, пані Магдо?

Жінка повела плечима, ніби змерзла. А може, справді стало зимно, бо знову відійшла від вікна, аби взяти зі спинки фотеля недбало кинуту шаль вишневого кольору. Накинувши на плечі, підгорнула край, по ходу

залишила мундштук на столі, притуливши до попільниці.

— Почати, бачу, доведеться мені. — Її голос далі звучав сухо, навіть безбарвно. — Ні для вас, пане Кошовий, ані для інших тут присутніх не секрет мої тісні стосунки з поліцейським керівництвом. Тож коли виникла потреба, на прохання пана Білецького я дізналася в директора Понятовського: обставини двох смертей у будинку на Валовій, котрі сталися до загибелі пана Моргунна, були дивними. Й не до кінця з'ясованими. Я також знаю, пане Кошовий, що ви вправно довели — Моргунна таки вбито.

— Вбито, — погодився Клім. — Інших хіба ні?

— У тому-то й річ, — Магда щільніше закуталася в шаль. — Аби не переповідати всю розмову з Віхурою, скажу наступне. Повія, а пізніше волоцюга — задихнулися. Чи були задушені, зараз не важливо. Головне, їхня смерть виглядала інакше, ніж смерть Моргунна. А ще раніше поліцейські агенти, котрим дали завдання понишпорити серед мешканців дна, кілька разів із різних джерел почули однакове: в будинку на Валовій являлася Чорна пані. Проте поліція, самі розумієте, не афішувала це. Бо, по-перше, агенти чули це від тутешніх п'яниць та маргіналів. І по-друге, поширення таких чуток у поліції не вітается. Відтак стару легенду про Чорну пані, яку давно не згадували, раптом починають повторювати.

— Люди люблять страшні казки. Нічого дивного, пані Магдо.

— Але ж чомусь виринула казка не просто страшна, а й стара! І саме тепер! На те мусить бути причина, пане Кошовий. Поліція з'ясовувати її не хоче. І мій покійний чоловік, пан Густав Богданович, повівся б на

місці свого колишнього підлеглого та вдячного учня Віхури так само.

— Ось чому справа за мною, хіба ні?

— Саме так. Прошу далі, панове. Ваша черга, пане Яблонський.

Увесь час, поки вдова говорила, чоловік на канапі мусолив напівпорожню чарку. Прийнявши своєрідну естафету, неквапом допив, нахилився, поставивши її на стіл, прокашлявся.

— Пане Кошовий, я тут людина випадкова. Коли зайшла мова про того, прости Господи, привида, пан Білецький приїхав до мене й почав вимагати пояснень. Річ у тому, що колишнім власником злощасного будинку був я. Проте наголошую — не останнім. Успадкував дім на Валовій від свого родича. Він, своєю чергою, був прямим нащадком того, хто володів будинком після смерті того самого броваря Міхала Гаєцького, з яким пов'язують легенду про Чорну пані. Власність пустили з молотка, ціна зі зрозумілих причин стояла невисокою, тож була вигідною. Але менше з тим. Йдеться ось про що. — Яблонський підвівся, пройшовся, став за канапою, впершись обома руками об вигнуту спинку. — Поки там мешкали мої попередники і я, про жодну Чорну пані не йшлося. Ніхто з нас її не бачив. Та коли від мене втекла дружина, а я продав дім цієї весни, новий власник дуже скоро заявив мені: мовляв, там бачили привида. Він боїться, не хоче далі мати з цим клопоту. Й перепродав дім присутньому тут панові Білецькому.

— Дешевше, — вставив той. — Значно дешевше від справжньої вартості. До того ж, наголошую, розпочав там будівельні роботи. Причому рухався саме в тому напрямку, який нині вітається й дуже мені до душі. Ви

займаєтесь будівельними роботами, пане Яблонський. То й розумієте, про що я.

— Звісно, — погодився Яблонський. — Вагнерівський стиль, максимальне розширення простору для життя, наповнення помешкання повітрям. Особливо на перших поверхах.

— Та не будемо зараз про це, — відмахнувся Білецький від теми, яку сам же й зачепив. — Важливо інше. Незабаром після того, як я поновив роботи й найняв підрядників, почалися оті дивні смерті. Ще й порослі прикrimи чутками про привида! Після другої смерті, пане Кошовий, я змушеній був розрахувати одних підрядників та винайняти інших, котрі заправили значно вищу ціну, бо, бачте, бояться Чорної пані! І ось тепер, після недавньої трагедії, не хочуть працювати далі вже й ці! Тож мені лишили два виходи: страшно переплачувати, не здаючись, або — продати дім на Валовій до бісової матері ось панові Мазареку! А він готовий купити, тільки ще дешевше! Бо після такого вартість даної нерухомості впала до непристойного. Тож оборудка — собі на збиток!

Чоловік у фраку ображено замовк, нібито власник електричних салонів був винен у зниженні вартості будинку. А Станіслав Мазарек уже перехопив естафету, заговорив швидко, ніби в нього могли це слово забрати:

— Але ж, крім мене, пане Білецький, той проклятий дім ніхто не купить! Навіть за таку ціну! Тільки мені треба з'ясувати, що ж насправді там відбувається! Хочу відкрити там атракціон, навіть надавати помешкання для фільмування тим, хто захоче зняти моторошну фільму! Сама атмосфера,aura будинку тому сприятиме! Панове, салон кіно під назвою «Чорна пані» — звучати-

ме! Сюди їхатимуть не лише з Варшави — з Берліна та Відня! То комерційно вигідна пропозиція!

— Проте справжньої ціни не даєте! — огризнувся Білецький.

— Ніхто у Львові вам її не дасть! — скипів Мазарек. — Й глядіть, пане Білецький, після третього мертвого тіла, знайденого там, вона ох не зросте! Ціна, маю на увазі...

Яблонський голосно плеснув у долоні.

— Панове, панове, доста! Не перетворюйте нашу зустріч на Krakівський базар! Я підсумую для вас, пане Кошовий. Отже, коли між панами Білецьким та Мазареком виникла така ось суперечка, пан Кароль почав шукати попередніх власників будинку на Валовій. Знайшов мене, бо той панікер, котрий почав усю історію, забрався геть зі Львова й шукати його справа марудна. Та й непотрібна, бо він хоч як нічого не роз'яснить. Я ж порадив знайти людину, чесну й порядну, котра здатна приватним шляхом прояснити всі обставини. Ось так, не без допомоги нашої спільноЯ знайомої пані Магди, ми вирішили звернутися до вас.

— Ви теж зацікавлена особа? — спитав Клим.

— Ні. Справді хотілося б знати, чим там налякалися люди. Проте на мої справи це жодним чином не вплине. Тоді як у панів Білецького та Мазарека власні інтереси в установленні істини. У кожного — свій. Ніби все. — Яблонський розвів руками. — Гадаю, вам уже цікаво, пане Кошовий. Хоча б як людині, котра любить розгризати такі ось міцні горішки. Слово за вами.

Весь час, поки присутні говорили, Клим пахкав сигарою. Зараз роздушив її об денце попільнички з підкресленою ретельністю й акуратністю, ніби кортіло, аби недопалок нікому не дістався. Поміркував, придивля-

ючись до карафки з коньяком, й вирішив утриматись. Підвівся, обсмикнув поли піджака. Відчув, як сильно сіпнулося віко.

— Мені цікаво, панове. Справді цікаво було вас послухати й мимоволі залучитися до справ, від яких моя скромна персона дуже далека. І змушений перепросити шановне товариство.

Чоловіки перезирнулися.

Яблонський обернувся до мовчазного Раєвського. Далі три пари очей дивилися вже на Магду. Нарешті погляди схрестилися на Кошовому. Випереджаючи питання, Клім мовив, намагаючись, аби голос звучав рівно:

— Вас зле інформували. З усією повагою до пані Магди... Я служу в нотаріальній конторі, панове. За фахом — адвокат, і маю надію колись повернутися в професію. Ніколи не служив у поліції. Про приватних сищиків знаю лише з книжок, бачили, продаються такі, яскраві. Їх називають ще бульварними... Боюся розчарувати, не виправдати надій. Тож дозвольте подякувати за довіру й відкланятися.

Відповіддю була лунка тиша.

Під мовчазним наглядом четирьох чоловіків та однієї жінки Кошовий узяв своє пальто.

Розправив, аби вдягнути.

— Стійте.

Магда не просила — наказувала. Це було щось нове, і Клім завмер із пальтом у руках, зустрівши й витримавши її погляд. Зараз вона справді нагадувала жінку-воїна, котра стоїть на чолі відданої армії.

— Лишіть своє пальто, — вела далі Магда. — Все ж таки, бачте, мушу додати до вже сказаного кілька дрібниць, аби ви поміняли думку, пане Кошовий. Прошу

вибачення у шановного панства, але нам треба обговорити деякі речі наодинці.

— Та прошу дуже! — відповів за всіх Яблонський.

— Я прошу панство пропочити мені. Нам треба переговорити з паном Кошовим наодинці. Але попросити всіх вас вийти з апартаментів не можу, бо то виглядатиме ще менш пристойно, ніж коли я запрошу чоловіка в іншу кімнату.

— Тут без церемоній, — знову мовив Яблонський. — Ви вільні чинити так, як вам зручніше, пані Магдо.

— Дякую. В такому разі пройдіть зі мною, будь ласка, Климентію.

Магда показала на сусідні двері й сама пройшла туди першою.

Шаль скинула на ходу.

рикою — переступивши поріг, повернула вимикач та зачинила за Клімом двері.

Сісти не запропонувала, хоч одне крісло примостилося біля великої шафи для одягу, інше — поруч із комодом. Пройшовши вперед, Магда стала в центрі кімнати, повернувшись обличчям до Кошового й схрестивши руки на грудях. Клімові нічого не лишалося, як стати в одвірку, зберігаючи між собою та жінкою пристойну відстань. Не стримався, мовив якомога недбаліше:

— Отже, я отримав запрошення в будуар. Ще й у присутності чотирьох мужчин. Сміливо, пані Магдо. Дуже сміливо. Ви точно не боїтесь за власну репутацію.

— Саме тому, що їх там сидить аж четверо, мені нема чого боятися. І годі пащекувати, Клементію. Не треба.

— Ви називали мене повним іменем раніше, коли хотіли повідомити новини, котрі стосуються мене безпосередньо. Точніше, — він гмикнув, — показати власну поінформованість про мою скромну персону.

— Не така вже й скромна ця персона, якою хоче здаватися, — зазначила Магда.

У голосі далі легенько брязкав метал. І Кошовий зрозумів — вона заведена, насилу стримується, але причина невідома. Нічого, подумав, зараз напевне все проясниться.

— Я слухаю вас, пані Магдо.

— Ні, це я хочу вислухати, чому ви відмовляєтесь допомагати мені.

— Усе ж таки вам. Бо я вже повірив, що ви справді не маєте до цієї історії жодного стосунку.

Магда зітхнула:

— А якщо я особисто зацікавлена в тому, аби чим-швидше прояснити історію з привидом на Валовій? Вашу позицію це змінить?

— Ні. Пані Магдо, у вас багато можливостей вирішити проблему. Комісар Віхура дасть відповідне неноофіційне доручення, і...

— Якби я хотіла мати справу з кримінальною поліцією, я б уже все організувала, — перервала його Магда. — Є речі, про які ані комісар, ані директор, ані інші офіційні особи знати зараз не повинні.

— Ага. То, виходить, до мене така довіра. Як кажуть у Львові, файно дякую, пані Магдо.

Її очі метнули тонкі гострі близнаки.

— До вас довіри ще менше, пане Кошовий. Віднедавна.

Зізнання заскочило Кліма зненацька, й він навіть не знайшов негайної відповіді. Замість того обмежився простим:

— Чого це так?

— Зараз поясню. А ви послухайте й зробіть для себе висновки. Бо якщо після того, що почуете, далі стоятимете на своєму, це означатиме — мої підозри справді дуже близькі до істини.

— Ваші *підозри*? Стосовно мене?

Магдині пальці вибили тихий дріб на схрещених руках.

— Ви ж не забули Адася? Пана Адама Вишневського, котрий минулого року раптово виїхав зі Львова у Трускавець, аби влаштувати там свою хвору сестру Ядвігу. Ви зустрічалися на поминках адвоката Сойки.

Кошовий не зінав, у чому загроза. Він просто відчув її.

Віко сіпнулося сильніше, ніби підтверджуючи й водночас попереджаючи про небезпеку.

Адам Вишневський був закоханий у Магду Богданович. Чи були вони коханцями, Клім не зінав та й

гнав від себе такі думки чимдалі. Принаймні, майнуло зараз, якщо в них щось і було, то не на цьому ліжку. Бо минулого року, в розпал історії з убивством Сойки, готель «Жорж» саме ремонтувався й перебудовувався відповідно до вимог панівної сецесії. Тож де саме жила Магда в ті дні, Кошовий не уявляв і навіть не переймався тим. Проте заручини було розірвано — й саме на Климову вимогу.

Бо іншого виходу для Адама Вишневського, ніж поїхати зі Львова, розірвавши стосунки з без п'яти хвилин нареченою, Кошовий запропонувати не міг. Адже саме близький друг Магди убив адвоката Сойку. Тільки збіг обставин сприяв тому, що у вбивстві звинуватили іншу людину, котрій насправді було все одно, скільки злочинів на неї повісять — під час вуличної сутички російський терорист Ігнатій Ярцев, котрий мав тісні стосунки з Сойкою, зловив кулю. Навішування на росіянина всіх собак влаштовувало абсолютно всіх, починаючи з директора поліції й завершуючи президентом міста. Тож якби не бажання самого Кошового перевірити всі свої підоозри й докопатися до істини, Адам Вишневський не проявив би себе.

Але він прийшов убивати Кошового серед ночі як единого, хто розкрив його таємницю. Він мав причини звести рахунки з Сойкою, котрий, як устиг минулого року остаточно переконатися Клим, перетворився на цілковито безпринципного негідника. Тож не сумував за ним. Навпаки, чудово розумів мотив Вишневського. Бо завдяки Сойчиним зусиллям, помноженим на дурну політичну доцільність, виправдали ґвалтівників Адамової меншої сестри Ядвіги.

Та сам Кошовий не мав жодних причин, аби дозволити лишитися у Львові людині, котра в будь-який

момент може повторити спробу вбити того, хто знає її таємницю. Тож глупої ночі в помешканні Клима на Личаківській, практично на тому місці, де Вишневський убив Сойку, в присутності Йозефа Шацького чоловіки домовилися між собою.

Магда ніколи не дізнається про те, що Адам — убивця, нехай він і вбив негідника. Вишневський розірве з нею стосунки й надовго, як не назавжди, залишить місто.

— Так, я пригадую його, — спокійно відповів Клим. — Ми після того поминального обіду на Вірменській більше не зустрічалися. Що з ним сталося?

— Нічого. Далі опікується хворою сестрою, займається різними справами в Трускавці, не бідує. Чоловік із його здібностями завжди знайде, до чого себе застосувати, — мовила Магда. — Але мені відтоді й дотепер все ж не дає спокою поспіх, із яким пан *Адась* забрався зі Львова. Й зовсім недавно я дещо дізналася.

— Не тягніть інтригу, пані Магдо.

— Чому ж? Вона без того надто довго триває, нехай ще потягнеться. Йозеф Шацький, той кумедний, метушливий і надміру цікавий доктор із Krakідалів, — ваш колега, чи не так?

— Цілковита правда. Пан Шацький від самих перших днів моого приїзду до Львова став кимось на кшталт моого янгола-охоронця. Не знаю, що саме потягнуло його до мене в той час. Та якби не він, було б мені в чужому місті без даху над головою та ламаного крейцера в кишені зовсім непереливки.

— Комісар обмовився — в будинку на Валовій вас застукали разом із Шацьким.

Клим картиною наморщив носа.

— Отак відразу й застукали! Пані Магдо, застукують лиходіїв за злочинними справами. Або, даруйте,

коханців та коханок за різними непристойностями. Ми лише перевіряли мої припущення. До того ж, саме Шацький розповів мені про Чорну пані. Не бачу нічого крамольного в тому нашому візиті на Валову.

— Признатися, я теж. Та й пан Віхура, як ви, мабуть, встигли зрозуміти, обурився не так вештанням на місці пригоди цікавих людей, скільки саме вашою появою. З огляду на минулі прикрощі, завдані вами львівській поліції...

— Ох, пані Магдо! Хіба ви не знаєте, що насправді моя скромна допомога виявилася для поліції та особисто комісара Віхури дуже корисною!

Вона не прийняла його гри, зберегла суворий тон.

— Саме тому, Климентію, поліція підозріло сприйняла вашу цікавість. Погодьтеся, ніхто не любить, коли пхають носа не в свою справу й переходять дорогу.

Кошовий не стримався — клацнув пальцями.

— Та і я ж про це! Пані Магдо, ось причина моєї відмови і вам, і тому шановному товариству в залі! Не хочу я лізти не в свої справи, не збираюся переходити стежку поліції! При моєму-то непевному становищі...

— Про це й поговоримо. Добре, що ви згадали своє становище раніше за мене. Значить, ви повною мірою усвідомлюєте його крихкість.

Ось тепер у її голосі звучала явна, дуже погано прихована погроза.

— Я не розумію вас, пані Магдо.

— Пояснюю, — вона говорила, ніби висувала звинувачення. — Йозеф Шацький — ваш друг, ваша тінь. А в той час, коли ви опинилися в гущині подій, пов'язаних із вбивством Сойки, — ваша права рука. І ось випадково я дізнаюся: наприкінці липня минулого року, незабаром після того, як уляглася історія з Сойкою й

російськими терористами, пан Шацький шукає зустрічі з паном Вишневським. Хоча між ними нічого спільного. Пан Адам відвідував іншого, значно престижнішого зубного лікаря. Інакше ці двоє ніде й ніяк не могли познайомитися.

Серце Кошового гупало так сильно, що він боявся — стукіт лунає на всю спальню й Магда неодмінно почує його, якщо вже не почула.

— У моого друга є улюблена приказка: Шацький, мовляв, знає половину Львова. Інша половина Львова знає Шацького. Не здивуюся, якщо пан Вишневський належить до першої половини.

— Проте це не пояснює, чому ваш Шацький тоді шукає зустрічі з паном Адамом.

— Мій?

— Я не обмовилася, — слова звучали урочисто. — Саме так — *ваш* Шацький. Вони зустрілися. А кілька днів по тому, дуже скоро, Клементію, він зібрався, нічого не пояснив та поїхав геть із міста. Маю на увазі пана Вишневського.

— Це я зрозумів.

— Чудово. Бо, виглядає, ви таки маєте якусь причетність до від'їзду Адама.

«І його розриву зі мною», — читалося в її очах, хоч уголос Магда цього не говорила й навряд чи колись скаже. Принаймні — в його присутності. Зате Кошовий нарешті зрозумів, до чого вона веде.

Та в чому підозрює.

Його.

Віко вже сіпалося без упину, й Клім машинально притримав його пучкою вказівного пальця.

— Не хочу вас розчаровувати, пані Магдо. Але до рішень пана Вишневського моя скромна персона жодним

чином не причетна. Мене в той час переймала власна доля. Як, до речі, й тепер.

— Тобто Шацький шукав зустрічі з паном Адамом не на ваше прохання?

— Ні.

— І ви нічого не передавали йому? Ні про що з паном Вишневським не домовлялися?

— Ні. Про що ми мали б домовитися, пані Магдо?

Вона витримала коротку й багатозначну паузу.

— В такому разі я хочу домовитися з вами. Мене дуже цікавить і завжди перейматиме, чому Адам Вишневський виїхав зі Львова так несподівано. Мені здається, він зробив це під тиском певних зовнішніх обставин. Я вдова поліцейського, пане Кошовий, і навчилася від покійного чоловіка зіставляти факти та робити висновки. І щось мені підказує — ота зустріч, якої вперто шукав ваш Йозеф Шацький, відбулася й мала певні наслідки. В мене досить важелів, аби довести все до кінця.

— А чи не простіше вам самій написати панові Вишневському листа або навіть поїхати до нього? Та усе з'ясувати...

— Він уникає спілкування. Це викликає ще більше підозр, — відрубала Магда. — Словом, Климентію, я готова не рухатися в цьому напрямку. Й забути про свої підозри стосовно вашої можливої причетності до загадкового від'їзду пана Адама. Ви приймаєте пропозицію шановного панства й докладаєте зусиль, аби прояснити всю історію з Чорною пані. Згодні?

Цугцванг.

Клим трохи грав у шахи, хоч останнім часом не мав часу та й партнерів не знаходив, бо не шукав. І все ж знов, як називається комбінація на дощці, спровокова-

на майстерністю супротивника. Або, що трапляється частіше, спричинена власною неуважністю, помноженою на хибну оцінку здатностей іншого гравця.

Чесно кажучи, Кошовий до цього моменту взагалі не сприймав Магду Богданович як суперника. А її манеру вести розмови й справи вважав проявом кокетства. Бо воно в кожній жінки індивідуальне. Значить, у Магди — ось таке. Загалом же, не будучи пещеним дамською увагою, Клим устиг помітити за собою, що в присутності наділених від Бога яскравою вродою жінок ніяковіє, втрачає на короткий час упевненість в собі. Тож задля виправлення прикрої ситуації починав удавати хулігана, нахабного вуличного джигуна, досвідченішого в «жіночих» питаннях навіть за легендарного Казанову. Можливо, це не завжди вдавалося, часом його навіть вважали хамом. Та здебільшого подібна поведінка, не стільки захисна стіна, скільки спроба контратаки, додавала Кошовому упевненості в собі й дозволяла вирівняти позиції.

Але почута від Магди пропозиція — це було щось зовсім нове, абсолютно незвідане й незнайоме в стосунках Кліма з жінками.

Не світська бесіда, не флірт, не перемовини, не освідчення чи розставання. Жорстка, справді чоловіча гра, в якій правила може писати й змінювати за бажанням лише одна сторона.

Цугцванг.

Кожен наступний Клімів хід, усяка подальша його спроба захиститися й навіть покращити позиції насправді заганяли в глухий кут, крок за кроком погіршуочи перспективи.

— Пані Магдо, — Кошовий почав обережно, мов рухався тоненькою стежкою через грузьку небезпечну трясовину. — Я не знаю, як правильно вам відповісти.

Хоч розумію, чого саме ви чекаєте від мене. Припустимо, я погоджуєсь.

— Припустимо?

— Так, поки припустимо, пані Магдо. Це означатиме, що я мимоволі признаю свою причетність до несподіваного від'їзду пана Адама Вишневського з міста. Тобто погоджуєсь з вашою версією: мовляв, такий собі Климентій Кошовий, київський зайдя, з відомих лише йому причин інтригами витурив зі Львова людину, котра входила до близького кола ваших друзів. І вас не переймає, що більше ніколи й ніде після зустрічі на поминках ми з означенним добродієм не зустрічалися. Я признаю провину, якої насправді за собою не бачу й не відчуваю. Мимоволі, пані Магдо. Вірніше, з вашої волі.

— Це все? — сухо запитала вона.

Треба хоч спробувати захиститися.

— Ні. Не все. На жаль, не все, — зітхнув Клим. — Бо якщо я покажу характер і все ж відмовлюся, розвернуся й піду, вас це зачепить ще більше. Й ви, тепер уже — винятково з принципу, почнете діяти проти мене. Минулого року ви допомогли мені, признаю і зайвий раз дякую, — короткий уклін. — Нині ж ви досить швидко зруйнуєте все те невелике, чого я встиг досягнути тут, у Львові, на рівному місці. З чистого аркуша. Жіноча помста за відмову. Так це називається?

Поки говорив, Магда розплела руки, сплітаючи на томістъ тонкі пальці.

— То ви так усе сприймаєте?

— А ви — інакше? Для чого тоді взагалі було заводити подібну розмову?

Вона не поспішала з відповіддю. Пройшлася до вікна, думаючи про своє, звідти розвернулася, завівши руки за спину й обіпершись на підвіконня.

— Не знаю, що думати про вчинок Вишневського та його мотиви, — мовила нарешті. — Той дивак Шацький натякає на можливий місток між Адамом та вами, пане Кошовий. Ось звідки мої підозри. Хоча ви маєте рацію, більше нема нічого. Але, — тут вона піднесла голос, — категорично не праві у своїх припущеннях!

— Що маєте на увазі?

— Ви зле подумали про мене. Це мене образило. Зовсім не хочу зруйнувати вам життя, Климентію. Просто...

— Що — просто?

— Жінка, котрій потрібна допомога, може й має право просити про неї навіть у такий спосіб. Шукала, чим натиснути на вас, аби погодились взятися за вирішення зовсім чужої справи.

— На мене треба тиснути? .

— Я у тій кімнаті вас просила. Ви відмовили.

— Прохання було не від вас, пані Магдо. Там сидять троє осіб, котрі мають різні інтереси до одного будинку. Ви ніби посередник, усіх зібрали й познайомили зі мною. Чи — я помилився? У вас є особистий інтерес?

Магда знову промовчала.

Їх розділяла кімната, від краю до краю. Але навіть з такої відстані, зі свого місця, Кошовий прочитав муки вагання й сумніву на її обличчі. Нарешті сказала, не вичавила з себе — видала таким тоном, котрим просять узяти своє й відчепитися:

— Так. У мене є певний особистий інтерес, аби історія з явленням Чорної пані якомога швидше прояснилася. Йдеться лише про все, пов'язане з привидом... чи так званим привидом. Убивствами хай далі переймається поліція, за те гроші дістає. Потойбіччям комісар Віхура

займатися не буде. Мій покійний чоловік, пан Густав, теж не став би.

— Я, значить, підходжу на роль Ван Гельсинга чи хто там ще кидав виклик нечистій силі.

— Моє особисте прохання, пане Кошовий, — вона наголосила на слові «моє». — У моїй особі вам краще мати друга.

— Ми не ворогували.

— Значить, ми друзі. Середини життя не пропонує. Або ворог, або — навпаки, — тепер Магда окреслила легку посмішку, відступила од вікна, повільно рушила вперед, ледь гойдаючи стегнами. — Даруйте, якщо не з того почала й змусила вас хвилюватися. Ще раз: допомога потрібна мені не менше, ніж тим панам у залі, — кивок на двері. — Більшого, на жаль, пояснити не можу. Принаймні зараз.

— А коли? — вирвалось у Кліма.

— Щойно все проясниться хоча б у якийсь бік, ви про все дізнаєтесь і без наших відвертих розмов. Хоча б від вашого друга Шацького. Судячи з усього, неймовірного міського пліткаря. То як?

Відповідь вона могла прочитати в Клімових очах, наблизившись майже впритул, тільки руку простягни.

Й погодившись спершу наодинці, потім — при всіх, ще й отримавши запевнення в тому, що витрачений на клопоти час буде належним чином оплачено, Кошовий все одно повертається додому з тривогою в серці.

Бо нехай йому сьогодні вдалося знизити градус напруги, а Магді своєю чергою забалакати його й таки домогтися свого, все одно її підозра щодо нього не здиміла.

Просто відійшла.

Й завжди може повернутися, потрібен лише привід.

навіть шукати не треба. Ось вони, птахи удачі, ширяють над міськими дахами. А ще, вдаючи із себе голубів, поважно прогулюються бруком, зовсім не зважаючи на людей, навіть зневажаючи їх за вічну метушню. Якщо мати лій у головах, триматися разом та не покладати рук, місто незабаром широко розкриє обійми. Й стануть вони тут рідними. Дітиська ж їхні — взагалі запанують, у містах розумнішають швидше.

Дійсність виявлялася зовсім протилежною. Мрії не збувалися, очікування не виправдовувалися. Не всякому вдавалося спіймати птахів удачі. Ті ж, кому чарівна птиця давалася в руки, бачили зблизька: обскубане воно, недолуге, ще й підгодовувати треба. Ось чому чоловіки швидко старішли, ставали злішими, з часом ставили хрест на мріях вибитися в люди — аби не потонути в злиднях. Зароблені щоденною, часто — випадково наколядованою працею гроші вони частіше лишали в дешевих барах, де їхні жінки ще й мили запльовану підлогу.

Проте жебраками подібні типи не ставали.

Бо Клим, почавши втілювати свій єдиний поки план для виконання прохань Магди Богданович, дуже швидко зрозумів, чим волоцюга й прохач зі львівського бруку відрізняється від прибитих життям невдах — трударів із передмістя. Адже більшість жебраків, принаймні тих, із ким за останні дні довелося перетнутися Кошовому, або гралися, з усієї сили зображаючи шляхетність, або справді колись належали до поважного товариства.

Цього, здаля справді схожого на ломовика-заробітчанина, показав Йозеф Шацький. Відгукувався на прізвисько Фертик. Коди був тверезий — вдень пригощався дармовим борщем на Krakівському, розважаючи за це базарувальників віршами власного творення. Їх

ніхто ніколи не запам'ятував, бо втримати у голові неримовані рядки завжди складно. Адже віршами Фертик називав погано пов'язані між собою фрази, котрі складалися в оди всякому, хто нагодує його цього разу, тим, хто годував раніше, добродіям, котрі ще не годували, але колись і в них прокинеться совість та співчуття. Також своє специфічне віршування присвячував погоді, релігійним святам, а особливо тішили кракідальських аборигенів Фертикові речитативи на політичні теми.

Щоправда, пригадав Шацький, не так давно жебрака поперли з базару копняками, бо пригостився десь домашньою горілкою й розводився на весь світ, як потрібна всім зараз добрача прочуханка. Спершу, як переповіла йому Естер, ніхто нічого не зрозумів. Та скоро стало ясно — Фертик голосно накликує війну. Бо інакше не зупиниться весь той Содом, котрий поступово охоплює Львів. Усі довкруж багатшають, втрачаючи від цього міру, розум та здоровий глузд. Варто як слід труснути світ, аби збити з людства небачену раніше пиху.

Пізніше, говорив Шацький, вдома дружина розказала про дивну поведінку Фертика. Й додала, як кілька міцних молодих євреїв уже крутили прикро-го жебрака, аби волочити до криміналу. Відпустили, бо їй та ще кільком розважливим жіночкам удалося переконати найбільш обурених: не будуть поліціянти тягатися із жебраком, лиш матимуть через нього додатковий клопіт. Ще й перепаде найактивнішим — бач, розійшлися, краще б злодіїв ловили. Тоді Йозеф виголосив їй та дітям коротку повчальну промову: сам Фертик до такого б не додумався; то хтось його спершу напоїв, потім — накрутів, потім випустив се-

ред людей, аби посіяв паніку. Естер відрізала — той жебрак просто дурний, не варто шукати в його діях вселенської змови. Й додала філософськи, як його фейгале часом уміла: типи з бруку відчувають певні настрої, чому б їх не озвучити.

Після того, завершив Шацький, розбишака не потикався на Krakівський базар днів зо п'ять. Нарешті вири нув, ніби нічого й не було. Йому нагадали — краще за братися звідси по-доброму. Після чого Фертик виконав чергову оду, якою каявся та навіть не просив — вимагав прощати. Довго гніватися люди не мали бажання, тож відтоді жебрак знову став у єврейському передмісті частим гостем.

Ось чому Шацький спрямував Кошового саме до нього. Зубний лікар упізнавав багатьох міських жебраків, та особисто знав лише одного.

Й розгледівши Фертика зблизька, Клим побачив: напівпальто в нього подерте, штучний комір неакуратно, косо-криво пришитий грубими нитками, штані в латках, хіба черевики були міцними. Хоч нічого дивного саме в цьому не було. Жебракти дбайливо ставилися до взуття, бо проводили більшу частину свого часу на ногах, за будь-якої погоди. І, на відміну від тих, у кого просили, мали одні черевики на літо й на зиму.

— Ти отримаєш корону, коли ми матимемо від тебе обіцянє, — відрубав Клим, знічев'я граючись монетою, аби жебрак постійно бачив її перед собою.

Шацький стояв трохи позаду Кліма, вирішивши поки не втрутатися в розмову. Щойно заговорили з Фертиком, почали привертати увагу чим далі, тим більшої кількості різношерстої публіки з числа завсідників Ринку. Зазвичай пристойно вдягнуті добродії не балакають із жебраками з доброго дива, тим більше — не

трусять гаманцями. Відчувши пильність шкірою, Йозеф утягнув голову в плечі, машинально насунувши при цьому крислатого капелюха глибше на лоба. Йому було незатишно, коли десятки пар босяцьких очей свердлять зусібіч. Руки навіть під одягом ураз взялися сиротами.

Стиснувши зуби, Шацький повів плечима, прагнучи позбутись легенької сверблячки.

— Воші? — швидко запитав Фертик.

— Прошу? — не зрозумів Йозеф.

— Пан має воші? — Очі жебрака чомусь радісно бліснули. — Та де пан їх ся нахапав? Де можна у славному Львові підхопити комах цих прикрих? Бо воші хвороби розносять. Заразу вони ганяють, — говорячи так, жебрак явно заводився, театральним жестом виставив уперед ногу, тепер уже голосно декламував: — А знаєте, пане шановний, яку користь мають ті воші? Велика від них є користь! Бо всіх тії воші рівнеють! Хоч Фертика й такого, як Фертик — хоч пана, котрий має ванну. Й купелю щодня гор'ячу приймає, коли тут нам зимно. Та варто лише вилісти з ванни, як воша...

— Досить! — грубо перервав Клим, ховаючи монету в кишеню пальта. — Про твої таланти тут хіба що я не знаю. Тепер, Богу дякувати, переконався на власні очі й вуха. Язик у тебе підвішений, Фертику. Тільки молотить не те, що треба.

— Йой! Та що ж треба шановному панові?

Жебрак ступив ближче. Тепер густі випари дешевого угорського пійла обдали Кошового, мов жар із розпеченої груби. Навіть ступив мимоволі назад, зиркнув через плече на принишклого Шацького, прокашлявся.

— Я повторю вдруге. Бо припускаю — не маючи, де взяти гарячу ванну, ти давно не мив свої вуха й міг

погано почути. Адже сказано чітко: мені потрібен Рибка Павло. Скажеш, де його шукати, — матимеш корону. Її ти вже бачив.

Фертик зміряв Кошового поглядом, ніби побачив перед собою щойно оспівану вошу. Клім чекав на нову порцію складених на місці рядків. Тим більше, жебрак далі тримав театральну позу, напевне зібравшись продовжити виставу одного поганого актора для невибагливої, через те — вдячної публіки. Та враз передумав, міцніше примостиив картузу на давно нечесаній голові, мовив через губу, наслідуючи личаківських батярів:

— Чи має пан гонорове куриво?

Замість відповіді Клім видобув із кишени портсигар, звідти — цигарку, простягнув. Фертик узяв двома пальцями, пом'яв, із виглядом гурмана понюхав, заклав собі за вухо, з якого вибивалися тонкі жмутики волосся.

— Файно подякував. Тепер давайте корону.

— Матимеш, коли я знатиму про Рибку Павла.

— А як мені це ніц не говоритъ?

— Кому говоритъ? Кажи, це так само коштує корону.

— Не, — спокійно відповів жебрак.

Тут уже не витримав Шацький.

— Слухай, Фертику! Ти забираєш дуже багато нашого з паном часу! Коли так вправно гендлюєш, міг би давно займатися цим на базарах. А не канючити борщу, пляцків, цигарок та вина!

— Так я й гендлюю, прошу пана, — відповідаючи Шацькому, жебрак дивився на Кліма, відчуваючи в ньому старшого. — Корону коштує моя добра воля вас вислухати. Я витрачаюся на вас обох. Хоч маю ниньки багато справ.

— Які в тебе справи, халамиднику! — знову скипів Йозеф. — Які в тебе можуть бути справи!

— Важливі. Просто зараз, наприклад, я пропускаю через вас недільний обід у пані Кошацької. Ви знаєте пані Кошацьку? По неділях вона чекає мене на обід. І так триває вже кілька тижнів, бо пані має добру волю й намір її виявити.

Перехопивши незрозумілий Климів погляд, Шацький пояснив:

— Так у Львові водиться. Благочинні заможні містяни підгодовують тутешнє жебрацтво. Найбільші спритники навіть складають собі розклади на тиждень, де й коли харчуються. Умова — не вередувати, їсти на місці, нічого не викидати, не водити за собою цілий кагал бажаючих. Бачте, пане Кошовий, цей фацет аж надто спритний.

— Кажіть, що хочте, але обід від пані Кошацької через вас нині втрачаю. Тому, перепрошую панство, корону мусіте сплатити за те, що я ся витратив на вас, стою і слухаю. Тими брудними вухами, на які ви мені вказали! Такі є правила!

— Ніде нема таких правил! — уперто правив своє Шацький. — Зависоко числиш себе, Фертику!

— Ша! То ви мене занізько рахуєте, прошу пана!

Віко легенько смикнулося.

Клим споєрним жестом зупинив водограй Йозефового обурення.

— Я мушу переконатися, що нам є про що з тобою говорити, Фертику. Як виглядає Рибка Павло?

— Хе-хе! Хто ж не знає Рибку Павла!

— Ось я й хочу почути, чи про одну й ту саму особу думаємо.

Жебрак для чогось вийняв подаровану цигарку з-за одного вуха, пом'яв пальцями, переклав за інше.

— Маленький. Худий. Голомозий. Клаповухий. Каже, що грав ролю народу в якомусь театрі. Значить,

виходив на сцену, коли її треба було наповнити людьми. Ніс отак, набік, — Фертик показав на собі. — Каже, що зламав, як ся гепнув уночі об ринву. Але то є брехня.

— Що ж у нього з носом?

— Побили на Левандівці. Думав ся прижи в якоїсь кубіти. То її кавалер приголубив залізякою. Пишається, що кривдника забрали до криміналу. У нас із того часу Рибку Павла не шанують.

— Чому?

— Ніхто не любить хатраків²⁰.

— Хіба Рибка Павло — хатрак? — запитав скептично Шацький.

— Та зара, може, нє. Завтра може ним стати. Хто ся злигав із кукурудзою²¹ один раз, завше злигається інший.

— Збігається все, — кивнув Кошовий. — Бач, як гарно вже балакаємо. Так давай далі, Фертику, раз почав. Де ми твого друга Рибку Павла можемо знайти нині?

— Дідько з рогами йому друг! — вицідив жебрак.

— То де збираються оті рогаті Рибчині друзі? На обід не встигнеш, їй-богу.

— Та я й так стратив!

— Фертику, май совість! — знову вліз Шацький. — Пані Кошацька сама не юстиме того, чим зібралася тебе частувати. А викидати ідло в порядних помешканнях не водиться. Вже награвся, всі побачили, який ти джигун.

Справді, публіка з бруку вже шукала й знаходила собі інші, цікавіші сценки.

— А корона?

Фертик уже не говорив через губу. Втративши вдячних глядачів, він сам перетворився на звичайного нахабного прохача, котому лише треба нагадати іншим про власний гонор.

Кошовий мовчки вивудив монету, підкинув на длоні.

— А ще одна корона?

Підкинувши монету, Клим зловив її, затиснув у кулаці.

Розвернуся, демонструючи зовсім не жартівливий намір йти геть.

— «Під градусом»! «Під градусом»!

Обернувшись на розпачливий вигук, Кошовий скривив кутик рота, зображаючи гидливу й водночас переможну посмішку.

— Заради цього ти воду варив? Тримай!

Відстань між ними була в кілька добрих кроків, та жебрак спритно плеснув долонями, ловлячи монету на льоту.

— Шацький, дайте йому ще одну, — попросив Клим. — У мене дріб'язку вже нема, ми з вами потім розрахуємося. Заробив, заробив, не сперечайтесь.

...Погодившись узятися за доручення, на яке його висватала Магда Богданович, він ліг із цим спати.

Крутівся цілу ніч, спав неспокійно. А ранком підвівся з розумінням: у цій історії до істини нема ані довгих шляхів, ані коротких. Бачив один-єдиний. Яким він буде, Кошовий ще не знов. Так само не розумів, чи взагалі у змозі на нього вийти. Тим більше що службу в конторі пана Штефка ніхто не скасовував. Сидячи за своїм маленьким хистким столиком у атласних нарукавниках та борсаючись у паперовому морі, Клим не може поводитися вільно й займатися пошуком так само, як минулого року вираховував у місті батяра, котрий полегшив йому гаманець, позбавивши засобів до існування й ледь не змусивши жебрати.

Складаючи подумки нехитрі математичні вправи, Кошовий відкидав ті, що не мають рішень. Тобто, якби він служив у поліції чи бодай мав доступ до тієї інформації, котру мають агенти, напевне знайшов більше способів розв'язати задачку, де дана лише міфічна Чорна пані. Відтак, зібравши докупи все чуте й бачене, а потім — відкинувши все недосяжне, зупинився на тому, що чомусь зовсім не зацікавило кримінальну поліцію. Зокрема, цілковито проігнороване комісаром Віхурою.

Пляшка з-під токайського вина в кутку на першому поверсі забудови.

Пійло дешеве. Доступне насамперед тутешнім жебракам, і вони зовсім не вередують. Угорське абсолютно їх влаштовує.

Звідси — висновок, повторений Климом уже для самого себе: тієї ночі, коли в будинку на Валовій вбили Антона Моргуна, там був іще хтось.

Жебрак.

Свідок.

Забрався туди, бо падав дощик. Роздобувши пляшку токая, шукав собі затишної місцини. Де хоча б не крапало над головою. Коли ж його спокій після випитого вина було порушене, жебрак напевне бачив, що відбулося.

Проте свідком убивства мав би перейматися Марек Віхура.

Перед Кошовим стояло інше завдання — дізнатися, що відбувається в будинку з привидом уночі. Являється там Чорна пані чи ні. Той факт, що будівництво з відомих уже причин то зупинялося, то знову відновлювалось, давало Климові підстави припустити: оселю недалеко від центральної частини міста могли облюбувати саме жебраки.

Адже чутки про Чорну пані ніби поширюють вони.
Саме тому в її існування мало хто вірить.

Стару легенду поважають. Навіть переповідають при нагоді, роблячи круглі очі. Так само бабуся розказує онукам страшні казки, аби бешкетники принишкли й швидше повкладалися спати. Відтак із жебрацьких вуст усе звучить досить серйозно, аби поширюватися усно, — й зовсім недостатньо для того, аби історія про привида стала підставою для ґрунтовного поліцейського розслідування.

Кошовому ж шукати того, хто міг напасті на Моргуна, не випадало. Зрештою, це не його справа.

Йому потрібен хоч хтось, здатний підтвердити — так, бачив Чорну пані на власні очі. Тверезими були вони чи п'яними, наразі жодного значення не мало.

Затримка вийшла через те, що Клим зеленого поняття не мав, як відшукати серед сотень львівських жебраків одного. Того самого, поки що безіменного, котрий очував на Валовій і міг або сам бачити привида, або — знати особу, котра споглядала моторошне явлення на власні очі.

Задачка не з простих. Особливо забавляла Кошового єдина прикмета, яку мав, — жебрак полюбляє дешеве міцне угорське вино. Кумедного тут, звісно, мало. Проте ніде правди діти: саме завдяки знайденій пляшці він і додумався до пошуків саме жебрака. Але ж це все одно, що шукати, скажімо, певного цигана, про якого ніби відомо багато — чорнявий, кучерявий, краде коней і так далі.

Розважаючи себе такими ось міркуваннями й паралелями, Клим усе одно не просунувся ні на крок у потрібному напрямку. Жебраків на львівських вулицях бачив щодня, почав придивлятися, розрізняти їх, хоч

раніше міські злидарі для нього були на одне лице, й, признатися, намагався всіляко уникати навіть випадкових зустрічей із цією публікою. Тепер же кортіло зупинитися й заговорити з кимось із них. Інакшим способом, ніж розпитування, прогресу не досягнути. Та в останній момент стримувався — не уявляв, як і про що в них питатися.

На третій день Кошовий здався й відбив телеграму Йозефу Шацькому. Якщо він справді знає половину Львова, то мусив би мати якісь знайомства й на міськуму дні. Зустрівшись із товаришем того ж вечора у «Сан Сусі» та коротко переговоривши, Клім зрозумів, яким дурнем лишався весь той час, поки сушив собі голову. Адже сам міг додуматися до того, що порадив посвяченій у проблему Шацький.

- Пан Густав, пригадуєте такого?
- Густав...
- Пан Сілезький.

Аж тепер Клім витягнув із пам'яті загадкового чоловіка з густими бровами, довшим, ніж пристойно носити в його віці, волоссям та клиноподібною борідкою. Минулого літа вони потай зустрічалися на Личакові, де Кошовому зробили пропозицію виправдати звинуваченого в чужому злочині молодого батяра. Сілезький напевне мав високу вагу в прихованому для невтаемнічених кримінальному світі Львова. А то й околиць — Кліма зовсім би не здивувало, аби дізнався, що вплив пана Густава поширюється далеко за межі міста. Та бачив його Кошовий лише раз. Після тієї ночі львівські злодії не давали йому про себе знати й чути. Хіба на Різдво прийшла додому листівка за підписом «Г. С.», де адресат разом із родиною Новотних зичив Клімові усіляких гараздів.

— Чим він допоможе? — поцікавився Кошовий, тут же додавши: — Хай там як, але я не знаю, де його шукати. Може, часом вам відомо?

Шацький виставив руки перед собою долонями вперед.

— За кого ви мене маєте? Я сам дуже б хотів бути аж таким всюдисущим та впливовим, слово честі. Й вирішив би в такий спосіб безліч проблем, котрі має бідний жидівський зубний лікар із Krakідалів.

— Ясно. Корисні поради зазвичай дають ті, хто не може сам скористатися ними.

— Пане Кошовий, — голос Шацького зазвучав ображено, — я сказав про пана Густава не тому, що знаю, як його знайти. Я й минулого разу, не забувайте, нікого не шукав. До мене звернувся його помічник, пан Єжи Тима.

— А як Тому знайти, ви знаєте?

— Було б бажання, пане Кошовий, — поважно мовив Йозеф. — Повірте, в мене досить знайомих, котрі мають знайомих, котрі мають знайомих... Ну, і так далі. Якщо розтягнути такий ось ланцюжок, рано чи пізно він приведе до Єжи Тими. Той, своєю чергою, виведе на пана Густава. Тільки, — він багатозначно підніс пальця, потрусилиши ним у повітрі, — я натякнув вам на ту нашу спільну нічну зустріч «Під вошею», аби ви пригадали, з якого приводу збиралися.

— Гадати нема чого. Мене обікрав батяр, такий собі Зенек Новотний. Коли я затявся знайти його, знайшов та зловив, поліція мала підстави запідозрити бідаку в убивстві адвоката Сойки. Після того з вашою допомогою зі мною познайомилися панове Тима й Сілезький.

— У вас чудова пам'ять, пане Кошовий.

— Таке не скоро забудеш.

Шацький почухав неохайно заросле підборіддя.

— Хотів, аби ви самі далі додумалися. Але не та на-
года, аби гратися в загадки-відповіді. Густав Сілезький
наполегливо просив вас узяти участь у долі того моло-
дого батяра, котрим, виявляється, опікувався. У вас із
Божою поміччю все вийшло. Юний Зенек незабаром
після того вийшов на волю, відбувшись хіба переляком.
Не сказати, що прикра пригода того шикеца чогось на-
вчила. Він далі батярує, і ось того Зенека відшукати ще
простіше навіть, аніж пана Тиму.

— Ніяк не зрозумію хід вашої думки, Шацький.

Йозеф відкинувся на стілець, схилив голову набік,
тоді склав губи трубочкою, поцмокав за звичкою.

— Ай-ай-ай, пане Кошовий. От чесне слово — ай-
ай-ай! Хоча те, що зараз ви є тугодум, доводить сум-
ний факт, що ви не є жидом. І ніхто в роду, дай всім
вашим Бог міцного здоров'я, не мав навіть краплі нашої
крові.

Манера Шацького говорити, котра часом розважала
Кліма, зараз починала серйозно дратувати.

— Не ходіть колами! — Це прозвучало різкувато. —
До чого тут моя неєврейська кров? До чого я, по-вашо-
му, не додумався досі?

— Жидам дуже важливо знати, хто коли кому й що
винен, — відповів той лукаво. — У нас таке в жилах.
Ви ж досі не зрозуміли, що вже рік як маєте у Львові
боржника. Зенек Новотний вам винен, хіба ні? А він же
на вулиці, вважайте, живе, хоч і не ночує. Як ви думаете,
той молодий батяр відмовить вам у невеличкому про-
ханні?

Не стримавшись, Клім ляснув себе розкритою до-
лонею по лобі.

Справді, йому доводилося робити значно складніші висновки, і вони виявлялися вірними. Тут же довго не розумів простої підказки. Взагалі, сам би додумався шукати батяра з чубчиком на голові.

Вже наступного дня Зенек постукав і зазирнув до контори пана Штефка. Вибачившись перед старим нотарем, Кошовий, навіть не накинувши пальта, вийшов покурити на кілька хвилин.

Й на ранок двірник приніс записку в заклеєному довгастому дешевому конверті. Почерком, котрий змушував кожну літеру танцювати краков'як, було написано: «*Вам треба шукати Рибку Павла. Найкраще знає Фертик з Ринку*».

Кошовий так само не знат, кого називали Фертиком. Але його, виявляється, впізнавали на Krakівському базарі. Так сказав Шацький, щойно почувши прізвисько.

Отак Клім із Йозефом познайомилися з жебраком. І дізналися: злидар, котрий напевне ночував у будинку на Валовій не раз, буває в барі «Під градусом».

Поступово й щільно залюднювалися передмістя. Львів не просто потребував, а й вимагав нових робочих рук. Через те старі брами, вже давно втративши свою колишню велич, поволі розбиралися. Кам'яні гори, на які їх перетворювали, ставали цінним матеріалом для підмурків нових будинків. Були вони на міських околицях усюди. Й тепер упізнати місця, де колись стовбичили з'єднані давніми фортечними стінами ворота, дозволяли хіба рогатки. Так називали своєрідні контрольні пункти перед кожною брамою, де сторожа зустрічала всіх, чий шлях пролягав до міста, старанно перевіряла й вирішувала, може особа входити до Львова чи її треба завертати до окремого розпорядження.

Як пояснив Шацький, бар «Під градусом» стояв на одній із рогаток Підзамчого.

Кошовий уже витратив на пошуки забагато часу, аби перенести візит до жебрацької резиденції.

— Ви зі мною? — запитав коротко Йозефа.

— Куди ж я без вас, — відповів той покірно. — Тільки вважайте, всередину не зайду. І, аби ви знали, поліцію туди в разі чого не докличешся.

— Нам хіба треба там поліція?

— Ви маєте рацію, пане Кошовий, — погодився Шацький. — Поліції там не потрібно ні кому. Включно з самими блюстителями порядку. Те місце обходять десьтою дорогою всі, хто хоч трохи береже себе й не хоче зайвих пригод на власну дупу.

— Аж бачте, я хочу, — розвів руками Клим. — Не вже там аж так небезечно? — І тут же вирішив не стримувати себе зовсім, задовольняючи цікавість повною мірою: — Скажіть, Шацький, ви звідки так обізнані про ту клоаку? Бували? Завсідник? На вас не схоже. Чи маєте таємниці бурхливої юності?

Очі Шацького враз зробилися сумними.

— Я б не кепкував із цього. Та ви ж не знаєте нічого, тому зрозуміло...

— Шацький, ви колись навчитеся говорити просто й відразу? Без того, аби заходити здалеку.

— Чого ж, тут простіше нема куди, пане Кошовий, — зітхнув Йозеф. — Пам'ятаєте страхи моєї Естер з приводу того, що я можу пуститися берега через оковиту? В ній був молодший брат, Іцхак Боярський, ми звали його Іциком. Мій тесть покладав на сина великі надії. Дав трошки грошей, аби Іцик міг розпочати власну справу. А той одного разу заклав майно банку, аби взяти велику суму. Що він тоді замислив, не важливо. Головне — нічого не вийшло, зірки світили не так, — Йозеф знову зітхнув. — Іцик прогорів. Банк чекав терпляче, та врешті-решт майно довелося віддавати. Після того гордий Іцхак Боярський за дуже короткий час опинився на бруці. «Під градусом» — місце, де його знаходили найчастіше. Зрозуміло, моя Естер не могла ходити по таких кнайпах. Довелося мені брати справу в свої руки. Вас іще щось цікавить?

Клим відчув себе ніяково.

— Вибачте.

— Та нічого. Ви ж не знали.

— Тепер буду.

— Що це змінить? — відмахнувся Шацький. — Він усе одно помер, Іцик. Там же ходить трамвай. Ось він п'яний і втрапив на рейки. Ніхто не встиг цьому завадити. Врятувати його теж було неможливо, — він похистав головою, потім знову махнув рукою, ніби так легше прогнати неприємні спогади. — Ідемо, пане Кошовий. Можна навіть трамваєм.

Але Клим запропонував покликати візника.

Погодився їхати на рогатку до Підзамчого лише четвертий. Перші двоє, почувши назву «Під градусом», далі говорити не хотіли, один навіть демонстративно відвернувся. Третій заправив стільки, що Шацький попросив ці гроші в Кошового, навзаперсток пообіцявши донести Кліма на собі, — воно того варте. Візник пурхнув, та торгуватися не став: не хоче панство — то хай справді пішки йде. Нарешті четвертий, високий вусань, погодився доставити пасажирів куди слід за прийнятну ціну, дивуючись тільки, для чого двом пристойно вдягненим добродіям той гадючник. Кошовий пояснив: там на них дехто чекає, й цим обмежився. Візник, своєю чергою, більше ні про що не питав, тож доїхали до місця мовчки.

За цей час у свої права впевнено вступили жовтневі сутінки. Поки дісталися, довкола все з сірого перетворилося на чорне. Там, де візник висадив їх, вечір здавався темнішим, ніж будь-де. Рогатку освітлював лише один гасовий ліхтар. Електрика до цих передмість вже дотягнулася, бо в бік Замарстинова не так давно проглядали трамвайну колію. Проте тут, далі від рейок, вуличне освітлення зберігало первісний вигляд — тобто досить одного ліхтаря на всю вуличку, відразу на місці старої рогатки. Аби освітлювало бар, аби його завсідники могли знайти це місце без перешкод.

Візник узяв гроші та швидко поїхав геть, хоча його й спробував зупинити якийсь чоловік у розстебнутому пальті. Виринувши з густих сутінків раптово, наче чорт із коробочки, він спробував наздогнати дорожку, вимахуючи затиснутим у правиці капелюхом. Може б, удалось, бо чолов'яга біг точно не повільніше за коня. Та враз підвернулася нога, заорав носом, впустивши при цьому головний убір. Після чого, забувши, куди й задля

чого мчав, звівся на всі чотири й, посилаючи прокльони в темряву, почав шукати капелюха.

Не витримавши видовища, Клим ступив у його бік з явним наміром допомогти. Але Шацький тут же міцно вчепився йому в лікоть, швидко мовивши:

— Та ви що, пане Кошовий! Не треба!

— Що таке?

— Він може вирішити, що ви хочете забрати його капелюха. Чи гаманець. А в нього ніж у кишені.

— Звідки ви знаєте?

— Та сюди ніхто не приходить без ножа. Тихо будьте. Гляньте.

Тепер Кошовий кинув погляд на двері бару. Звідти саме вийшли один за одним троє типів, котрих зі свого місця він як слід розгледіти не міг. Поки прикидав, чи варто чекати з їхнього боку якоїсь небезпеки, двоє враз скопили третього за руки з обох боків, рвучко кинули спиною до стіни. Бідака не встиг нічого сказати — один, той, котрий ліворуч, пустив жертву, замахнувся ногою й сильно копнув чоловіка. Мабуть, цілив у пахвину: той голосно й тоненько зойкнув, а після другого удару заскавчав. Другий теж пустив побитого, ударом в лицеб змусив сповзти донизу. Після чого обое зосереджено заходилися копати жертву ногами.

Тим часом із бару вийшли ще двоє й, не звертаючи уваги на розправу біля стіни, посунули в протилежний бік, підтримуючи один одного й голосно, на всю вулицю, лаючись. Ось парочка розчинилася в сутінковій густоті, проминувши ліхтар. Аж тоді за ними вибігла розпатлана жінка в довгому плащі — те, що він з чоловічого плеча, Кошовий помітив навіть зі свого місця. Щось волаючи, вона побігла за чоловіками, так само не озираючись на екзекуцію біля стіни. Пірнувши в темряву,

за короткий час із котячим вереском вилетіла під світло ліхтаря, відкинута туди сильним безжальним ударом. Рачки долізши до ліхтарного стовпа, жінка спершу обхопила його руками, потім — підтягнула ближче тулуб, примостилася, сперлася й принишкла.

Шацький знову сіпнув Кліма за рукав.

— Перепрошую, пане Кошовий, я поміняв свою думку.

— Ви про що?

— Тут вас не чекатиму. Не лишуся ззовні сам. Підемо туди разом.

— Мужній вчинок, Шацький.

— Е, не знущайтесь. Я боягуз. Тому й боюся стояти тут, сам, без вас. Сподіваюсь, ви дасте нам обом раду в разі чого?

Клім поправив капелюха.

Сплів пальці рук, затягнутих у м'яку шкіру рукавичок.

Порухав ними, розминаючи.

— Хіба я не обіцяв у вашій присутності поновити вправи з боксування?

— Тамтешня публіка, котра всередині, ваше боксування має в носі.

Двоє біля стіни вже припинили екзекуцію. Їхня жертва не ворушилася. Парочка про щось тихо перемовлялася, голови обох дедалі частіше поверталися в бік прибулих глядачів.

— Ви про що?

— Зайдуть ззаду. Гепнуть чимось важким по маківці. Халамидників не обходить, яким саме спортом ви займаєтесь, пане Кошовий.

— Хіба ви не прикриете мою спину?

Шацький поцмокав губами.

— А хто прикриє мою, га? Я ж, на відміну від вас, ніколи не відвідував спортиві клуби.

Клим рішуче поклав правицю Шацькому на плече.

— Ми вже приїхали сюди. Та й ви раніше бували «Під градусом». Нас двоє, у одного з нас досвід.

— Ви про кого?

— Про вас, Шацький. Вперед. Доведемо справу до якогось фіналу.

Коли вони рушили до дверей, пара біля стіни провела їх зацікавленими поглядами. Та з місця жоден не зрушив.

Щойно переступили поріг, як занурилися в густу хмару цигаркового диму.

Запах дешевого тютюну можна було при бажанні помацати й навіть черпнути рукою просто з повітря. Так принаймні здалося Кошовому. До цієї суміші додавалися різкі, неприємні та ядучі паході меланжу, котрі сукупно щипали, різали, роз'їдали очі, й Климові здалося на мить — потрапив до якоїсь своєрідної хімічної лабораторії, де божевільні й затяті вчені запекло проводять лиши їм самим відомі й зрозумілі досліди. Ніс уловив ще якусь кислятину: схоже, пиво; зварене не інакше як із відпрацьованого сусла, аби не пропадало. Так принаймні здалося Климові.

У дальньому куті, довкола похиленого шинквасу, товклася неоднорідна галаслива людська маса. То тут, то там виникали короткі сутички, котрі миттю переходили в братання та міцні обійми. Власник не обтяжив себе турботою навіть про натяк на пристойність внутрішнього декору. Столиків і стільців усередині не було, відвідувачі гуртувалися круж стійок, збитих із грубих дощок. Кожне таке місце зовні нагадувавало

екзотичний гриб із прямокутною поверхнею-«капелюшком». Під одним таким уже сидів брудний волохатий дядечко, розхитуючись у різні боки. Довкола розмістилася така сама нечесана компанія, і хтось або несильно копав товариша, або, навпаки, передавав туди повну чарку.

Кошовий обережно рушив уперед, тримаючи курс на шинквас.

Шацький сунув за ним, сторожко роззираючись на всібіч й намагаючись триматися точно за спиною товариша.

Звідкись ізліва раптом долинув нелюдський рев. Дружно здригнувшись, Клим та Йозеф повернули в той бік голови. Здається, гармидер привернув лише їхню увагу. Решта відвідувачів і далі пили, про щось бубонили, дехто голосно хропів по кутках. Тим часом ревонуло ще раз, до звуку додався глухий удар — це високий лисий волоцюга в дорогому колись кожушку, напевне отриманому за непотрібністю від якогось пана-благочинця, вдарив свого товариша, низенького типа в старому плащі й зім'ятому циліндрі, кухлем по голові. Причому ревнув не побитий — йому, виглядало, було навіть байдуже. Чи били несильно, ще й циліндр пом'якшував удар, чи низенький був такий п'янний, що не відчував або не реагував, чи подібні стосунки давно вже стали для приятелів нормою, і зараз, почекавши своєї черги, маленький злидар відповість.

Розім'явши пальці, Кошовий посунув далі. Від шинквасу їх із Шацьким відділяло кілька кроків.

Знову заволали. Цього разу лисий репетував, бо низенький зацідив йому в писок склянкою з меланжем. На відміну від пивного кухля, вона розбилася, та не об

чоловікове чоло — вислизнувши з руки низенького, впала на підлогу.

Клим не помітив, звідки взявся міцний хлоп із за-суканими рукавами. Наче виринув із густого сизого повітря. Міцна волохата правиця зіжмакала карк старого плаща. Матерія затріщала, половина коміра лишилася в руці здорованя, коли низенький шкідник сіпнувся, намагаючись тікати. Лисий стояв непорушно, допиваючи кисле пиво, котре дивом не вилилося за край, коли днище кухля гепало об чужу голову.

Здоровило спритно схопив утікача за вцілій верх плаща. Смикнув до себе, різким рухом нахилив воло-цигу.

Копняк вийшов, немов гарматний постріл.

Покараний пролетів повз новоприбулих, гепнувся жабою на старі рипучі дошки підлоги, повернув голову в бік Кошового, прорипів голосно:

— Дивіться, хто до нас прийшов!

Якщо на несподіваних відвідувачів дотепер не звертали уваги, або, швидше за все, тутешня публіка вдавала байдужість і вичікувала, тепер завсідники дістали такий привід. Рагом стало дуже тихо. Порушило тишу хіба чиєсь бридке відригування, та на подібне тут на-вряд чи хто звертав особливу увагу.

Не вигадавши нічого кращого, Клим, як міг спокійно, піdnіс капелюха на знак привітання. Те ж саме поквапився зробити Шацький. Вирішивши, що формальності залагоджено, Кошовий рушив далі, аби нарешті дістатися до шинквасу. Але враз шлях йому заступив той самий лисий злиденъ, котрий невідомо як опинився перед ним, бо щойно ж маячив за своєю стійкою.

— Пан може купити Дзідзьові горівки?

— Кому?

— Дзідзьові. — Лисий тицьнув пальцем із обкусаним нігтем собі в груди. — Я Дзідзьо. Тут мене знаєвшо товариство.

— І кожен пригощає тебе? — Клим намагався зберігати спокій.

— Я ходив походом на Грецію за найяснішого цісаря! Я вояк, я кров проливав!

— Що з того?

Сказав — і тут же зрозумів, як необережно.

— Моя кров для такого слічного панка ніц не значить? — гаркнув Дзідзьо. — Ти зара викотиш мені цілу діжу горівки! Бо не будеш живий, курва твоя мама!

Зблизька навіть у задимленому повітрі Кошовий бачив круглі розширені зіници лисого злидаря. Або він не розуміє, про що й з ким говорить, бо п'яний мов чіп, або хмільний, але чудово все розуміє й шукає приводу та нагоди поскубти панка.

Людський мурашник ураз заворувався.

Ще трохи — й завсідники бару, забувши на короткий час про чвари між собою, посунуть на незваних гостей скопом. Принаймні нічого доброго для себе Й Шацького від надто пильної уваги до себе Клим не чекав.

Чуйка вимагала плювати на все, повертатися й тікати.

Та чи прийде він «Під градус» удруге...

— Слухайте всі! — промовив так гучно й дзвінко, як міг, відразу помітивши — волоцюги зацікавилися. — Ми з товаришем готові щедро заплатити всякому, хто покаже нам особу на ім'я Рибка Павло. Ми шукаємо його у своїх, приватних справах. Якщо хтось боїться, що ми з поліції, — не треба.

— Кукурудза не така! — долинуло від шинквасу.

— Добре, що з цим усе ясно. — Кошовий полегшено зітхнув.

— Ціхо! То перевдіті агенти! — рявкнув хтось із кутка.

Шацький притиснувся ззаду до Клима вже аж за- надто інтимно, на межі припустимої пристойності, за- шепотів на вухо:

— Пане Кошовий, ми тут нічого не зловимо. То була помилка, я каюся. Я вас підбив, я вас не стримав. Поки не пізно — робимо звідси ноги. Ви ж знаєте, я страшний боягуз, пане Кошовий...

— Стійте спокійно, — відповів Клим, не повертаючись: випускати агресивний п'янин натовп із вигляду дозволити собі не міг.

Наперед, відсунувши штурханом Дзідзьо, виступив знайомий уже здоровань. На відміну від інших, цей виглядав цілковито тверезим. Що, втім, не робило його безпечнішим. Навпаки, зблизька він виявився схожим на дикого кабана. Лиш тепер Кошовий побачив у нього «заячу губу», з-під якої блискав залізний зуб.

— Ви, я бачу, тут за господаря, — Клим далі показово тримав себе в руках, хоча пружина всередині стислася до краю. — З цією публікою знайомі краще за мене... за нас. Тому готовий перемовлятися з вами. Пропозиція винагороди лишається в силі.

Здоровань для чогось облизав губи. Подих його був несвіжим, навіть брудним.

— Я тут не за господаря, — процідив він. — Я тут правдивий господар. І заходять «Під градус» лише ті, кого я звик тут бачити. Й готові прийняти це достойне товариство. Ми не шануємо чужих, зрозуміло?

— Маєте право, — погодився Кошовий. — Але ж ці чужі пропонують вам гроші за...

— Ша! Рибка Павло тут чужий! — гаркнув Заяча Губа, і його миттю підтримав дружний хор з десятків

спитих та прокурених горлянок. — Йому не вільно вступати сюди! А якщо він втратить розум та зайде, його звідси винесуть! Мені навіть не треба буде віддавати команду!

Клим ураз відчув — йому забракло слів.

— Чекайте. Нам сказали... Стоп, стоп, давайте...

— А мені до дупи, хто кому що бовкнув! — Заяча Губа бризнув слиною. — Я знаю одне! Одне! Всякий, хто шукає тут за Рибкою Павлом, — чужий! Я зараз покажу, як ми тут робимо із чужими!

Сильна рука стисла Климове плече.

Погляди скрестилися.

— Забери.

Кошовий хотів сказати голосно, аби всі чули. Вийшло тихо, ледь не собі під ніс.

Сильно смикулося віко.

Міцна п'ятірня стисла його через пальто.

Боляче.

— Шацький, на вихід, — кинув, не повертаючись, Клим.

Того не довелося просити двічі. Задріботів назад, підбадьорюючи себе вигуками:

— Геть! Геть! З дороги геть!

Заяча Губа замахнувся.

Кулак пробив повітря — Кошовий таки досить часу тренувався, відновлюючи трохи втрачену форму. Вчасно відхилив голову, відразу підбив ізнизу руку, якою нападник тримав його. Гойднувся, пірнаючи під кулак, немов справді на уроці боксування, під час навчального двобою.

Зігнув ноги в колінах.

Зацідив знизу, цілячи та влучаючи в підборіддя.

Здоровань заревів не від болю — не чекав зустрічного нападу й кривди. Наступним своїм ударом лише збив із Климової голови капелюха. Та продовжувати бійку Кошовий не збирався, адже волоцюги вже насувалися зусібіч, передчуваючи забаву. Краще лишити головний убір тут, хтось забере на сувенір.

— Ззаду! — почув за спиною вигук Шацького.

Пізно — під ноги кинувся низенький злідар, підбиваючи їх. Не стримавшись, Клим полетів через нього на підлогу, відразу відчувши, як зверху навалюються. Не розгледів хто — перегаром дихали довкола всі однаково.

Ніхто не вчив цього прийому, спрацювали інстинкти — діяти слід саме так. Розвівши руки, поки що їх ніхто не скрутів, Кошовий одночасно вдарив нападника долонями по вухах. Ніколи не практикував такого, навіть не думав, що з першого разу вийде. Але вийшло: заволавши від болю, волоцюга пустив його.

Час працював проти.

Спершись на зігнутий лікоть, Клим рвучко підштовхнув себе, перекотившись запльованою підлогою й уникнувши чергового копняка. Вдруге не вберігся, дісталося нижче спини. Та він уже все одно спритно підхопився, розпрямив ноги.

Вдарили з різних боків. Не водночас, молотили, хто діставав.

Не розбираючи, зацідив кулаком у найближчу пику. Знову пірнувши, ухилився від удару замашною палицею, де вона тут і взялася. Досить, треба прориватися на вихід.

— А-а-а!

Це горлав переляканий Шацький. Біля дверей його перехопили двоє голодранців, незвичний до бійок зуб-

ний лікар відбивався з останніх сил. Двома стрибками здолавши відстань до нього, розкидаючи по дорозі нападників та пропустивши кілька дошкульних ударів, Клим садонув одного з Йозефових кривдників так, що враз заболів кулак. Другого відчайдушно штовхнув сам Шацький, він же нарешті прочинив двері.

Об одвірок розбився пивний кухоль.

Над головами продетіла склянка з меланжем.

Пхнувши Шацького наперед, Клим вистрибнув за ним.

Парочка біля стіни надто пізно зрозуміла, що цих двох треба зупиняти, — коли під крики тих, хто вибіг назовні, спробували погнатися, втікачі вже зникли в темряви.

Й виринули з неї, без зупинки подолавши кілька кварталів та вибігши нарешті на освітленувулицю. Тут же Йозеф налетів на ліхтарний стовп та зупинився й важко задихав, аби не впасти. Перевів подих і Клим.

Він не думав зараз, як краще вибратися звідси.

Навіть не переймався, як додрати додому товариша, якого вкотре втягнув у авантюру.

У голові вже крутилося: жебрак із Ринку послав їх «Під градус» навмисне.

Що означає — напевне знає, де треба шукати Рибку Павла й де таким пошукам покладуть край.

— Чим же я розчарував вас, пане Тимо?

...Вибравшись із замарстинівської рогатки та зловивши фіакр, Кошовий із Шацьким спершу думали розійтися. Клим хотів лишитися сам, аби добре поміркувати, що й чому пішло не так. Проте Йозеф чи не вперше за час їхнього знайомства раптом виявив рішучу ініціативу. Нічого не пояснивши, подався вперед, штурхнув візника в спину й не схожим на свій, незнайомим Кошовому *твердим* голосом звелів завертати на Верхній Личаків. Жодних пояснень Клим не отримав, товариш загадково й багатозначно мовчав. Але щойно з жовтневих сутінків виринула освітлена вивіска кав'янрі «Під вощею» — все зрозумів. І вирішив не заважати Шацькому керувати.

Поки той усередині про щось утаємничено бесідував із Цезарем, пузатим кельнером, Кошовий умостився в дальньому кутку, аби не привертати без потреби зайвої уваги тутешніх завсідників — батярів та повій. Хоча, скинувши пальто й роздивившись його вже при свіtlі, зрозумів: зараз навряд чи привабить продавчинь дешевих любощів.

Утрачений в бійці капелюх — піvbіdi. Верхній одяг, як виявилося, таки зіпсували, причому — не знати коли, але точно — зовсім безнадійно. Лівий рукав розпанаханий чимось гострим, ззаду рваний поріз перетинав пальто навскоси, й лишалося хіба тішитися з якості матеріалу: могли ж наскрізь пробити, серйозно поранивши. Ремонту це зовсім ще нове пальто не підлягало. У кращому разі — віддати задурно тим-таки жебракам із Ринку. Та після сьогоднішньої пригоди Кошовому kortiлю взяти важкого дрючка й розігнати всю піdlу злидарську братію просто так, аби спустити пару. Нехай бояться.

До всього черевики, завжди старанно наваксовані, зараз вкрилися шаром багнюки. Такий же вигляд мали холоші штанів, загиджені мало не до колін. Коли встиг отак обробитися, Клим не помітив. Звісно, «Під вошею» бували різні типи, тут до всякого звикли. Проте він раз сам до себе відчував відразу, тут же згадавши оте батькове чухно. Коли так, то й гонорова личаківська публіка глядітиме на поскубаного панка згори вниз.

Після цього всього закортіло горілки, й Шацький ніби вловив бажання на відстані — кельнер приніс дві порції «бачерувки»²³ й кухоль пива. Клим узяв чарку, заохочуючи Йозефа, але той мотнув головою, міцно стиснувши при цьому губи. Знизавши плечима, Кошовий перехилив першу, потому, ледь перевівши подих, другу, лиш тоді видихнув, присів, запив пивом. А коли закурив, почав поволі заспокоюватися.

Нічого не питав, так і сидів мовчки навпроти Шацького, доки за півгодини біля їхнього столика де не взявся Єжи Тима, за ним — знову кельнер Цезар, тепер уже з чверткою «бачерувки» в карафці з синього скла. Привіталися скupo, без надмірних проявів радості від раптової, несподіваної та приємної зустрічі. Випили, закурили, і аж тоді Тима запитав, що сталося.

— Так чим же я вас розчарував? — повторив Клим, не дочекавшись відповіді одразу.

— Повелися на нікчемну фаску²⁴. Послухали довбака з Ринку, нічо не перевірили, відразу самі полізли в пекло. Аби вас там замружили²⁵? Та вас — хай. Пана Шацького з собою взяли, а його б замружили? Лишилися б діти сиротами. Хіба не знали, куди пхаєте писок? Мали б розвідати наперед. Згодні, що ідійот?

— Не маю сил сперечатися. Чому двічі, можете пояснити?

— Чого ж, легко. Пішли до Зенека за порадою. Бо той малий батяр, видите, ніби вам щось винен. Хай так, винен. Тільки ж нічого й ніколи той Зенек для вас вирішити не годен. Якщо була проблема, пане Кошовий, тим більше — з такою публікою, як наші львівські злидні, мусили відразу йти до мене. Добре, що пан Шацький здогадався. Хай пізно, але так ліпше, ніж ніколи.

— Не думав, що треба з таким вас турбувати, пане Тимо.

— А коли не думали — тому ідійот у третій раз!

Він налив ще по чарці, ігноруючи Шацького, хоч той і не претендував. Далі мовчав, шморгав носом і відмахувався від цигаркового диму. Аж тепер Кошовий помітив: із появою Тими місцева публіка принишкла. Розмови точилися далі, життя «Під вошею» не завмерло, але зазвичай гамірні завсідники вирішили поки говорити тихо, не привертаючи додаткової уваги поважного пана.

— Тепер чому? — втомлено спитав Клим.

— Бо не думали! — Долоня Тими легенько стукнула об край столу. — Хіба не ясно? Мене зовсім не обходить, для чого вам знадобився брудний жебрак, якийсь Рибка Павло. Знати його не знаю, бо не мушу знати всі львівські гнидники. В них є свої старші, мають власні, як кажуть, табелі про ранги. Та для мене, тим більше — для пана Сілезького й інших наших — то все не варта уваги босота. Але Фертик — особа відома. Зазначу, — він знову наповнив чарки, — сумно відома. З вашою освітою, розумом, загалом — репутацією могли б добре подумати, а вже потім говорити з таким про щось. Не знаєте, що думати, — прошу дуже, приходьте сюди чи просіть того ж Зенека, най би звів нас тут удвох. Ви б розказали

ось так, як тепер. А я б уже розкинув мізками, чим та як ліпше допомогти.

— Вважайте, я визнав свої помилки. Зробив висновки. Покаявся. Ось ми сидимо, п'ємо горілку. Зараз пізно щось зробити для мене?

Шацький вкотре шморгнув. Тима зиркнув на нього, скривився.

— Пане Шацький, є рецепт від нежитю. Дуже простий. Тут, «Під вошею», його лікують лютою горілкою. Перваком. Пан Цезар вам організує. Хочете?

— Боже збав! — перелякано замахав той руками. — Я вам вірю, пане Тимо, що нежить вилікується. Але ж як я такий повернуся додому? Моя Естер звична до нежитю, а не до горілчаного запаху. І потім, я ж на ранок не зможу працювати, мій організм погано приймає міцні напої у такій кількості.

— Тоді не чміхайте! — гrimнув Тима, знову переключившися на Кошового. — Можете сказати, для чого вам раптом знадобився той Рибка Павло? Ще й так припекло, що послухали первого-ліпшого пройдисвіта та попхалися на свою голову «Під градус»?

— На жаль, — твердо відповів Клим. — Може, згодом. Іншим разом. Не моя таємниця.

— Гаразд, — легко погодився Тима. — Це мені подобається. Ви готові берегти чужі таємниці. І це значить, що коли у нас із вами будуть спільні секрети, так само не плескатимете язиком на всі боки.

— Ми, здається, вже маємо один такий секрет.

— То дрібниця, — відмахнувся Тима. — Подумаєш, шукали разом живого злодія на Клепарові, а знайшли мертвого. Ані ви, ані я, ані панове Шацький та Сілезький до того не причетні. Хоч увага поліції до нас була б тоді зайвою. Але не так критично, як здається. Особли-

во тепер, коли то вже давноминула й забута історія. Так до чого це я, — він розлив по чарках решту горілки, і Клим спімав себе на тому, що випите зовсім його не бере, даються візнаки нерви від пережитого. — Знайти для вас Рибку Павла набагато простіше, ніж ви собі уявляєте. Тільки я хочу зрозуміти, яка користь від того буде особисто мені. Чи, навпаки, в яку халепу можу встрянути, взявши вас під опіку та вирішивши проблему. Що скажете?

Віко смикулося.

— Жодної.

— Тобто?

Покрутивши чарку в руці, Кошовий повільно, ніби смакуючи, випив, акуратно поставив на стіл між собою та Тимою.

— Жодної користі. Жодної халепи. Ви, пане Тимо, персонально ви, нічого не заробите й не втратите.

— Зле. — Він відкинувся на спинку стільця, трохи посунувся, поклав ногу на ногу, повторив: — То зле, — затягнувшись уже до половини скуреною цигаркою, зиркнув на Шацького, ніби закликаючи його бути свідком та підтвердити правоту висновків: — То є дуже зло, коли не маєш зиску від того, що влезиш у непотрібні тобі справи. У нас, пане Кошовий, так не водиться.

— У вас — це в кого? — Клим чудово все розумів.

Тима тицьнув себе в груди великим пальцем правиці, цигарку аристократично затис між середнім та вказівним.

— У нас, — наголосив на останньому слові. — 'Би довго не балакати, пропоную домовитись відразу.

— Про що?

— Будете винні, пане Кошовий.

— Скільки й кому?

Тима знову ткнув себе в груди.

— Нам. І Боже борони, мова не про гроші, най би вони горіли синім вогнем. Надто дрібно. Пеньондзи, прошу пана, коштують у нашому житті або нічо, або — дуже мало. Люди варті дорогоГО.

Кошовий криво посміхнувся.

— Ви хочете мене купити?

— Боронь Боже! — вигукнув Тима. — Я допоможу вам. А ви будете винні нам. Послуга за послугу, справедливо. Так ділові люди складають оборудки в усьому світі. Ви ж працюєте в нотаря, пане Кошовий. Маєте добре знати вартість та важливість таких домовленостей. Скріпляти їх у вашій конторі не будемо. Під слово честі.

Плавно подавшись уперед, Єжи Тима простягнув через стіл правицю розкритою долонею додори. Цигарку перед тим устромив до рота, її стискали міцні жовтуваті зуби.

Тепер на Шацького глянув уже Кошовий. Не шукав підтримки, не чекав поради. Просто послав мовчазний заклик свідкові угоди, яка була значно вагомішою, аніж підписання її на папері та засвідчення нотаріально.

Коли тиснув руку, зрозумів — помилявся, оцінюючи власний стан.

Думав — зовсім тверезий, скільки б не випив.

Виявляється — достатньо хмільний, аби ось так, зовсім не зваживши можливих наслідків для себе, погодитися стати боржником злодія.

Навіть не Єжи Тими: адже зроблено все так, що будь-хто від його імені зможе заявити про бажання отримати заборговану послугу.

Рано чи пізно це станеться. У «Під вошею» не кидаються словами.

Знати б ще, чого *вони* захочуть.

А потім, коли Тима запропонував запити угоду, пригадав — діяв так само, коли просив личаківського батяра Зенека Новотного підказати слід потрібного жебрака. Бо погодився з Шацьким: завжди важливо знати, хто кому винен.

Ось коли повернулося.

На ранок Кошовий неприязно дивився на себе в дзеркало.

Хоч небезпечний вечір завершився мирно й він дістався додому при повній пам'яті, пиття без закуски, та ще й запивання горілки пивом відбилося на обличчі красномовно. Крім того, під оком світився синець. Невеличкий, можна сказати — скромний. Але коли перепало по пискові, Клим не пригадував так само, як хто й коли пошкодив пальто. Ймовірно, зачепили випадково, а він у гармидері не звернув уваги, надто незначним виявилося пошкодження. Проте вкупі з пом'ятим лицем синець досить однозначно свідчив: помічник нотаря напередодні вів бурхливе життя. Не зовсім властиве панам того кола, до якого він вважав себе причетним.

Авеж, маючи такий підозрілий вигляд, досить легко налякати солідних клієнтів.

На щастя, після вчораєння пригод Кошовий прокинувся раніше, ніж звичайно. Тож мав час, аби оцінити ситуацію й взятися за її вирішення. Зігрів води, старанно вимився, освіжився, насухо витер коротко стрижене волосся, старанно причесався. Добре, хоч мав прасовану сорочку та інший костюм, простішого, не аж такого модного крою, зате — чистий, зі стрілками на штанях.

Складвши вчорашній попсований одяг у великий вузол, Клим гукнув двірника, дав чвертку, аби Бульбаш відніс його до пралі чимраніше та якомога швидше. Побачивши вираз його обличчя, пообіцяв ще чвертку, коли той принесе клунок назад. І двірник, підхопивши лахи, пішов геть із почуттєм виконаної роботи. Бо ж випрані, напрасовані й накрохмалені речі праля повертала сама. Тим займався її старший син, коли вертався зі школи, тож свою другу монету Бульбаш дістане, зовсім нічого не роблячи.

Лишалося дати раду з пальтом.

Клим не міг дивитися на зіпсований верхній одяг без огиди й намірився викинути негайно. В останню мить щось змусило передумати й запхати подалі від очей, далеко під ліжко. На щастя, жовтень уже віддощив своє. Потеплішало, як завжди буває перед Покровою, тож Кошовий, не маючи іншого виходу, витягнув із глибини шафи стару потерту сіру шинель. Гроші на кравця, аби замовити нове пальто, довелось брати із заощаджень, без того благенъких, і фінансові запаси відразу сильно схуднули.

Вбралившись у шинель та крутнувшись перед дзеркалом, Клим скривився, побачивши там непоказного канцеляриста з міської ратуші, для котрого дешевий бар та кіно — єдині доступні способи проведення часу, а комірчина, яку винаймає, — лише місце для спання та дах над головою, то аж ніяк не затишне помешкання, куди пристойно запросити навіть не надто вибагливу панночку.

Капелюх утрачено в бійці, та навіть якби він був, до такої шинелі б зовсім не пасував. Кошовий знайшов старий кашкет і прилаштував на голові. Принижуючись до кінця, навіть переконав себе в тому, що отримує від

цього втіху, бо перевтілення виглядає таким собі невинним жартом. Підхопивши портфель, Клім поквапився вийти — знов, де в цей час застане відчинену вже перукарню, аби там трошки причепурили та запудрили неестетичний синець.

Врятувала надіслана паном Штефком записка: знову занедужав, сімейний лікар порадив два дні полежати вдома. Зазначивши, як тішиться з того, що має такого помічника, старий нотар додав до записки перелік справ, котрі Клім мусив цими днями залагодити. Кошовий без нагадувань знов, скільки в нього нудної поточної роботи. Але, діставши раптом можливість для маневру, неабияк зрадів, що не часто траплялося з ним на берегах паперового моря. Швиденько скинувши шинель та натягнувши нарукавники, він завзято взявся до праці, розташувавшись для зручності за столом пана Штефка.

Не засмутив і не вибив із колії навіть несподіваний візит Бориса Липницького — бориславський нафтovик уперто шукав, хто б узявся залагодити його справу з нерухомістю, із завзяттям тримаючись саме за контору Степана Яковича. Підхід пана Липницького цілком відповідав старій примовці «свій до свого по своє», і Клімові це дуже подобалося. Бентежила лише одна обставина: за час, витрачений дуже зайнятим паном Липницьким, котрому вирватися до Львова у справах було, за його ж словами, дедалі важче, він міг би сам, без сторонньої допомоги, знайти собі потрібну людину. Вкотре пообіцявши нафтovикові зробити все можливе, аби підшукати надійну особу, Кошовий спровадив і його, після чого знову занурився в роботу, прагнучи зробити більшу половину швидше, аби податися, нарешті, до кравця.

Не вийшло.

Бо рівно пополудні в двері постукали.

Відчинили одразу, зайшли без дозволу.

Кошовий вже знов, як смердить вуличний бруд, — запахи приніс із собою переляканий Фертик. Заштовхнув його всередину невисокий міцний вусань в осінньому плащі, картузі набакир та рукавичках. Закривав руки не від холоду, не хотів торкатися ними жебрака. Клім не встиг його роздивитися. Буркнувши: «Доставка!», вусань розвернувся та залишив контору.

На вході розминувся з Єжи Тимою.

Той причинив двері, торкнувся краю капелюха, притулився до одвірка, скрестив руки на грудях.

— У вас же тут не прийнято курити?

— Пан Штефко не любить, — кивнув Клім.

— Бачте, його взагалі нема. *Ми* вже знали про то від самого ранку, щойно відчинилася ваша контора. Тож привели цього бевзя сюди. Але залагоджуйте справу з ним скоріше, пане Кошовий. Сморід від нього вивірюється довше, ніж тютюновий дим.

Мовивши так, Тима спокійно витягнув цигарку, сірники. Закурив.

А Фертик раптом бухнувся на підлогу, пробекав цапом:

— Не вбива-а-айте-е-е!

Скінчилося все дуже швидко.

Кошовий навіть не сподівався, що Фертик так скоро розв'яже язика. Налякали його, видно, раніше. Й навряд чи погрожували ножем, кастетом чи револьверним дулом. Жебрак чудово знов, хто такий Єжи Тима, та не передбачав, що не його люди — сам шепелявий злодій виявить до його аж надто скромної персони особисту цікавість.

Справді, знайти Фертика на Ринку, як виявилось, не зайняло багато часу. Треба було лише дочекатися, поки його жебрацька величність прочухається, виповзє з одного зі своїх барлогів та повернеться на звичне місце. Так набагато простіше, аніж просіювати львівські нічліжки. До того ж Фертик учора розжився випивкою у значно більших, ніж завжди, кількостях. Тому амбрε немитого тіла змішувалося з кислим та ядучим перегарним запахом.

У жебрака, мабуть, ще годину тому все було добре, тобто — звично, як завжди. Аж раптом його схопили, нічого не пояснюючи, поставили перед очі грізного пана Тими.

Коритися й говорити, іншого вибору для нього не лишали.

Сповідь вийшла дуже короткою. Тима докурив цигарку до кінця, і за цей час Кошовий, нависнувши над Фертиком, без особливих труднощів дізнався все, що хотів. Чесно кажучи, не вповні допомогло. Але дещо прояснило.

Більша частина розказаного ним раніше про Рибку Павла — брехня. Навмисне говорив, аби заплутати цікавих.

З'явився він у Львові зовсім недавно, під кінець літа. Звідки виринув і де був раніше, Фертик не знов. Говорив тільки, ніби той сидів у в'язниці за борги, а тепер його випустили. Не мав куди йти, крім як на вулицю. «Під градусом» сильно завинив — примудрився заборгувати навіть тамтешній публіці. Запевняв, ніби дуже скоро стане багатим, перестане жебрати й влаштує зліздарській братії гучний бенкет, віддавши все випите та з'їдене сторицею.

Йому вірили, бо справді в його манерах згадувалося щось шляхетне, хоч і давно забуте. Подібних ти-

пів у Львові вешталося останнім часом чимало. Серед них траплялися навіть завзяті гравці, котрі за кілька ночей пустили по вітру рухоме й нерухоме майно за картярським столом. І були навіть такі, — це кивком підтверджив Тима, — що за деякий час справді піdnімалися на ноги, хай і не без допомоги стурбованих родичів. Через те обіцянки Рибки Павла такими вже байками не вважалися.

Аби він раптом не зник.

Вірніше, як говорив Фертик, його товариш нікуди не тікав, просто почав старанно переховуватися. При цьому щось дивне, незрозуміле, через те — загадкове тримало Рибку Павла неподалік від будинку на Валовій. Він справді час від часу пробирається туди серед ночі. Для чого, що там бачив — Фертик не знав. Єдине прохання було: як почнуть раптом його шукати, і це буде не хтось із бруку, а якийсь порядний пан чи навіть кілька добродіїв у різний час, морочити їм голову.

Жебрак так само не мав поняття, чи одного його просив про таку послугу Рибка Павло. Й не замислювався, для чого товаришеві то треба. Через те відправив учора пана Кошового в перше місце, яке стукнуло в голову, — на замарстинівську рогатку, «Під градус». Бо напевне знав: усякого, від кого там почують про Рибку Павла, визнають особистим ворогом, натовчуть та надовго відіб'ють бажання продовжувати пошуки.

Фертик не мав наміру захистити Рибку Павла.

Ним рухало дивне, непереборне бажання нагидити чепурному поважному панству.

— Де його знайти? — Клім виплюнув питання, заклавши руки за спину й хитаючись із п'ят на носки..

Жебрак глядів на нього знизу вгору, скреготів зубами, сопів, але мовчав.

— Де його знайти? — це вже повторив Тима.

Щось у його тоні змусило жебрака ще глибше втягнути голову в плечі. Не повертаючись, вицідив крізь стулені зуби:

— Та завтра на Личакові частування. Він там буде. Точно знаю.

— Де саме? — тиснув далі Кошовий, та Єжи клацнув пальцями:

— Мені то відомо. Покрова, благодійний обід. Їм уже готуються начиняти кишки, а злідарі наперед облизуються. Знаєте, як той Рибка Павло виглядає?

Клим заперечливо мотнув головою.

— Доведеться тобі нам його показати, братчику, — зітхнув Тима. — На жаль, то наш клопіт тепер.

— Клопіт? — не зрозумів Кошовий.

— Отож. Пустити його зараз на всі чотири боки, воно ж знайде свого кумпля й усе розкаже. Знаєте, чому? Не тому, що дружить із ним. А з тієї ж причини, пане Кошовий, що вчора послав вас до того гадючника на Підзамчому. Підлість на пискові написана. То ви читати ще не навчилися.

— Вмію, — буркнув Клим. — То що накажете з ним робити?

— Ось і кажу про клопіт, — розвів Тима руками. — Доведеться тримати цю паскуду десь до завтра. Ще й годувати, аби не скиглив. Поїти теж, то надійніше.

— Чому?

— Налле баньки, захропе. Особливо дбати потому про нього не треба.

Вирішивши — вже забагато сказав, Тима прочинив двері. Словом не обмовився, рукою не поворухнув. Кремезний вусань сам ступив усередину, гидливо й через те надто сильно копнув Фертика носаком. Той заскавчав,

але все вірно зрозумів: скочив на рівні, покірно задріботовів на вихід.

Щойно зникли, Тима акуратно опустив недопалок у кошик для сміття, після того дуже спокійно, буденним тоном мовив до Кошового:

— Бачте, про що вчора казав. Ваші пошуки забирають навіть більше нашого часу та зусиль, ніж мені б того хотілося. Навряд чи ви після цього поставите під сумнів той очевидний факт, що заборгували послугу.

Тут сперечатися — себе не поважати.

— Переконали, переконали. Дуже вдячний вам, пане Тимо. Завжди до ваших послуг, це хотіли почутти? — Й не стримався, додав: — Сподіваюсь, у вас вистачить як не совісті, то розуму не вимагати від мене когось убити задля покриття боргу.

— Не журіться. Є кому, без вас.

Єжи Тима, як завжди, був цілком серйозний.

привертала непотрібної уваги. До кравця вправився зайти вчора під вечір, з нього зняли всі мірки, майстер навіть люб'язно погодився не брати великого завдатку: Клим викликав у нього довіру, незважаючи на убогу шинельку й сумнівний, як для такого поважного пана, кашкет. Тож до скорого повернення справжньої осені Кошовий підготувався.

Як і до зустрічі з чим далі, тим загадковішим Рибкою Павлом.

— О, кого я бачу!

Знайомий голос почув, уже коли просувався вздовж бровки вперед, рухаючись за галасливим та збудженим жебрацьким гуртом. І збентежився, бо до цієї зустрічі, призналася, зовсім не був готовий.

— А вас що сюди привело, пані Магдо?

Вона вбралася стримано, проте Кошовий не припускав, що її властива також скромність в одязі. Виглядала зовсім не святково. Точніше, так, як вийшли цього сонячного дня на вулицю пересічні містянки. Темний жакет у талію, сукня в тон, хіба трохи світліша, аби кольори перебігали при ході, з-під подолу визирали гострі носи чобітків. Волосся, укладене з елегантною недбалістю, трималося, здається, на кількох шпильках. Замість капелюшка Магда накрила його хусткою, яку саме скинула на плечі легким рухом.

Усі попередні рази Клим бачив її намальованою. Коли — яскраво, коли — помірно, але ніколи — надмірно й по-салонному вульгарно. Зараз же Магда обмежила себе тим, що трохи більше, ніж дала природа, підchorнила брови та ледь-ледь підфарбуvala gуби.

М'яке сонце робило її свіжішою, та навіть простішою, привітнішою, без перебільшення — близчою.

Ніби не було тієї напруженої важкої розмови в спальні «Жоржа» кілька днів тому.

— А вас? Сподіваюсь, ви не станете в чергу за куснем кишкі?

— Ну, ви, пані Магдо, точно не на благодійний обід!

Кошовий судомно шукав приводу швидко відкланятися. За інших обставин побазікати з Магдою гріх відмовитися, та саме зараз її присутність була не бажаною. Боковим зором уже зачепив Єжи Тиму, котрому стало клепки тримати дистанцію й не проявляти себе. Змістивши погляд трохи праворуч від нього, Клім помітив учорашибного міцного вусаня, поруч майоріла недолуга постать Фертика, а з іншого боку його блокував високий молодик, тут же подумки охрещений Довгоносиком. Інакше ніяк: довгий гострий пряний ніс вирізняв хазяїна навіть на відстані, серед різноманітної публіки.

— А от і помиляєтесь!

Виявляється, в неї ледь хрипкуватий грудний голос, але — чистий, дзвінкий та доволі щирий сміх. Справді, такою Магду Богданович він ще не бачив. Відразу застерігши себе: тут і тепер вона не конче справжня. Навпаки, такою, якою не хоче здаватися, була, шантажуючи його й так домагаючись свого. Зараз же цілком могла розкривати одну з численних граней власного таланту.

— Невже ви прийшли поїсти?

— Ні, Клементію. Я сьогодні годуватиму. До речі, ось і кухар, ви його знаєте.

Повернувшись у бік, куди вказала її рука, Кошовий углядів невисоку, прикметну відзначеною ним раніше відсутністю пропорцій постать Владислава Яблонського. Замість строгого ділового одягу на ньому нині був білий кухарський фартух і такий самий ковпак. Накрох-

малений до твердого стану, він не сидів, а стовбичив на голові, роблячи її схожою на великий екзотичний лісовий гриб.

— Я собі думаю, що ж затримало пані Магду! — Його правиця коротко й міцно стисла Климову, ліва рука товариськи, навіть панібрратськи ляслула по плечу. — Ходіть, ходіть! Не почнемо вже, це благородне панство втратить терпець та юстиме нас!

Кошовий далі нічого не розумів. Особливо — маскараду Яблонського.

— Ви ж, здається, не любите себе афішувати, пане Владиславе. Ніби воліете триматися в тіні, наскільки я розумію.

Трохи далі, метрах у двадцяти позаду Яблонського, бовваніла постать відставного майора Раєвського. Охорона не дрімає.

Тим часом спереду, через скучення збуджених жебраків, вітерець почав доносити аромати чогось дуже свіжого. Смаженого, а точніше — печеної, суміш запахів цибулі, часнику та вишкварок.

— Я дав команду виносити. Йдемо, пані Магдо, то не забере багато часу, — поквапив Яблонський, кивнув у бік, звідки пахло їжею. — Чути? Подобається, пане Кошовий?

— Тут благодійний обід...

— Саме так, — кивнув забудовник. — Організований мною. За погодженням із місцевою громадою. Я не афішує власної ділової активності, тут ви все правильно почули й зрозуміли. Але вже не перший рік на Покрову сам особисто стаю до плити й готову для знедолених бульбянку. Куштували?

Климів погляд знову відшукав Фертика. Бідаку на-вмисне тримали окремо, біля самого хідника, й бло-

кували всяку можливість отримати порцію Вусань із Довгоносиком. Випускати його з поля зору Тима суворо заборонив. Уявивши собі, як жебрак ковтає слину, несподівано відчув — сам реагує на запахи, машинально облизнувши губи.

— Кишку, звісно, їв. Хоча, скажу чесно, в себе вдома, в Києві, не особливо любив кров'яну ковбасу.

— Але ж то зовсім не те! — вигукнув Яблонський. — Заступіться за кишку, пані Магдо!

— Ох, не знаю. — Грайливість була помітно награною, та вона цього й не приховувала. — Пане Владиславе, я не завжди утримуюсь від тістечок та пирогів! Аби ви знали, скільки часу потім доводиться замолювати гріхи вимушеними постами! А ви мені нагадуєте про бульбянку! Мій покійний чоловік, до вашого відома, саме цю страву полюбляв. Я ж власноруч готувала. Хіба не схоже, що я можу куховарити сама?

— Ні, — вирвалося в Кошового, і він тут же квапливо промовив: — Даруйте за безтактність, але...

— Пусте! — знову засміялася Магда, поправивши край хустки, який сповз із плеча. — Розумієте, зараз мене цілком задовольняє те, що готує або приносить із ресторану прислуга. Та ви маєте зрозуміти жінку, панове. Якщо є для кого готувати, вона з радістю робить це власноруч, — задля наочності вона виставила перед собою розкриті долоні. — На жаль, для себе самої мене не тягне навіть спекти струдля, не кажучи вже про більш вишукані кулінарні фантазії.

— Так ми далі будемо стояти? — вкотре поквапив Яблонський.

Вони рушили, обходячи стражденний натовп із правого боку, й на ходу забудовник говорив, адресуючи персонально до Кліма:

— Кишка з бульби — страва проста й ситна, пане Кошовий. Найбільше труду біля самої бульби. ЇЇ слід не лише начистити, а й подрібнити. Потім до цієї картопляної маси додають засмажену на смальці цибулю, тут жаліти не треба, додавайте чимбільше. В ідеалі туди кладуть ще смажене сало. Та, вибачте за прямоту, коли йдеться про благодійний обід для ось такої публіки, яка зібралася тут, досить лиш цибулі, часнику, моркви та кропу. Все це перемішується, маєте масу начинки. Натоптуєте нею кишку, запікаєте. Лишається порізати на порції та роздати. Чим, власне, ми з пані Магдою зараз і займемося.

— Ви теж?

— Чому ви так дивуєтесь? — Магда, знову, граючись, зсунула брови. — Хіба я не схожа на людину, котрій не чужа турбота про близнього? Пан Яблонський виявив до мене довіру, запросив допомогти бідним, як кажуть, у чотири руки. Не побачила підстав відмовляти йому. Треба, пане Кошовий, по можливості бути близчкою до народу.

Від неї Клим найменше сподівався таке почути. Втім, знову пригадавши недавню та інші попередні розмови, раптом перестав дивуватися. Чергова роль, у якій Магда Богданович вирішила спробувати себе. Молода жінка, котра нічим не зайнята, крім як час від часу грає в різні, зрозумілі лиш їй одній ігри, може й кишку-бульбянку роздавати жебракам на Покрову.

Нічого особливого.

Вони тим часом уже наблизилися до поставлених посеред вулиці впритул широких дерев'яних столів, біля яких походжали спеціально залучені поліції з шаблями, пильнуючи за порядком та власною присутністю стримуючи жадібний до частувань жебрацький гурт.

Кошовий раніше чув — обдаровували обідом у такі дні лише тих, хто знаходив у собі сили втриматися зранку від чарчини. Та ніс і тут не підводив: більшість жебраків, допущених до частування, все ж устигли трохи причаститися.

По той бік столів найняті робітники вже підносили баняки та викладали товсті пахнючі готові кишкі. На головних учасників дійства, Яблонського й Магду, вже чекали великі виделки та гострі ножі. Один чоловік завбачливо тримав приготований для неї білий кухарський халат і такі самі рукавички.

Клим пропустив їх уперед, шукаючи очима Фертика з почтом. Заразом придумуючи, як краще попрощатися, аби відвести від себе увагу.

Та наштовхнувся поглядом на Єжи Тому.

Той, уже не боячись бути поміченим, жестами показував на когось.

Неспокійно поводився і Фертик.

Кошовий не побачив, і тим більше — не впізнав, бо не мав портретного опису того, кого так наполегливо розшукував.

Він подумки скрестив зорові лінії обох.

Угадав сам.

Чомусь навіть не сумнівався: той тип стоятиме першим у черзі, проб'ється до омріянного столу раніше.

Так і є.

Привітавши всіх присутніх із Покровою та побажавши смачного, чого жебраки, здається, потребували найменше, Владислав Яблонський відкрайав на грубій дощці перший кусень бульбянки. А Магда, вже у білосніжному фартуху з оборками, спритно настромила його на виделку. Підхопила — і викладала на шмат чистого сірого паперу, покладений перед нею. Дарунок квалівно й

жадібно підхопив клаповухий патлатий опецьок у довгому брудному плащі й циліндрі, котрий робив його ще кумеднішим.

— Файно діекую, ласкова пані! Дай тобі Боже здоровля, рібонько золотенька!

Незграбно розвернувшись, тримаючи гарячу кишку перед собою на витягнутих руках, боячись упустити, жебрак урочисто посунув геть, аби десь тут, недалеко, насолодитися даром.

Рибка Павло.

Що ж, зустрілися.

Люди купчилися тут, бо чекали, поки благодійники завершать із жебраками.

Верхній Личаків збиралася святкувати Покрову далі, але вже без сумнівної публіки. Та й злидні не мали наміру затримуватись надовго — не вперше, знали, що більше, ніж дали, не перепаде. Краще повернутися назад, до своїх насиджених місць. З нагоди великого свята ще наділять до кінця дня кожного.

Виставивши праве плече вперед, Клим, немов корабель — кормою хвилі, прорізав натовп, аби наблизитися до Рибки Павла ззаду впритул. Не мав ані зброї, ані плану. Поки вирішив провести його якомога далі і притиснути вже у затишнішому, тихішому місці. Тим більше, клаповухий сам шукав, де б примостилися зі своєю здобиччю. Націливши на шинок, котрий майорів на початку вулиці, він, поза сумнівом, збиралася стати десь там, аби ще вициганити з нагоди Покрови чарку-другу в відвідувачів, котрі матимуть гарний настрій. Усередину таких не пускають, та жебрак напевне мав досвід.

Ніби підтверджуючи припущення, Рибка Павло не став їсти свій шматок кишкі на ходу. Примотавши

папером, перехопив у ліву руку. Правою ж загрібав на ходу.

Кошовий рухався слідом, не зводячи з нього очей та не випереджаючи подій, котрі ніби розвивалися нарешті, як треба.

Раптом щось сталося.

Клим не відразу зрозумів, чому жебрак зупинився, стрепенувся, сторожко зиркнув через плече. Часу реагувати не було зовсім, і Кошовий наштовхнувся на погляд переслідуваного. А той, своєю чергою, відразу зрозумів, від кого треба чекати небезпеки. Хоча Клим не збирався нічим йому загрожувати, проте жебрак навряд чи знав та розумів це.

Швидко глянувши через голову клаповухого, Кошовий усе зрозумів. Просто перед ним, біля краю хідника, лише за якихось два десятки кроків, бовваніла недолуга Фертикова постать. І все б нічого, якби обабіч далі на маячили Вусань із Довгоносиком. Загалом вони мало чим виділялися в натовпі. Ніхто б навіть не припустив, що ці троє — разом. Але Рибка Павло, маючи звичку боятися й ховатися, одразу відчув небезпеку. Оскільки вартові Фертика нічим себе не виказували, роблячи вигляд, що вони тут ні до чого, жебрак озирнувся. Передчуваючи — зараз його заганяють, і не помилився.

Довгоносик, ступивши крок ліворуч, заступив «приманку» спиною. Навіть не ворухнувся, жодним чином не зреагував на ту його негайну, занадто квапливу втечу подалі від цього місця. Та пізно, бо клаповухий Рибка вже рвонув убік, величезним стрибком діставшись середини вулиці. Тут уже було вільніше, й він, пригнувши голову, спершу подріботів, потім — побіг геть.

Навряд чи щось зрозумів.

Інстинкти гнали.

Часу на роздуми більше не було. Нікого й нічого зараз перед собою не бачачи, Кошовий з місця рвонув уперед, петляючи між перехожими, штовхаючи їх, зачіпаючи та перепрошуючи на ходу. Глипнувши позад себе, жебрак припустив швидше, міцно притискаючи до себе омріяний шматок бульбянки. Збоку могло скластися враження: волоцюга щось потягнув у молодого пана, а обкрадений чомусь не кличе поліцію, хоч вона зовсім поруч.

Рвучко взявши вбік, утікач погнав по прямій, націлившись пірнути до найближчого провулка. Поза сумнівом, він орієнтувався тут краще, ніж Клим, і шанси вирватися в жебрака збільшилися. Подумки вилаявши Єжи Тому з його посіпаками за бੇздіяльність, Кошовий тут же змінив думку: нікому з цієї компанії не світило привертати до себе увагу поліції, навіть якщо нічого не зробили, не встигли скоїти й взагалі не мали подібних намірів. Вони зі зрозумілих причин умили руки, лишивши Кліма сам на сам із Рибкою Павлом, котрий, і це цілком логічно, від самого початку був лише його проблемою — і таким залишився.

Але й Кошовому не надто випадало ставати зараз центром загальної уваги. Тому біг мовчки, не закликаючи, як часто водиться у таких випадках, тримати злодія.

Допомога прийшла несподівано.

Жебрак уже майже добіг до провулка, коли навперед скочив батяр, виплюнувши перед цим недокурену цигарку просто під ноги порядній парочці. Видно, маневри давно привернули увагуaborигена. Й личаківський батяр не був би собою, аби не втрутівся в пригоду, котра відбувається без його активної участі.

Рибка Павло сіпнувся вбік, вчасно вгледівши загрозу та спробувавши обійти її. Та з розгону налетів на іншого батяра, старшого та трохи ширшого в плечах. Присівши й виставивши перед собою довгу, взуту в важкий черевик ногу, він підсік утікача. Жебрак заорав носом, притиснувши руки до грудей і завмерши в такій позі. Циліндр скотився з маківки.

На них уже почали звертати увагу.

Наспівши, Клим навіть не подякував — нахилився над клаповухим, різким сильним рухом перекинув на спину. Побачив чуже бритві лицє, круглі перелякані очі, почув дратівливе:

— Не-е-е! То не я-а-а! Пусті-і-ть!

— Щось украли, — почув Кошовий поруч чоловічий голос.

— То маєте благодійність, — підспівав жіночий. — Я, прошу дуже, в такі дні хату зачиняю на додатковий замок!

— Й кишені зашиваете? — запитав хтось зухвало, не інакше — один із батярів.

— Вбили когось! — голосно пробасили з натовпу.

— Та де! Пане, вам аби когось та вбили!

— Хіба я вас чіпаю, прошу пані?

Слухати це все й щось комусь пояснювати Клим не мав часу та бажання.

Натиснув коліном на живіт жебрака. Легко відбив простягнуті для захисту руки, котрі далі вперто стискали просякнутий жиром папір із кишкою. Стукнув кулаком у груди, розуміючи — інакше з такою публікою не можна. Просичав грізно:

— Кажи! Біgom кажи!

— А-а-а! Йой! То не я, не я!

— Будинок на Валовій. Ти там ночував. Було?

Очі Рибки Павла набули враз осмисленого виразу.

— Б-було. Шо...

— Тут я запитую, мене слухай! Кого там бачив?

— Мару.

— Як?

— Привида. Пані, в чорному вся.

Кошовий сам не сподівався на такий швидкий результат. Послабив тиск, підвівся. Смикнувши жебрака за комір, змусив стати на рівні. Нахилившись, підхопив брудний циліндр, натягнув на самі вуха, прихлопнув згори.

— То, виходить, ти її бачив? Чорну пані?

— Не раз. Ось цими. — Жебрак розчепірив два пальці на лівій руці, торкнувся очей.

— Ходімо, розкажеш, — і аж тепер додав, хай запізно. — Не бійся. Ти ж Рибка Павло, правда?

Відповіді не було. Позаду враз почувся рух, гrimнуло суворо:

— Так! Це що тут таке койться? Кого вбили, га?

Передчуваючи найгірше, Клим повернувся. До нього наблизався поліцейський, за ним уже квапився другий.

— Та всі живі, пане...

Гопля!

Клаповухий жебрак рвучко жбурнув у кривдника засмальцюваний папір із замотаною бульбянкою.

Цілив у голову.

Шкоди шматок кишки не завдав, але належний ефект спричинив — Клим розгубився. З криком відкинув від себе жирне й мазке, все одно запізно: на піджаці й сорочці спереду лишилися масні плями. Забруднені руки машинально, не думаючи, витер об штани, тут же зрозумівши — дарма це робить.

— Так що у вас? Ану? Документи!

Короткої миті вистачило Рибці Павлу, аби таки шастути за найближчий ріг. Розуміючи, що марно, Клим усе ж рипнувся за ним. Міцні пальці поліцая лещатами стиснули лікоть.

— Стояти, кажу! Хто такий? Що твориться?

Тепер довкола вже збиралася гурт цікавих. Кошового з поліцейськими оточували півколом. На тому боці вулиці швидко віддалялися Єжи Тима та його невеличкий загін. А до місця пригоди вже квапилася Магда Богданович.

Як була.

У фартуху з оборками.

Розуміючи — погано робить, Клим попри те спереду копнув без того виваляний шмат бульбянки.

Це ж треба так, у сонячний день...

Добре, хоч вона відразу підкликала свій екіпаж. Розсяви тим часом утратили до них інтерес, тож у коляску Клім сідав, позбавлений цікавих поглядів. Нікуди, крім як додому, не збирався. І все одно прикро, коли Магда віддала належні розпорядження візникові замість нього. Вже повернувшись та зачинившись у помешканні, він люто, ніби одяг у чомуусь винен, не зняв — здер його з себе. Сорочці виніс вирок одразу й негайно, аби не морочити себе зайвими роздумами, розірвав навпіл, вимістивши без силу злість на шматкові тканини. Випустивши погані емоції, відчув певну втрату сил, присів у фотель, похнювившись, просидів так якийсь час. Потому підвівся, відкинув подалі під жак, який валявся під ногами, й взявся інспектувати шафу для одягу.

Бо, як і слід було чекати, Магда призначила йому зустріч по обіді в «Жоржі», й у лахмітті Клім іти не збирався.

Хоча б тому, що лахміття не мав.

Особливим розмаєм гардероб так само не тішив. Проте, не маючи вже гонорового одягу на вихід, звичайний, простий, усе ж тримав. Може, такий собі простий хлоп у сірих смугастих штанях, картатій сорочці та мішкуватому, мишастого кольору піджаці не міг бути звичним відвідувачем закладів на кшталт «Жоржа». Та зараз подібні думки переймали Кліма найменше.

І все ж, нахабно пройшовши отак повз парадні двері й піднявшись до Магди в номер, укотре за день відчув себе ледь не приймаком — сиротою. Адже господиня встигла знову перетворитися з містянки на справжню шляхетну пані, віддалено нагадуючи Кошовому жіночі силуети, намальовані у вітринах модних салонів

для закликання клієнтів. Поруч із нею він відчув себе служником, хлопчиком на лобігеньках, та лиш накоротко — прогнавши геть ғегідні думки, запросто, не чекаючи окремого запрошення, вмостився за столом, котрий уже накрили на дві персони принесеним із ресторану обідом.

Нічого особливого — легкий розсіл із локшиною, французький салат із поданими окремо шматками запеченої індички, хрустке крихке печиво, легке біле вино в карафці. Та, попри ввічливе запрошення, пригощатися Клим не поспішав. Витяг цигарки, передумав, заховав назад у кишеню, вислухав Магду й коротко відповів...

— Прямо? — Її брови стрибнули догори. — Куди пряміше, Клементію! Коли вгледіла вас нині на Личакові, подумати не могла, що ви там для чогось іншого, крім святкування! Аж раптом починається якась колотнеча, і знову — довкола вас! Та ще й почула: вбили, вбили! Погодьтеся, ви раз по раз притягуєте до себе неприємності.

— Нині — завдяки вам та вашим проханням.

— Навіть так? Ви нічого не пояснили...

— Мені треба було починати подібні розмови просто серед вулиці?

— Гаразд, я вас слухаю. Тим більше, коли ви вже збурили спокій під час благодійного заходу, виконуючи мое прохання, маю право знати, що там сталося.

Знизавши плечима, Клим коротко розповів про невдалі спроби спіймати жебрака, пояснивши перед тим, для чого знадобився саме Рибка Павло. Поки говорив, на лиці Магди насувалася тінь невдоволення. Щойно замовк, аби перевести подих, як вона не стрималася:

— Ви весь час займалися не тим, пане Кошовий!

— Чому?

— Я не просила вас дублювати поліцейське розслідування!

— Хіба комісар Віхура вже пустив своїх нишпорок по сліду привида з Валової?

— До чого тут привид! — Магда роздратовано стукнула долонею об край столика. — Ви шукаєте того, хто міг бачити напад на... як же його... — пучки легенько торкнулися лоба, — Антона Моргуна! Вас не має цікавити цей злочин, ми ж ніби домовилися!

Кошовий гмикнув.

— Я не пам'ятаю аж такої категоричної домовленості, — мовив спокійно. — Та ѿт від самого початку не збирався переходити поліції дорогу. Ви не дали мені закінчiti, пані Магдо. Дозволите?

— Кажіть.

— Жебрак на ім'я Рибка Павло бачив привида на власні очі. Ось що я встиг з'ясувати. Ми ж намагаємося довести або заперечити існування Чорної пані, хіба не так? Поки рахунок на користь тогb, що примара справді являється. — Магда більше не намагалася переривати, в її очах Клим побачив цікавість, і нові далі: — Не знаю, бачив він привида один раз чи кілька. Якщо кілька — чому йому не вистачило одного видовища? Чи не означає це, що жебрак навмисне приходить до недоброго будинку, аби вздріти привида знову? Коли так — чому не боїться? Нарешті, якого біса його й подібних типів не ганяє звідти сторож? Мусив бути охоронець, усе ж таки забудова, матеріали дорого коштують. Та ѿт Антон Моргун, до слова, проник усередину будинку на Валовій вільно. Поліція мала б поцікавитись, чому так — і чи не може бути в цьому лихого задуму?

— Який ще задум...

— Ох, пані Магдо, пані Магдо! — Клим поцмокав губами, наслідуючи манеру Шацького. — Вільний доступ до будинку з привидами часом може стати потрібнішим за його щільну охорону.

— До чого ви ведете?

— Сподіваюсь пояснити незабаром, — відсунувши стільця, Кошовий підвівся, обсмикнув піджачні поли. — Оті нинішні волання «вбили, вбили» не дали мені договорити з єдиною відомою поки особою, котра бачила Чорну пані на власні очі. Доведеться спробувати самому. Являється жебракові, з'явиться й переді мною.

— А ви не думаете, що волоцюга міг бачити примару з п'яних очей?

— Тоді давайте відразу розірвемо нашу угоду, пані Магдо.

— Чому? — здивувалася вона.

— Спишемо всі чутки про Чорну пані на п'яних із божевільними, й по всьому. В такому разі всі страхи й сумніви шановного панства, зацікавленого у вирішенні ситуації, можна забути. Не варто звертати увагу на маячню.

— Гаразд, — вона кивнула, — давайте справді не шукати простих відповідей. Але ви переконані, що самі зможете побачити привида?

— Ні, — Клим призвався чесно не лише Магді, а й собі. — Проте іншого способу, ніж пхнути туди ще й власного носа, не бачу. Зрештою, логічно, коли не віриш на слово сумнівному жебракові, а перевіряєш сам. Адже тепер маю козир на руках.

— Козир?

— Ага.

Клим підхопив шинель. Одягнувся, зосереджено застебнув кожен гудзик, не поспішаючи з остаточною відповіддю. Тільки витримавши потрібну в подібних випадках паузу, завершив думку:

— Привид — що завгодно, але не плід хворої уяви. Отже, настав час побачити все на власні очі.

Далеко експедицію не відкладав — вирішив іти на Валову цієї ж ночі.

Щоправда, перед виходом довго стояв біля темного вікна; вдивлявся у ранні сутінки, слухав, як поволі стихає місто, й замислено курив. Подумати було про що. Проте без спроби самому побачити лиховісного привида годі складати окремі шматочки в цілу картину, тим більше — робити з цього якісь висновки.

Кошовий не мав жодних ілюзій. Був свідомий: отак просто, прийшовши вночі в загадковий будинок, навряд чи побачить там живу душу, не кажучи вже про привида. Скільки разів доведеться ходити туди, поки Чорна пані не явиться, й головне — чи покаже себе взагалі, навіть не уявляв. Так само як до кінця не домовився з собою, як краще діяти: щоночі вперто сидіти на Валовій або знову почати полювання на невловимого жебрака. Так ні до чого не прийшовши, вирішив: йти все одно доведеться.

Після того думки посунулися в інший бік — з чим виrushati? Моргун озброївся, хоч Клим далі виводив його за дужки інших смертей, пов'язаних із примарою. Не маючи револьвера, Кошовий спершу рішуче взяв ножа, навіть стиснув руків'я, замахнувся коротко, пронизав вістрям повітря. І, засоромившись, поклав назад: не годиться. Чомусь стукнуло — хреста захопити, свяченої води чи іншого, заговореного, здатного відверну-

ти нечисту силу. Та, крім натільного хрестика, нічого не мав. До того ж подумки посміявшіся з цих думок, вирішивши: хай буде, як буде.

Є чудовий, за діда-прадіда перевірений спосіб простиояти привидам, щойно вони являться.

Розвертатися й тікати.

Чим швидше, тим краще.

Тож, дочекавшись, поки годинник бамкне одинадцять у вечора, Клим нарешті наважився, вдягнувшись й вирушив у ніч. Шкіряні рукавички натягнув уже на ходу.

Дивно, але буває й так: не по-осінньому теплий день змінює прохолодна й похмура ніч. Жовтень ніби перестав стримуватися, відпустивши натягнуті весь цей час віжки. Дмухнув прохолодним вітром, наче розважався, гудучи протягами по брамах. Мів брук опалим листям, де-не-де підхоплюючи його, закручуючи в повітрі, жбурляючи під ноги останніх загулялих перехожих. А щойно Клим завернув на Валову й рушив до темної забудови — бризнув дощиком.

Краплі не падали важко, сіяли дрібно, нічний вітер грався ними, як хотів, то спльовуючи холодні цівочки в лиці, то неприємно лоскочучи відкриту шию. Пошкодувавши про забуте кашне, Кошовий втягнув голову в плечі, піднявши комір. Довелося притримувати його, аби не опускався, глибше насунув кашкета, але тим самим закрив собі огляд, тож підняв козирок вище, розуміючи: в цей момент не хотів би побачити себе такого збоку.

Тим більше не бажав потрапити зараз на очі поліцейському, бо той матиме повне право вирішити: цей підозрілий чоловік замислив лихе, скрадаючись темною вулицею.

Діставшись нарешті потрібного будинку, Клим зупинився, перестав притримувати комір. Потупцяв перед

прямокутною проймою, де мусив бути в майбутньому парадний вхід і через яку вже потрапляв усередину раніше. Звідти тягнуло вогкістю й, призналася, дійсно відгонило небезпекою. Але Кошовому справді хотілось наштовхнутися тут на живу істоту, котра б могла не пустити далі. Ще й засюрчати, викликавши вартових порядку.

Сторожем навіть не пахло.

Обережно підступивши впритул до пройми, Клім застромив голову всередину, покрутив нею, голосно крикнув:

— О!

У відповідь відбилася легенька луна.

Й більше жодних сторонніх звуків.

— О-о-о! — повторив Кошовий уже впевненіше.

Як і перед тим, нікого й нічого. Лише нічний вітер далі гуляв, вільно залітаючи крізь віконні пройми та влаштовуючи протягам шалені перегони.

О цій порі Валова була порожньою. Клім не зустрів нікого, поки йшов. Не помітив людей і тепер. І все одно для чогось сторожко розширнувся, ніби хтось встиг нечутно підкрастися за спиною, розчинившись у ночі.

А тоді ступив усередину.

Відразу зрозумів головну помилку, навіть вилася крізь зуби, хоч зазвичай стримувався від матюків навіть на самоті. До останнього переконуючи себе, що не тає розязва, ще раз старанно обмацав кишені штанів. Потім, уже без надії, обстежив поли шинелі — раптом не забув, просто в кишені дірка, шукати треба за підкладкою.

Марно.

Сірники залишив удома, на підвіконні. Поруч із цигарковою пачкою.

Доведеться лупати очима, вірячи, що людина за певних обставин спроможна бачити в темряві так само добре, як кіт чи сова.

Обережно зробивши ще кілька кроків уперед, Кошовий покрутів головою й при цьому нашорошив вуха, слухаючи нічну тишу. Спершу справді не вловив нічого, крім легкого й м'якого протяжного свисту. Та враз додалися домішки інших звуків. З вологої темряви, з глибини недобудованого приміщення першого поверху, линуло спершу обережне, ніби несміливе, та чим далі — тим нахабніше шурхотіння.

На коротку мить Клім уявив — там уже зібралася бридка гострозуба армія голодних шурів. Зараз вони насуваються на непроханого гостя, аби не дати йому втекти. Й насправді нема ніякої Чорної пані, бо жоден з них, хто зайде сюди вночі, не встигне її побачити. Пацюки налетять гуртом, і треба накивати п'ятами, аби не відчути на собі безжалільних лютих укусів.

Тут ніхто не дочекається явлення охоронниці цього будинку. Ось чому нема сторожа — його, як і всякого іншого, виганяє звідси бридка паюча орда. Бо вони, сірі, гострозубі та хвостаті, справжні охоронці не лише будинку, а і його страшних таємниць. Головна з яких — Чорна пані.

Хто побачить — помирає.

Вона — матір, щуряча повелителька. А жахливі гризуни — її вірні слуги, безстрашні охоронці.

Ці думки гнали Кліма геть. Він навіть зробив кілька кроків, задкуючи до дверей. Та враз завмер, зупинився, вилася — тепер уже вголос, безсоромно, загнувши, немов торговка з Подолу в розпал базарного дня. І, зціпивши зуби, знову ступив уперед.

Шурхотіло.

Гудів вітер, дрібнесьенька мокра січка залітала у роззявлені, нічим не забрані пройми вікон.

— Геть! — гаркнув Кошовий у темряву.

Не знат, чи почує хтось, чи є кому чути, — подав голос, аби заспокоїти й підбадьорити насамперед себе. У відповідь нічого не почув, натужно вичавив рего-тушку, хоч прозвучало хрипло, засаднило горло, навіть закашлявся. Після того, вже майже розігнавши страх, посунув далі, уявляючи, де зараз риштування, в якій стороні підвал, як далеко може зайди, рухаючись так, і де, за всіма припущеннями, сидів у своїй засідці жебрак Рибка Павло.

Головне в усьому, що відбувалося, Клим так і не розумів — звідки саме повинна з'явитися Чорна пані. Й що має статися, аби вона показала себе.

Сміливішаючи з кожним кроком, навіть не зважаючи вже на дивні незрозумілі звуки, більше того — переконуючи себе, що насправді все йому ввижається й нема тут ані засідок, ані щурячих полчищ, Кошовий на коротку мить справді втратив обережність. Бо надто пізно похопився, коли за спиною почулися звуки, котрі важко з чимось сплутати.

Не маленькі лапки з кігтиками тупотіли.

Хтось скрадався. Причому — хотів до останнього рухатися нечутно. Але зараз, коли під ногами бите каміння й щебінь, тиші дотримуватися важко. Тож краще вже не критися, все одно має перед супротивником фору.

Випроставшись і завмерши, Кошовий послухав темряву.

Переконався — цього разу не помиляється, тут справді, окрім нього, хтось є.

Рвучко розвернувся, незgrabно ступивши правою ногою вбік, на камінець. Рівновагу втратив, незgrabно змахнув руками — впав, сильно забивши куприк.

І ось так, знизу вгору, дивився на темну постать, що невблаганно насувалася від пройми дверей.

Рука судомно нишпорила по землі, намацуючи бодай щось міцне, аби зустріти ворога.

Якщо, звісно, привидів уражают каменюки.

Та враз постать, зупинившись, промовила чоловічим, навіть дуже знайомим голосом:

— Ви знову тут, пане Кошовий? Чого вам усе вдома не сидиться?

Тут і зараз він, як ніколи, нагадував великого худого щура. Котрий, до всього, ще й вмів розмовляти.

Простягнуту руку бачив, та підвівся сам.

Хотілося думати — вийшло вправно. Зграбніше, ніж гепався, ганьблячись перед небажаним свідком своїх нічних походеньок.

— А вам, пане Ліндо?

— Служба.

Навіть у темряві Кошовий розгледів у правиці Карла Лінди револьвер. Але старший над поліцейськими агентами тримав зброю не перед собою, збираючись погрожувати чи пускати в дію. Рука висіла вздовж тулуба, «кольт» він витягнув, швидше за все, для порядку, за звичкою. Напевне знов, кого тут побачить, жодної небезпеки не було.

— У вас нині служба? — Серце ще калатало, та загалом Клим заспокоївся, жестом окреслив у темряві неправильне коло. — Тут?

Лінда неквапом заховав револьвер під розстебнуте пальто за пасок. Натомість витяг із кишени електричний ліхтарик. Гопля — і світлий промінчик пронизав вогку темряву, аби розвіяти справді дитячі страхи Кошового. Доводячи: нічого страшного в забудові не ховається.

— Можу я вам довіритися, раз ми вже тут зустрілися? — запитав він.

— Цілком, — запевнив Клим.

— Та розумієте... Я тут з власної волі. Немає наказу чатувати довкола вдень і вночі. Попервах, ви знаєте, відповідне розпорядження віддали, й то — нічного часу воно не стосувалося. Тепер і поготів будинок намагається обходити десятою дорогою. Причому — всі, кого я знаю. Комісар Віхура — той взагалі заборонив згадувати це місце без потреби.

— Що означає — без потреби?

— Місце пригоди. Місце скоєння вбивства, — зітхнувши, пояснив Лінда. — Розмови про привидів не вітаються. Поліція Львова не ганяється за привидами.

— Десь від когось я вже це чув.

— А, не важливо, — відмахнувся Лінда. — Знаєте, саме цікавість мене сюди привела. Ви ж знаєте про особливий смак недозволених плодів?

— Саме так. І лише це?

— Хотів дещо перевірити, — признався той. — Думаю, може бути важливим для поліцейського розслідування.

— Ви ж його не ведете.

— Не веду, правда. Бо то не входить до моїх службових обов'язків. Але я, пане Кошовий, так само маю голову на плечах. — Зігнутий гачком палець лівої руки поступав по скроні. — А в голову, між іншим, приходять певні думки. Ними я не можу поділитися з паном комісаром, поки не розберуся. Далі вже вирішу, доповідати чи ні.

— І ви прийшли сюди для перевірки саме сьогодні, одночасно зі мною, випадково?

— Не повірите — збіг обставин. — Лінда розвів руками. — Зате можете повірити, пане Кошовий: по-

бачивши оце щойно, як сюди хтось крадеться, а потім розгледівши вас, вирішив — я на вірному шляху.

— У чому?

— У своїх припущеннях. Не до кінця, неостаточно. Та все одно щось відчув і передчув.

— Може, поділітесь, га, пане Ліндо? Коли вже ми тут так випадково зустрілися?

Шпиг підняв комір пальта, аби стало хоч трохи затишніше. Ліхтарик не вимикав. Але рукою постійно сіпав. Від цього промінчик хаотично хрестив темні вогкі нутрощі будинку, додатково втасмничуючи їхню розмову.

— Добре. Коли ми вже тут, давайте справді помізкуємо разом. У вас напевне є власні міркування. Признаїтесь, є?

— Інакше б я не припхався сюди проти ночі, — визнав Клим, тут же уточнивши: — Тільки припускаю, пане Ліндо, що в кожного з нас тут о цій порі свій інтерес.

— Тобто? Хіба вас не цікавить убивство Моргуна?

— Лише тією мірою, якою злочин може бути пов'язаний із привидом. Ви ж чули про Чорну пані?

Лінда тихенько реготнув. Смішок віддалено нагадав голосний писк грубого щура, на якого наступили важким черевиком.

— То ви повірили в казку?

— Вам що з того? Я пояснив, чому тут.

— Привидів ловите?

— Хай собі. Ви ж прийшли явно не за тим.

Праворуч ніби легенько зачепили бите каміння. Вчувся рух. Кошовий нашорошив вуха. Помітивши це, Лінда швидко розвернувся, направляючи у підошвілій бік ліхтарний промінь. Нічого не побачивши,

постояв, дослухаючись до темряви, по тому знизав плечима:

— Протяги, мабуть. Чи ви...

— Нічого, — погодився Клим. — Швидше за все, просто здалося.

— Шукаєте мару, ось вона вам і ввижається всюди.

— Погодьтесь, місце малоприємне. Все ж три трупи тут знайшли.

— Ви знаєте аж про три? — здивувався Лінда. — Хоча... Я ще з минулого разу почав цінувати вас та ваші здібності значно вище, ніж наш директор та пан комісар. Не кажучи вже про деяких колег... Гаразд, про ті смерті так само варто згадати. Нехай там не було, ким займатися, волоцюга та повія. Ще й криміналу, між нами, не виявили.

— Не шукали, — дорікнув Кошовий.

— Це теж, — легко погодився шпиг. — То не моя справа, зрештою. Важливе інше, пане Кошовий. Як вони всі сюди потрапляли?

Промінь описав у темряві неправильне коло.

— Так само, як ми з вами.

— Згоден, — кивнув Лінда. — А чому сюди можна так запросто потрапити? Тим більше — вночі? Перепрошую ясного пана, але у Львові нині небачений раніше будівельний бум! Витратні матеріали коштовні. Тут їх, самі бачили, досить багато. Де сторожа? Боїться ваших привидів, не хоче вартувати? У такому разі забудовник поводиться не по-хазяйськи, адже все розтягнуть! А я трохи дізнався про пана Кароля Білецького, він не з таких. Не скупий, та знає ціну кожному крейцерові. Чому отут нема сторожі зараз? І, що набагато цікавіше, звідки Моргун знов, що тут побачить охоронця, коли прийде у своїх, невідомих нам ще справах?

Він не дурний, зрозумів Кошовий.

Поліцейські слідчі часто дуже довго тупцяють на місці, бо всякий може годинами, а то й днями занудно допитувати підозрюваного, але далеко не кожен похвалиться спостережливістю. Натомість досвідчений шпиг, котрим Карл Лінда, поза сумнівом, є, здебільшого не вазить у нетрі людської психології, не дошукується мотивацій. Зате в його роботі — стежити й організовувати стеження — важливо бачити, що діється довкола. Без цього неможливий успіх.

Клим раптом зрозумів: ось чого не вистачало, хоч спостереження лежало на поверхні. Будинок справді не охороняли. А він злегковажив цим фактом.

Проте... його могли й сторожувати.

Смикнулося віко.

Кошовий відчув — наблизився до чогось важливого, ледь не ключового. Вже хотів далі говорити з Ліндою.

Не встиг.

Бо враз темрява поміняла колір.

Інакше не скажеш — стіна перед ними засвітилася. Але не яскраво, не спалахнула, не засяяла. Світло ніби з великим трудом пробивалося крізь морок, змішувалося з ним, висвітило на мурі першого поверху бруднувато-сірий прямокутник. Він немов дрижав разом із камінням, вихопив та окреслив лише його.

Гуляв протяг — враження, ніби рваний вітер хилистав невідомо звідки взяте сяйво.

Климові забракло повітря. Лінда виставив перед собою правицю з увімкненим ліхтариком, ніби викликав потойбічне світло на двобій.

І тоді явилася вона.

Виникла нізвідки. Щойно на мурованій стіні нічого не було. Мить — там виникла жінка. Принаймні нічне

видіння виглядало, як жінка, запнута від підборіддя до п'ят у чорну, в талію, сукню. Голову накривав чорний капелюшок із невеликими крисами. Обличчя роздивитися годі — чи воно розплівалося, чи його закривала густа вуаль, чи від несподіванки та нападу страху він не міг роздивитися примару чіткіше.

Поруч тяжко, хрипко й уривчасто дихав шпиг.

Жінка в чорному вийшла з мурованої стіни.

Вона висіла в повітрі. Ноги — чи що там у неї, *низ*, не торкалися підлоги.

Кошовий та Лінда вклякли й завмерли.

Плече до плеча.

Жінка в чорному майоріла навпроти й не рухалася, дивлячись на них.

Тоді почала повільно наблизатися — або їм обом це здалося. Та ні, Чорна пані справді збільшилася, не дуже — і все ж помітно.

Лиховісно посвистував вітер. До цього звуку додалося щось іще, невловиме, незнайоме; не зовсім зрозуміле — взагалі новий леді чутний звук міг виринути лише в Климовій уяві. Лінда тісніше притис до нього плече.

Примара повільно почала підіймати руки.

Ось уже виставила перед собою. Простягла до них, відовжувала, ще трохи — і чорні пальці торкнуться облич.

— А-А-А-А!

Кошовий заводав перший.

Принаймні, так йому здалося — Лінда волав йому на вухо, й незрозуміло, наслідує прикладу чи сам налякався не менше.

Привид не зникав.

Не змовляючись і не припиняючи горлати, чоловіки розвернулися і, незgrabно зачепивши один одного, чкурунули геть.

Лінда бігав швидше, вилетів із пройми дверей на кілька секунд раніше за Кліма, не озираючись помчав Валовою вниз, розчинився в ночі. Кошовий рвонув у протилежний бік і отяминувся, вже коли стрімголов пролетів крізь арку прохідного двору ближче до початку Личаківської.

Тільки тут зупинився, прихилився до найближчого ліхтарного стовпа. Визирнув з-за нього, ніби справді збирався тут заховатися, лишаючись непоміченим для мари. Розумів — ніхто не гнатиметься, та все ж постояв якийсь час, уважно вдивляючись у темряву.

Отже, Чорна пані...

Відсапався. Поступово вирівняв дихання.

Привид є. Явився вже двом свідкам, котрі лишилися живими.

Як діятиме Карл Лінда — хтозна.

Не мав Кошовий і відповіді на запитання, бачив шпиг лише привида в клапті світла чи зміг, встиг розгледіти те ж саме, що кинулося в очі Клімові.

Так чи інакше, сьогоднішню ніч можна вважати вдалішою порівняно з попередніми невдалими днями. Він побачив на власні очі те, що аж до смерті налякало щонайменше двох людей. Ще й отримав кілька підказок-ключів, до яких ще треба знайти потрібні замки.

Остаточно оговтившись від лячного видовища, Кошовий, уже неквапом, рушив додому.

Поринувши в роздуми, здригнувся, скрикнув навіть, коли вже біля самої брами навпереди ступила темна постать. Перше, що майнуло, — пані в чорному все ж наздогнала. Клім не мав навіть сил задкувати й тікати, не кажучи вже про опір.

— Десь ви, бачу, загуляли, пане Кошовий.

Розуміючи, як дивно виглядає, Клим усе ж широко перехрестився — раз, другий, третій.

— Ви вмієте з'явитися без попередження. Здається, вже бачилися сьогодні.

— Доброї ночі, — запізніло привітався Єжи Тима. — Довелося потурбувати вашого двірника. Бульбаш знає все. Це ж він сказав, що вас немає вдома.

— Невеликі знання. Я вийшов, не повертаєсь. Повзнього можна зайти лише крізь вікно, пане Тимо. Ви, до речі, чудово це знаєте.

— Обійдемося нині без дертя на стіни.

— Так розумію, ви в гості?

— Навпаки, пане Кошовий. Хочу запросити в гості вас. Маю невеличкий подарунок. Гайда, дорожка за два квартали.

Ця ніч ніколи не скінчиться, вирішив Клим.

Але пішов за Тимою, нічого не питуючи.

Тими та двох його посіпак. Значить, троє досвідчених, шанованих у своєму середовищі чоловіків не змогли до пуття злапати звичайного злідня.

Кепкування забезпечене надовго.

Аби ще Єжи Тима проштрафився сам, без свідків, напевне проковтнув невдачу. Але перед лицем хлопів, котрих вважав своїми підлеглими і обоє визнавали його старшим, він не міг, не мав права мовчки утертися й визнати поразку. Ось чому, зрозумів Клим, усе львівське дно буквально за півдня пропустили через густий гребінець.

Утікача майже дві години тому витягли з надійного, як той вважав, сховку самі жебраки. Й приволокли зв'язаним туди, де на них чекали люди Тими, аби наділити обіцяною невеличкою винагородою. А вони вже затягнули полоненого до Клепарова, в один із невеликих, нічим не прикметних будиночків з надбудованою мансардою. Щоправда, тримали не на горищі — запхали до вогкого льоху. Ще й не стрималися, трохи потовкли — просто так, аби не тікав, знав своє місце.

Тож Кошовий зовсім не здивувався, спустившись донизу. Навпаки, поки їхали з Личаківської сюди, на самий край Клепарова, встиг продумати, що хоче почути від жебрака — особливо з огляду на побаченого нині на Валовій моторошного привида в чорному. Звісно, розмовляти у присутності злодіїв не випадало, тож попросив залишити їх із полоненим на самоті, наперед знаючи відповідь: ні. Вони надто багато свого часу вбили порпанням у прикрій жебрацькій масі, аби тепер відмовитися задовольняти власну цікавість, для чого все було потрібно.

— Дайте світла більше, — попросив Клим.

Той, кого він подумки охрестив Довгоносиком, підкрутив ґніт. Стало трохи яскравіше. Тим часом Кошовий

вмостиився на ослоні навпроти побитого Рибки Павла, котрий сидів на земляній підлозі, притиснувшись до стіни й закриваючись від усіх зв'язаними спереду руками. Вусань різко вдарив, змусивши опустити їх:

— Відкрий свій писок, драбе²⁶!

— Йой! Я ніц не робив! — завів знайому пісню клаповухий. — Нічого не знаю! То брешуть, брешуть все!

— Хто бреше? Про що бреше?

Клим не грав — він справді втомився від цього злидня не менше, навіть більше, ніж інші тут присутні. Жестом не попросив — звелів Довгоносику тримати лампу так, аби світила полоненому в лиці. Той все одно не знов, куди її приткнути, бо вона дотепер стояла на зайнятому Кошовим ослоні. Перевівши погляд на Тиму, отримав мовчазну згоду й виструнчився над жебраком, наче ліхтарний стовп.

— Почнемо спочатку, чоловіче, — заговорив Клим. — Тобі краще відповідати. Бо життя твоє, повір, навіть для мене надто нікчемне, аби я клопотався за нього перед ось цими достойними добродіями. Повернуся й піду собі. А тебе тут закопають.

Не жорсткий, тим більше — не кровожерливий по натурі, Кошовий не бачив зараз іншого способу тиснути на Рибку Павла. Більше того, не міг гарантувати сам собі, що Тима чи хтось із його посіпак бруднитимуть об звичайного жебрака руки. Трошки знаючи звичаї цього світу ще з часів, коли в Києві займався кримінальними справами, знов: без нагальної потреби жоден із злодіїв убивати не стане. Навіть коли така потреба виникне, є чимало фахових душогубів, готових стати катами за плату. Тож насправді Рибці Павлу не загрожувало нічого серйознішого за чергову порцю болючих стусанів.

Лиш сам жебрак навряд чи розумів це.

Його так наполегливо шукали *серйозні* пани не задля того, аби ось так, не отримавши свого, лишити живим.

— Віриш, що поховають тут? — повторив Клім грізно.

— Йой... Не треба, — пробелькотів Рибка Павло.

— Тоді кажи. Чорну пані бачив?

Лампа навіть із підкрученим гнотом не впovні освітлювала льох. І все ж Кошовий помітив подив на лицях злодіїв.

— Видів, — промекав клаповухий.

— На Валовій?

— Там.

— Скільки разів?

— Га?

Довгоносик сильно копнув полоненого носаком у бік.

— Скільки раз бачив мару? — вів своє Кошовий.

— Не лічив. Десь зо три. Або чотири. Чи два.

— Як вона виглядала?

— Пані? Чорна. Вся. Руки до мене тегнула,..

— Кому ще про неї розпатякав?

— Та знають люди... Не всі вірять...

— Правильно роблять. Коли ти сам ії побачив упередше? Влітку?

— Уже осінь почаласі...

Якщо Клімові не зраджує пам'ять, саме тоді будинок на Валовій черговий раз перейшов із рук у руки. По-передній власник, злякавшись або привида, або чуток про нього, перепродав дім Каролю Білецькому. А вже новому власнику, так би мовити, пощастило — в недобудованому домі почалися смерті, пов'язані з явленням Чорної пані.

— Ти знаєш, що там троє загинуло?

— Одного навіть видів. Але то не я його, не я!

Кошовий знову перезирнуся з присутніми.

— То вважав — тебе всі шукають, бо думають: то ти вбив чоловіка?

Рибка Павло так сильно й активно закивав головою, що Климові здалося — зараз вона відірветься від тонкої брудної шиї.

— Ти бачив, хто вбив?

Тепер голова заперечливо замоталася.

— І Чорної пані того дня не бачив?

— Нє. Я вже думав — усе, можна лізти до пивниці. Сидів там, готувався. Навмисне так пізно прийшов, 'би точно жодна душа не заважала! — Жебрак, відчувши — йому починають вірити, далі заговорив голосніше й впевненіше. — Навіть не видів, хто то прийшов! Я тихо сидів, бо подумав — то по мене! А він нагору поліз! Риштаками!

— Хто?

— Та кажу ж — не бачив! Я боявся пальцем ворухнуть! Тоді другий прийшов! Теж постояв унизу! В мій бік ступив, серце в п'яти гупнуло! Коли — так само нагору! А потім закричав і впав!

Клим не мав жодного сумніву — зараз Рибка Павло розповідає, як загинув Антон Моргун. Поки не почув нічого, що суперечило його власним висновкам. Та й комісар Віхура прийняв таку версію.

— Привіда бачив тої ночі?

— Ні. Тільки ж та мара могла явитися отам, нагорі!

Справді, хоч злидар, а в логіці не відмовиш. Тим більше, напевне знає, про що каже: Чорна пані для нього — не казка.

— Якого біса ти там узагалі робив?

Запитував не Кошовий — збирався це сказати, але випередив Тима, тонко зрозумівши суть і не розпорощуючи увагу на дрібні деталі.

— Га? — здригнувшись, жебрак повернув до нього голову.

Тепер з іншого боку його копнув Вусань.

— Йой! Не бийте! — вереснув Рибка Павло. — Я ж все вам говорю!

— До дідька привидів, драбе! — гаркнув Тима. — Не знаю, що ти там уздрів. Але всякий раз повертається назад! Хай там сотня примар, ти все одно з якогось лиха націлився на тамту пивницю! Сам ось признався — збирається туди лізти! Тобі там медом намазано?

— Золотом!

Наступної миті жебрак злякався власної нестриманості.

Та слово було сказане.

— Що?! — хором, не змовляючись, запитали Тима з Кошовим.

І полонений кинув стримуватися — прорвало й понесло, мов хистку греблю навесні.

Насправді його завали Павло Окуневський.

За це, а не за час від часу вживане слово «рибка» він дістав своє прізвисько. Жив у Станіславі, отримав від батька спадок, кілька разів невдало вкладав гроші у різні новомодні справи. Надто пізно зрозумів, що гешефти — то не для нього. Так само, як відкривати крамниці, кав'янрі, кондитерські чи пекарні. Здавалося, доля змилостивилася, нарешті Павло отримав шанс, невеличка ошатна цукерня почала поволі давати прибуток. У неї Окуневський вклав останні гроші, і коли побачив — усе рухається на краще, неабияк зрадів.

Але якось крамниця згоріла. Був у цьому чийсь лихий задум, хтось із робітників необережно поводився

з вогнем — з'ясовувати годі, бо хоч як отримав попелище, з якого вже не відродився, втративши за короткий час дах над головою й родину: дружина почала клюпогнатися про розірвання шлюбу з невдахою. Сам дав їй привід, бо почав пити, мов не в себе. Очунявши, зробив останню спробу звестися на рівні ноги — позичив грошей. Та ніби чорт лихий заволодів його серцем та душою: почавши гендлювати, дуже скоро знову вдарився в гульки, вже не стримуючи себе, спаливши за собою всі мости.

Кредитор шукав його з поліцією. Знайшовши, за-проторив за ґрати. Взяти зі злідня вже не було чого, тримати в тюрмі — безглуздо. Тож Павла викинули геть, приписом велівши у двадцять чотири години залишити Станіслав.

Поневіряння новоспеченого жебрака тривали на львівському бруці.

Аж поки його нині влітку не завіяло до повітового Добромиля²⁷, де за жебрання в неналежному місці посадили до ранку в тюремну камеру, де він і почув дивну історію про золото, закопане в підвалі будинку на Валовій.

— Нас там троє сиділо, — цокотів жебрак, якого слухачі весь цей час не спиняли. — Жодного не знаю. Один — пристойно вбраний пан, хтось обізвав його шахраєм. Він не особливо говорив, більше слухав. А сповідався про скарб отой, другий. Ми з ним відразу зійшлися, бо товариші в нещасті.

— В якому? — поцікавився Клим.

— Теж розорився. Тільки не пустився берега, як оце я. Його, бачте, родич збирався засудити. Ніби за борги. А той і каже...

— Чекай-чекай. Звали його як?

— Товариша? Янек, більше нічого не знаю. Так він назався.

— Хай буде Янек, далі, — квапив Тима, ледь приходуючи сверблячку.

— Ага, так значить Янек — байстрюк якогось важного пана зі Львова. Рідних дітей, коли вірити, чоловік не дуже любив. Але байстрюкові спадок не залишиш, бо можуть убити. Тому, казав Янек, має листа від батька. Мовляв, рідним синам лишаю будинок і все, що в ньому. Статків не маю, хай продають дім і ділять гроші. А ти, мовляв, Янеку, знай — у пивниці закопав глечик із золотими монетами, ще королівської чеканки. За Речі Посполитої зроблені. Звідки той пан їх набрав, не моя справа. Та й не Янекова, коли чесно. Бо той сильно переймався: бачте, він за борги сидить у холодній, коли міг би дістати скарб, викупити себе й стати людиною.

Задачка стала вже зовсім простою.

— Мова про будинок на Валовій? Той самий?

— Еге, — підтверджив Рибка Павло. — Янек лиш бідкався, що дім із того часу кілька разів продали. Могли відшукати золото хоч одні власники, хоч інші. Бачте, не давало воно мені спокою.

— То ти справді хотів пробратися в будинок та відшукати там скарб? — Клім дотепер не готовий був прийняти факт, що в подібне ще хтось вірить. — Оце так сюжет! Чистий Дюма-батько, не менше! Тюрми, скарби, старі будинки з привидами!

— Куди там панові Дюма, — вставив Тима. — Цей чеше язиком так, що за пасок заткне не лише Дюмабатька, а й Дюма-сина²⁸! Не здивуюся, рагулю, якщо ти чи той твій Янек виявитеся його нащадками. Непрямими.

— Кого?

— Пана Дюма, телепню! Той, кажуть, був слабким до кубіт. Хтозна, ну як ти його позашлюбний син?! Дюма-байстрюк, звучить, хіба ні?

— Та він не бреше! Їй-богу! Руки розв'яжіть — хреста покладу! — заскавчав жебрак.

— Звідки ти можеш знати, хто бреше, а хто — ні? Перевіряв? — запитав Кошовий. — Чому Янек твій золото своє, законне, успадковане, не шукає?

— Może, ѿ шукає, — мовив Рибка Павло. — Коли мене випустили на ранок, він лишався з тим паном, котрий шахрай. А мене виперли з Добромиля назад сюди. Подумав я, подумав, поміркував — що втрачаю? Поспішати нема куди. Спробую, коли ще така нагода випаде..А тут, бач, привид де не взявся. Справді, товариство, проклятий будинок, недобрий.

— Тут тобі не товариство, — сказав Тима, це прозвучало беззлобно. — Маєш ще що сказати?

— Якщо ось пан хоче ще щось знати.

Тима мовчки ѿ запитально зиркнув на Кошового.

Клім підвівся з ослона.

— Мені вже все зрозуміло, пане Тимо. Хіба... Біля будинку хоч раз бачив сторожу?

— Чому — раз? Часто, — запевнив жебрак. — Тому й не міг пробиратися туди, коли хотів.

— І проникав, коли переконувався — будинок не вартають?

— Саме так. Усе-то ви, рибко, знаєте.

Останню фразу Кошовий пропустив повз вуха.

— У такому разі — все. Пане Тимо, дуже вам вдячний за допомогу. Наша усна угода в силі, від своїх слів не відмовлюся.

Відповіддю було мовчання.

Климові воно не сподобалося.

Смикнулося віко.

— Довезете назад? Дорожка ніби тут, не відпускали.

Єжи Тима, так само мовчки, взяв у Довгоносика лампу. Підкresленo акуратно примостиив назад на ослінчик.

— Будьте тут, хлопці. Пантруйте цього поки, — промовив так, ніби ті мали інакші плани. — Вийдемо разом, пане Кошовий. Нам треба дещо обговорити.

Клим вибрався з льоху першим, не дивлячись назад. Опинившись у помешканні, рвучко обернувся, аби зустрітися з Тимою лицем до лица. Той спокійно виліз, старанно закрив за собою важку дерев'яну ляду.

Ступив до Кошового близчче.

І той здивувався власному спокою, дивлячись, як злодій спокійно виймає з кишені револьвер.

Підважив на долоні.

Зігнулася в лікті правиця.

Дуло дивилося Климові в груди.

— Так просто ви звідси не підете.

У роті зрадницькі пересохло. Кошовий відчув — не годен ковтнути сlinu. Подих перехопило, сильно закашатало серце, віко сіпалося, як ніколи сильно, відчутно. Торкнувшись пальцем, аби стримати, запитав, намагаючись, аби голос не третмів:

— А як я можу звідси вийти? Щось сталося, пане Тимо?

— Ви самі знаєте. Чули. Я не можу ось так вас відпустити після всього.

Нарешті вдалося видихнути. При цьому закашлявся, торкнувся долонею горла.

- Ви, значить, повірили в казку про золото.
- Ви теж, пане Кошовий.
- Я шукав Рибку Павла з іншою метою.
- Знайшли. Дізналися про золоті монети в пивниці будинку на Валовій. Не тепер, так завтра підете викопувати. Або приведете туди великий гурт своїх шанованих колег, ще й запросите газети. Це якщо я думаю про вас гірше, ніж ви є насправді.
- Чому — гірше?
- Правиця Тими зручніше стисла руків'я.
- Зрозумію, якщо спробуєте відкопати скарб самі, без сторонніх очей. Коли вирішите чесно зробити з того видовище, аби здобути ще й славу, дуже мене розчаруєте.
- Й пана Сілезького так само?
- Шепелявий злодій напружився.
- До чого тут пан Сілезький?
- Ви ж поділитеся з ним цікавою історією, почуттою від того, кого самі назвали байстрюком великого оповідача Дюма? Чи золото в будинку на Валовій — лише ваше надбання? Ваша таємниця, на трьох? Чесно скажу — на відміну від вас до мене, у мене стосовно вас жодних ілюзій. Не думатиму про вас, пане Тимо, ані гірше, ані краще. Знаю, з ким маю справу. Навіть не припускав, що ви зараз зробите пропозицію поділитися.
- Поділитися?
- Золотом, — кивнув Клим. — Його ніхто ще в очі не бачив. Навіть наш полонений сповідник. Ми не знаємо, є воно чи нема. Й чи було колись насправді. Тим не менше, ви, пане Тимо, вже погрожуєте мені револьвером. Самі стрельнете? Може, хтось із тих, у льосі, забруднить руки крівцею? Не маю ілюзій, серед вас знайдеться хоч

один, здатний виконати вирок. Зрештою, у вашому колі дула з кишені просто так не витягають. Дістав — стріляй. Узяв ножа — бий. Сказав слово — маєш відповісти. Де я не правий?

Револьвер не опускався. Та Кошовий, заводячись, поволі переставав зважати на зброю.

— Не можу дозволити вам піти, — вперто повторив Тима.

— І домовитися не зможемо? Розділити на чотириох, наприклад? Якщо, звісно, буде, що ділити. До речі, як із Рибкою Павлом? Його так само не варто відпусткати. Щоправда, жебрака не шукатимуть. До нього давно нема нікому жодного діла. Мое зникнення помітять. Йозеф Шацький першим здійме галас. А там знання — ого-го! — тут Клім вдруге за день поцмокав губами, наслідуючи свого товариша, заразом хитаючи головою. — Шукати контактів із вами порадив саме він. Поліцію недолюблює, має на те свої причини. Але все одно побіжить до Віхури. Той зацікавиться не лише вами, тим більше — не вашим товариством. Комісар отримає зайвий, досить вагомий привід згадати самого пана Густава Сілезького. Він, пане Тимо, він, а не ви одного разу змушений буде давати пояснення в дирекції кримінальної поліції щодо моого загадкового зникнення. Йому це сподобається, як вважаєте?

Револьвер поволі почав опускатися.

— У вас є інший план, як заткнути мені рота? — зараз Кошовий говорив, упевнено перехоплюючи ініціативу. — Зв'яжете, залишите разом із жебраком у цьому льосі? Самі ж, аби не витрачати часу, помчите на Валову викопувати скарб із пивниці? Ви знаєте, де він саме? Доведеться перекопати там усе. Ще й невідомо, на яку глибину. Робота не на одну годину й не на один

день. Припустімо, вам пощастило. Знайшли золото. Зі мною все одно щось треба робити. Вбивати не можна, це я вам щойно довів. Хіба там того золота стільки, аби дати драла зі Львова кудись до Варшави чи навіть до Відня, й жити там ут्रох безбідно до скону віку. Тоді вам справді не страшні ані Сілезький, ані Віхура. Ви впевнені, що на Валовій закопані всі гроши світу? Всі скарби Алі-баби²⁹ разом узяті?

Тима неквапом заховав зброю назад у кишеню.

— Я не забираю запобіжника, якщо ви помітили, — мовив, аби не мовчати.

— Тобто не збиралися стріляти? Налякати вирішили? Для чого? Яка мета? Мене вже лякали сьогодні.

— Хто?

— Немає різниці, — відмахнувся Клим. — Ви так і не пояснили, як збиралися зберегти таємницю підвалу в будинку на Валовій, не нашкодивши при тому мені фізично. Хіба ми не можемо домовитися?

— Тільки не кажіть, що не претендуете на скарб!

Клим зітхнув.

— Ой, скільки ж можна вам повторювати: я не вірю в саме його існування. Проте дехто вже в нього повірив. І то не лише Рибка Павло та його незнайомий нам претендент на золото Янек. Ви ось повірили відразу. Що іншим заважає?

— Ви не пояснили, як домовимося.

— На жаль, ніяк, — Кошовий розвів руками. — Нині з вашою допомогою я майже вирішив справу, котру мені неофіційно доручили. Без розповіді про скарб у пивниці вона втрачає будь-який смисл. Я не поспішатиму ділитися знаннями негайно. Проте вони мені хоч як знадобляться. Це означає, досить скоро мені особисто доведеться перевірити, чи правду сказав наш полоне-

ний. І, ви знову були праві, робити це слід при свідках. Вам доведеться змиритися з можливістю миттєво розбагатіти. Та й багатство досить умовне. Хто ділить скарб на трьох, пане Тимо?

— Ніхто.

— Вірно. Значить, вам хоч як доведеться нейтралізувати отих двох, що в льосі, і...

— Досить! — гаркнув Тима, навіть притупнувши ногою. — Не знаю, як вам це вдалося, пане Кошовий, тільки ви мені зараз довели: матиму з тим скарбом, якщо знайду, більше мороки, ніж зиску від золота.

— Котрого ще може й не бути.

— Так-так, цілком справедливо. Ви, пане Кошовий, займаєтесь у конторі пана Штефка не своєю справою. Вам би в судах виступати. Доводити чиюсь провину...

— Я адвокат, я захищаю.

— Тоді — чиюсь невинуватість. Не лишаете жодної шпарини. Здається.

Єжі Тима блазнювато підняв руки вгору.

— Дякую за високу оцінку, пане Тимо.

— Я все запам'ятав, пане Кошовий. Гаразд, завершуйте свої справи. Сподіваюсь, більше моя допомога вам не знадобиться. Прикро відчувати себе ідіотом у подібних трафунках.

— Я теж надіюся, — Клім посміхнувся кутиком рота. — То довезете додому? Бо нé знаю, що зараз — пізня ніч чи ранній ранок.

— Поспати встигнете. Що порадите робити з Рибкою? Зараз пускати на волю його не хочеться. На відміну від вас, цей навряд припne язика.

— Нехай посидить тут. Пару днів, не більше. Завершу свою справу остаточно, ви будете знати. Тоді хай біжить на всі чотири боки. Вам тут доведеться його

годувати... Але Рибка навряд чи вибагливий, хай був колись нормальнюю людиною.

— Доведеться знову вас послухати, — зітхнув Тима, остаточно капітулюючи. — Йдіть уже, дорожка на дворі.

Відсалютувавши двома складеними пальцями, Кошовий ступив до виходу. Уже в дверях зупинився, ніби згадавши щось. Обернувся.

— Ага, пане Тимо. Хотів просити роздобути мені такий самий револьвер. Я заплачу.

ку — тільки особисто в руки. Усю відповіальність узяв на себе, назвався й запевнив: отримавши цю записку, пані не розгнівається. Навпаки, буде щедрою, обдарує неабиякими чайовими.

Пан Штефко після Покрови прийшов у контору піз-ніше, ніж звичайно. Відразу помітив — його здебільшого чепурний помічник виглядає не зовсім звичайно. Спеціально уваги цьому не приділив. Зрештою, пан Кошовий — чоловік дорослий, здатний сам за себе відповісти й вільний проводити час, як вважає за потрібне. Тим не менше, зробив розплівчасте зауваження. Мовляв, чоловіча дорослість — не стільки вік за пашпортом, скільки відповіальність. Після чого Клим констатував: хай там як, а бурхливе нічне життя позначається на ранковому зовнішньому вигляді.

Висновків не зробив жодних — давно випередив Оскар Вайлд, подарувавши своєму красеню Доріанові Грею чарівний та водночас заклятий портрет³⁰, який відбивав би всі гріхи оригіналу. Ну, а людям, котрих не вигадують літератори, лишається хіба нещадне дзеркало. Або — громадська думка, на кшталт висловлювань відомого консерватора Степана Яковича Штефка.

Нотар напевне був переконаний — його помічник відзначав Покрову бурхливим застіллям, ще й з панянками. Нехай ліпше так, подумав Клим, бо як дізнається правду — вирішить, що з нього кепкують.

Хоч сам Кошовий, чесно кажучи, справді краще б зогрішив так, як підозрює старий.

День минув у звичній рутині нотаріальної контори. Хіба Клим змушував себе зосереджуватися на праці, бо всередині до краю стислася пружина напруги. Він чекав повідомлення, про яке просив у вранішній записці. Розумів — зібрати поважне товариство разом в апар-

таментах Маґди значно простіше, ніж виконати інше зазначене там прохання. Навряд чи це взагалі вийде залагодити сьогодні протягом дня. Але все одно вірив у можливості вдови поліцейського комісара.

Посильний із конвертом, на якому стояв вензель «Жоржа», прибіг у контору пана Штефка глибоко по обіді, коли вже починало сіріти. Старий нотар уже збирався додому, та, побачивши кур'єра, мовчки сів на стілець, уже в пальті. Дочекався, поки Клим прочитає записку, напише відповідь і, наділивши хлопця монеткою, відправить назад. Потому засопів, прокашлявся й мовив так суворо, як міг:

— Пане Кошовий, ось цей візит стосується виконання обов'язків, покладених на вас у моїй конторі?

— Ні, пане Штефку, — відповів Клим, для чогось підвівши, випроставши над своїм столиком. — То моя особиста справа, мої персональні клопоти.

— Здається, пане Кошовий, ми вже обговорювали це раніше, — холодно сказав Степан Якович. — Для ведення власних справ і прийому приватних відвідувачів маєте своє помешкання. Або прошу дуже, орендуйте власну контору. Ваш робочий час оплачується з моєї кишені, пане Кошовий. І я ще не забув ваш нечесний вибрік із візитівкою.

— Я отримав записку й написав відповідь, — Клим говорив, дивлячись старому просто в очі. — Це забрало менше двох ҳвилин. Перепрошую, але вам гріх нарікати на манкірування мною своїх обов'язків.

Старий нотар підвівся, спираючись на спинку стільця.

— Тим не менше, пане Кошовий, шановний Клементію Назаровичу, дуже прошу вас, явіть вашу ласку й розділяйте справи особисті та службові. Не хотілося б

сваритися з вами. Але майте на увазі: я зробив зауваження, бо мені то все не дуже приємно.

— Даруйте ще раз. — Кошовий не придумав іншої відповіді.

Кивнувши, пан Штефко пішов, лишивши на Клима купу нерозібраних паперів, котра, здавалося, ніколи й за жодних обставин не зменшиться. Кошовий неприязно глянув на неї. Пригадавши враз сказане колись Шацьким: «З вами цікавіше, аніж зазирати людям у роти». Адже зараз, тут, у проймі між шафами, Клим не міг скати про себе так само.

Бо запискою Магда Богданович повідомила — його прохання виконане.

Навряд чи вона, переказуючи слова комісара Віхури, розуміла, що тут до чого.

Зате Кошовий нарешті отримав останній шматочок головоломки, котра виявилася не аж такою складною, як усі собі уявляли.

Але тепер йому хотілося діяти — й не було цікаво самому з собою в порожній нотаріальній конторі. Кортіло на Валову. Та наперед слід зібрати шановне товариство зацікавлених у розкритті таємниць ще раз.

Без відповіді, отриманої щойно, Кошовий не міг цього зробити.

Прочитавши, відписав назад: усе в порядку, нехай панство збирається. Не пізніше сьомої вечора.

Ледь дочекавшись часу, коли контору слід було зачиняти, бо робочий день скінчився, Клим по дорозі ще завернув на пошту. Треба відбити телеграму Йозефу Шацькому, хоч це й створить зубному лікареві на нинішній вечір певні труднощі.

А саме — знайти спосіб та переконати дружину Естер: йому справді вкрай необхідно бути разом із Кошовим цієї ночі.

Усі зібралися вчасно.

Цього разу Магда замовила лише лікер та чай. Стояли ще тістечка, та на них жоден із присутніх не зважав. Виглядало, товариство зібралося на ділову розмову. Скоріш за все, пані Богданович, передаючи повідомлення від Кліма, налаштовувала саме на такий лад.

Нині місце за столиком зайняв звично розхристаний пан Станіслав Мазарек. Коли відставний майор Раєвський відчинив двері, впускаючи Кошового, власник салонів кіно саме займався тим, що доливав собі лікеру в чай. Інші присутні цим не захоплювалися. Промисловець і меценат Кароль Білецький, багато-страждальний власник проклятого будинку, взагалі ні до чого не торкався. Примостившись у кутку канапи, він нагадував далекого родича, котрий випадково втрапив на чужу вечірку. Замість фраку, в якому Клім бачив його минулого разу, вдягнув досить стриманий однотонний костюм, сильно послабивши вузол краватки. Пан Владислав Яблонський ніби на правах давнього знайомого першим міцно стиснув Клімову правицю, навіть легенько труснувши її. Магда, як і того разу прилаштувавшись біля вікна з пахкою цигаркою в довгому мундштуку, кивнула.

Вкотре подолавши напад ніяковості через свою далеко не представницьку шинель, Кошовий розстебнув її, але скидати не квапився.

— Що вам запропонувати? Може — цього? — підійшовши до столика, Яблонський торкнувся карафки.

— Дякую, панове, та маю зберігати тверезу голову, — сказав Клім.

По черзі обвівши поглядом кожного й затримавши його лиш на Магді, зрозумів — вона, знаючи дещо цікаве про одного з присутніх, жодним словом чи жестом

себе не виказує. І не тому, що старанно приховує таємницю, — просто не розуміє, як і для чого сам Кошовий збирається використати ці знання. Безперечно, молоду жінку просто роздирала цікавість ізсередини. Та, до честі Магди, вона вміла приховувати емоції.

— І що ж сталося? — Кудлатий Мазарек щедро сьорбнув присмаченого чаю.

— Ви змусили мене змінити плани на вечір, — долувчився Білецький. — Сподіваюсь, я не шкодуватиму.

— Пан Кошовий — серйозна людина. — Яблонський говорив так, ніби виступав миротворцем у момент, коли над Клімом густішали хмари. — Гадаю, його бурхлива діяльність свідчить, що він таки має для нас усіх новини. Ви ж хочете щось важливe повідомити, так? Присядьте, присядьте.

— Нічого. — Клім перекинув шинель із правої руки на ліву, перехопив зручніше. — Пане Білецький, новина передусім для вас. Не знаю, приемна чи ні. Але, схоже, дурна слава про викуплений вами будинок — правда.

— Тобто?

— Там щось є. Не дуже хороше.

Чоловіки напружилися всі разом. Мазарек навіть поставив назад карафку, яку взяв, аби влити ще лікеру, тепер уже — в чарку.

— Що ви маєте на увазі, пане Кошовий? — порушив запалутишу Кароль Білецький.

— Чесно кажучи, сам до пуття не зрозумів. На власні очі бачив явище, яке поки не можу пояснити.

— Не морочте голову! Йдеться про мою власність! Що ви там бачили?

— Привида, — просто відповів Клім. — Жінку в чорному. Можна сказати, інфернальне явище. Або то

був оптичний зоровий обман. Я й таке готовий припустити.

— Геніально! — грубувато речотнув Мазарек, таки наливаючи собі чарку. — Панове, не хочу нікого образити, але здається, таки справді матиму будівлю під задуману мною атракцію! Хіба що, пане Білецький, ви вперто захочете жити там самі. Й витримувати навалу розсяв, яким кортить побачити легендарну Чорну пані.

— До речі, пане Мазареку, — Клим обернувся до нього, — я дещо дізнався. Не така вже Чорна пані й легендарна. До нинішнього літа, скажу вам, про привіда з Валової у Львові або зовсім не чули, або чули зовсім мало. Швидше то була фантазія, пов’язана з трагедією, котра мала місце сто років тому. Маю на увазі Михала Гаєцького, першого власника...

— Заради Бога! — вигукнув Білецький. — Доста ходити по колу! Тут усі присутні знають казку про Чорну пані, нещасну Єву Гаєцьку!

— Перепрошую. — Кошовий жестом зупинив його, тепер нарешті кинувши шинель на спинку найближчого стільця. — Відома трагедія Єви Гаєцької. Знаємо, що привид у сяйві, який не знає перешкод, — розповідь нещасного вдівця, винуватця трагедії. Котрий, нагадаю, провів решту життя в божевільні. Значить, то було, даруйте, марення психічно хворої людини. Яке, дозвольте вкотре нагадати, ніхто й ніде не повторював ще кілька місяців тому. Й ось тепер привид Єви Гаєцької раптом, ні сіло ні впало, нагадує про себе. Чому, ніхто не замислювався?

Яблонський став між ними, ніби розводив бійку чи принаймні прагнув її не допустити.

— Пан Кошовий має рацію, шановні колеги, — сказав він. — Говорю з усією відповідальністю одного з

попередніх власників злощасного будинку: мене жоден привид не турбував. Та й моя дружина втекла не через подібні видіння. У мене, бачте, своя трагедія, хай для когось і невелика...

— Пане Владиславе...

— Не треба, пані Магдо, — перервав той. — Зірвалося з язика, присутніх це не має обходити. Повернімось до того, пане Білецький, що молодий чоловік розуміє все правильно. Чому померла за сумних обставин сто років тому пані Гаєцька нагадує про себе в такий моторошний спосіб саме тепер. І зазначу — не першому власникові. Це варто окремої уваги. Гадаю, відповідь на запитання явить нам усім суть того, з чим маємо справу.

— Панове, панове, панове! — зачастив Мазарек, котрий за час, поки Яблонський говорив, уже встиг вичмулити свій лікер. — Ми з вами, нагадую, ще ні з чим не маємо справи! Ані я, ані жоден із нас нічого не бачив! Тільки чули! Чутки, панове, чутки й плітки! А панові Кошовому, як я розумію, щось удалося побачити на власні очі!

— Це не підстава, аби ви претендували на будинок далі, — відрізав Білецький.

— Хіба ви вже вирішили його продавати? — швидко спитав Мазарек.

— Нічого я ще не вирішив! Бо мушу з вами погодитися — жоден із нас не знає, що відбувається! Й наскільки це все небезпечно!

Кошовий, ніби чекаючи саме цих слів, легенько поплескав у долоні.

— Браво! Панове, зараз пан Білецький, сам того не знаючи, пояснив, для чого мені була потрібна зустріч саме сьогодні. Отже, мені вдалося минулої ночі

з'ясувати — з будинком на Валовій справді щось не так. Чим є побачене мною явище, а також — чим і кому воно може загрожувати, поки не розібрався. Тобто відзвітував, сприймайте наше зібрання так.

— Ми цінуємо, — відповів за всіх Яблонський.

— Завтра сподіваюсь мати вичерпну відповідь. Бонині вночі знову планую навідатися на Валову. Нікого з вас із собою не запрошую, справді не знаю можливих ризиків. Але й сам теж не піду. Мені потрібен свідок, котрому довірятиму й на якого можу сміливо посилалися. Незацікавлена особа, розумієте?

— Мудро, — тепер за всіх відповів Станіслав Мазарек.

— Уже послав йому телеграму.

— А я здогадуюсь навіть кому, — легко всміхнулася Магда. — Зброєносець ваш, пан Шацький. Справді, панове, погодьтесь — особа він нейтральна, не має в цій дивній історії жодних особистих інтересів.

— Хіба пліткуватиме на Krakівському базарі, — невдоволено кинув Білецький. — А потім із Krakідалів хвиля розійдеться по цілому Львову. Дай Бог, аби не за міські околиці.

— Думайте, як і що завгодно. — Кошовий підхопив шинель, даючи зрозуміти — розмову завершено. — Сподіваюся, ми з Шацьким сьогодні вночі зможемо викликати до себе привида. Він напевне оцінить явлення. А вже завтра, панове, обіцяю надати докладний та остаточний звіт. Дозвольте відкланятися, мое шанування.

Шацький тримтіння не приховував — не від холоду, а від страху. Хоча, на відміну від учорашибої, нинішня ніч видалася навіть теплішою. Не засівало дощиком,

вітер не блукав вулицями, не гули протяги. Нічого не вказувало на те, що всередині будинку чигає на цікавих якась небезпека. Кошовий, прийшовши сюди вже втретє, навіть сприймав відвідини, ніби цікаву прогуллянку. Та й взагалі, певною мірою зжився, зріднився з ним. Ніби й не пережив у цих стінах лише добу тому справді моторошні хвилини.

— Ми конче повинні туди заходити? — вкотре запитав Шацький, боязко киваючи в бік темної пройми дверей.

У телеграмі Клім просив Йозефа бути опівночі за Оперою. Як товариш виправдав себе перед Естер, не спітав. Звісно, було цікаво, та зараз Кошовим оволоділи зовсім інші думки. Ніколи особливо не захоплюючись азартними іграми, розумів зараз, що саме відчувають гравці, коли не годні зупинитися, йдуть ва-банк, блефують та ставлять на кін усе, що мають. У затіяній ним грі власні ставки були значно скромніші. Єдине, через що він може програти, — намір навідати будинок на Валовій нинішньої ночі залишиться без тієї уваги, на яку він розраховував.

Приїхав за Шацьким, уявши фіакр, навмисне по-просив візника висадити їх за квартал, і товариш у присутності стороннього на козлах завбачливо відмовчувався. Коли ж приїхали й далі вирушили пішки, очікувану розповідь про спосіб переконання своєї фейгали у цілковитій безпечності нічної мандрівки замінило нав'язливе й монотонне бажання з'ясувати, чи справді він теж має заходити з Клімом усередину.

— Інакше нічого не побачимо, скільки можна вам говорити.

— Пане Кошовий, ви ж мене знаєте, — тихо зачастив Шацький, смикаючи його за рукав. — Ми з вами

вже мали не одну спільну пригоду. Я цілковито довіряюся вам. І, не прийміть за лестощі чи перебільшення, готовий за потреби довірити Естер та дітей...

— Облиште, Шацький. Ви самі чудово здатні про них подбати.

— Я лиш до того, пане Кошовий, що покладаюся на вас. Та, дуже перепрошую, це зовсім не означає, що поруч із вами завжди безпечно. Цікаво, згоден. Навіть корисно. Багато чого дізнаюся про рідний Львів та його мешканців такого, чого за інших обставин ніколи б не вінав. Але потойбіччя... Темні світи... Пане Кошовий, ви граєтесь з вогнем. І я заразом. Знаєте, скільки разів попереджали про те, як небезпечно зазирати туди... ну... по той бік... Накличемо прокляття, і уявіть собі, що я все те принесу додому, до Естер та дітей...

Клим зітхнув, розуміючи всі побоювання Шацького та зайвий раз переконуючись у правоті власних висновків.

— Ви можете сміливо довіряти мені й далі, — запевнив терпляче. — Повірте, найближчим часом, навіть без перебільшення, в цьому житті ані ви, ані я нічого подібного ніде більше не побачимо. Хіба не казав вам, як уже зустрічався з Чорною пані?

— Тому я боюся, пане Кошовий. Тобто стережуся, маю побоювання...

— А я знаю заповітні слова, Шацький! — відрубав Клим. — Наша місія — вигнати звідси нечисту силу. Обійдемося без молитов та святої води. Переконав?

— Ні, — чесно признався Йозеф. — Але все одно ходімо. Знаєте чому? — Клим заперечливо гойднув головою. — Бо отут, на порожній темній вулиці, мені самому буде ще страшніше. Бути сьогодні вночі поруч із вами, пане Кошовий, то є менше зло, ніж без вас. Дуже перепрошую за свою недостатню коректність.

Закінчивши, Шацький шморгнув носом — нежить ще не минув.

— Та навпаки, дякую за чесність, — Клим підбадьорливо потріпав товариша по плечу. — Рушили, вже час.

Роззирнувшись і переконавшись — довкола нікого нема, Кошовий швидко перетнув вулицю. Шацький сунув позаду, намагаючись триматися по змозі точно за Климою спиною. Видовжена тінь, котру відбивало місячне сяйво, зливала їх у єдине ціле.

Ступивши всередину й пройшовши в напрямку, котрий виводив прямісінько до підвалу, Кошовий зупинився. Ліхтарик при собі мав, намацав його в кишенні, приготував. Проте виймати не поспішав. Легенько штовхнувши Шацького в бік, прошепотів:

— Чуєте щось?

— Нічого, — відповів той так само тихо. — А що треба почути?

Клим знизвав плечима.

— Вчора приблизно в цей самий час ми тут бесідували з паном Ліндою. Захопилися, через те я й пропустив початок.

— Початок — чого?

— Чорна пані мусить попередити про свою появу.

— Тобто? Як це — попередити? Навмисне?

Кошовий роздратовано клацнув пальцями.

— Ось єдине, про що я досі нічого не знаю. Але має бути тріскотіння чи легкий шурхіт. Знаєте, так буває, коли щури лазять під підлогою.

— О, мені добре знайомий той бридкий звук. — Шацький гидливо пурхнув губами. — Слухайте, коли вже ми сюди прийшли, тобто коли вже ви мене сюди затягли, може, поясніте нарешті...

— Тс-с-с! — Кошовий приклав пальця до губів. — Стійте, слухайте, дивіться. Наче починається.

Сам теж замовк, нашорошивши вуха.

Припускав — цього разу довго чекати не доведеться. Зовсім не думаючи, що явлення відбудеться ось так, майже відразу.

Темряву довкола раптом осяяло. Як минулого разу, світило не яскраво, брудно-сіро. Неправильний прямо-кутник проявився на стіні навпроти. Шацький зойкнув, і Кошовий, аби нічого не пропустити, без жодних церемоній затулив йому рота правою долонею, притримуючи лівою за потилицю. Прошепотів у порослу сивим волоссячком мушлю вуха:

— Стійте. Слухайте.

З муру — вірніше, на муріованій поверхні, проявилася знайома вже Климові жіноча постать у чорному.

Десь далеко позаду линуло ледь чутне шурхотіння.

Шацький, зачудований та водночас до півсмерті наляканий моторошним видовищем, зойкнув, сіпнувся, спробував вирватися. Та водночас не зводив із привида очей — ніби Чорна пані з неясним, розмитим лицем могла також гіпнотизувати всякого, хто дивиться на неї.

Шурхотіло.

Ні — тріщаю.

Легеньке тріскотіння, і тепер Кошовий нарешті згадав, де раніше чув подібний звук. Причому — не раз.

Чорна пані почала поволі наблизатися.

Руки невблаганно простягалися вперед.

— Бачите! — вже не криючись, на всю силу легенів вигукнув Клим, відпускаючи рот Шацького й випростовуючи правицю назустріч привиду. — Ви бачите це, Шацький?

— Боже... Боже... Що... Що я маю бачити?.. — Голос наляканого Йозефа звучав слабо.

— СУКНЯ! Шацький, сукня! Хіба не помітно? Сукня на ній!

Чорна пані далі висіла над долівкою, простягаючи до них руки.

— Сто років тому таких суконь не носили! Я ще вчора це помітив, Шацький!

Аж тепер пустивши товариша, Клім витягнув ліхтарика з однієї кишені. В іншій, як заздалегідь домовилися з Карлом Ліндою, був сюрчик — старший над шпигами віддав Кошовому свій персональний.

Промінь ліхтарика блиснув у бік, звідки линуло тріскотіння.

Темряву розірвало пронизливе сюрчання.

Чорна пані зникла так само раптово, як і з'явилася. У відповідь Кошовий із Шацьким почули відразу кілька трелей зусібіч, затим — крики: «Стій!», «Хапай!», «Тримайте!», змішані з брутальною лайкою.

І враз недобудоване приміщення первого поверху будинку на Валовій заповнили поліцейські у формі та цивільному. Клім знов: вони ще раніше мали оточити все тут довкола, й від їхньої кількості враз стало тісно.

— Розступіться! Всі геть! — почулося від входу.

Кошовий витяг сюрчик із рота. Не знаючи, куди подіти, урочисто передав Шацькому, котрий, мабуть, єдиний, ще нічого не розумів.

Двоє міцних поліцейських волочили за скручені назад руки полоненого, котрий, стогнучи від болю у вивихнутих суглобах, усе одно лаявся й намагався вивільнитися, хоч розумів — марно. Поруч сунув з виглядом переможця Лінда, а за ними — кремезна постать комісара Марека Віхури, який саме тримав перед собою

головний трофей нинішньої ночі, котрий напевне стане одним із тих речових доказів, якими ще довго пішатиметься львівська кримінальна поліція.

— Нічого не розбили? — вигукнув Клім. — Бо там обережно треба, пане комісаре!

— Усе в порядку! — відгукнувся той. — Пан директор буде вражений! Аби ще знати, як воно працює!

— Не біда! Ось, він вам покаже. Бо нам уже показав своє кіно. Правда?

Говорячи так, Кошовий спрямував промінь ліхтарика, аби висвітити перекошене від безсилої люті обличчя Станіслава Мазарека.

Голосно видихнувши, Йозеф при цьому навіть помацав обличчя, котре тут же перестало так пашіти, гордо випнув уперед стягнуті жилеткою груди, навіть узяв руки в боки.

— Наш гість, Естер, не лише розумний та кмітливий. Він також делікатний та ввічливий, чого в наш час уже не побачиш. Почули, діти?

Він зсунув густі брови, з удаваною суворістю глянувши на свій виводок. З нагоди візиту героя, котрий переміг привида з Валової, зубний лікар зібрав усіх дітей за столом, включно із малим Деніелом. Цей уже навчився тупцяти сам, але все одно погано тримався на ніжках, тож біля нього постійно мусила бути хтось із сестер.

Старша, Рива, як і раніше, не мирилася з меншою, Ідою, коли йшлося про те, чия черга забавляти малого. Риві йшов дванадцятий, чорнявка з тугими кісками вважала себе неабияк дорослою панною, в якої, крім школи, безліч особистих справ. Семирічна Іда, незважаючи на суттєву різницю в віці, виявилася точною зменшеною копією матері не лише зовні — Кошовий не раз бачив, як дівча, показуючи характер, змушувала Риву поступатися в багатьох принципових для себе речах. Утім, наскільки Клим устиг вивчити сімейство Шацьких, старша дівчинка своїм умінням йти на поступки й домовлятися більше нагадувала тата. Бо зважувала все, дозволяючи керувати собою, коли предмет виглядав не вартим запеклих суперечок. Аби пізніше, в головному для себе, все одно перетягнути ковдру на себе. .

У чому дівчата завжди були солідарні, так це коли треба було об'єднуватися проти найстаршого з дітвою — Шмуля. Ще з першого дня знайомства Кошовий помітив: хлопчик — татів улюбленийець, хоч сина Йозеф шпетив найбільше, найчастіше та з будь-якого приво-

ду. Вочевидь, так Шацький виказував свою особливу батьківську любов, і доњки напевне щось відчували, бо безбожно ревнували тата до брата.

— Ми тільки почули, що привидів не буває, — мовив Шмуль, обсмикуючи стару повстяну й помітно засалену жилетку. — Вже можна йти займатися своїми справами?

— Шмулю, будь чесний! — суворо завважив Шацький. — Не щодня тобі з перших вуст розповідають страшні таємниці!

— Ха, теж мені — таємниці! — реготнув хлопець. — Про то вже говорять на базарі й навіть друкують на перших шпальтах! Газетярі закликають купувати, аби дізнатися нові подробиці про таємницю Чорної пані.

— Хіба там можуть бути якісь нові подробиці? — Шацький здивовано зиркнув на гостя. — Пане Кошовий, чого ми з вами ще не знаємо?

— Все, — заспокоїв його Клим. — Хіба що розкрита страшна таємниця: з Варшави до Львова їде студія, аби знімати фільму про те, як один шахрай дурив народ за допомогою кінопроектора. Їм потрібен консультант. Не хочете, Шацький?

— А за це платяте?

— За це дякують. Будете відомий не половині Львова, а на всю Варшаву. Не кажучи вже про Віденсь.

— Досить тої слави, яку вже маю, — відмахнувся Шацький. — Ось моя Естер знає, який я скромний чоловік.

— Аж надто скромний, коли йдеться про заробітки, — тут же відрізала господиня. — Лапідус, наприклад, уже б погодився. Під цим соусом заохотивши до себе нових пацієнтів.

Йозеф роздратовано стукнув долонею по столу.

— Скільки разів просив — не згадувати в моєму домі імені цього неука! Шмулю, чому я вже кілька разів бачу тебе з сином Лапідуса? Хіба у вас може бути щось спільне?

— Ми граємо в шахи, — відповів спокійно хлопець.

— О! І хто виграє?

— Я.

Почувши це, Шацький знову заспокоївся, сплів руки на грудях.

— Добре. Діти, якщо вам уже нецікаво, то можете йти. Бо головне вже почули: як ваш тато з паном Кошовим перебороли забобони й викрили вночі того афериста Мазарека.

Шмуль вибрався з-за столу першим, підхопивши з підноса останній бейгл. Кошовий із жалем глянув на свою тарілку — він виявився за цим столом єдиним, хто так і не встиг віддати належне кулінарним здібностям господині. Приймаючи гостя, Естер зготувала суп із кнедлями й фаршировану гусячу шийку. Та від нього вимагали насамперед подробиць про недавні пригоди з перших вуст, і розповідь стала своєрідним акомпанементом трапезі родині Шацьких. Він, зрештою, сам був винен — захопився, заново переживаючи ту ніч, забув про їжу. Тож суп захолов, напевне значно втративши в смаку, не кажучи вже про шмат шийки.

На щастя, Естер не стільки помітила, скільки відчула ніяковість гостя. Похитавши головою й поцмокавши губами так само, як це робив її чоловік, вона пlesнула в долоні.

— Пане Кошовий, ви зовсім нічого не поїли! Переprощую за мого шлимазла. Мусив дати вам спершу пообідати, а вже потім — заговорювати. Дайте, я вам

зараз зігрію наново. Діти, та не крутіться ж ви вже під ногами! Риво, Ідо!

Тут же з доброго дива завівся репетувати Дені. Перехопивши суворий погляд матері, Іда, яка тримала малого на руках, швиденько передала його Риві. Та схопила з надією, що менша сестра зараз встане, аби знову зайнятися братиком. Але Іда, щось прокричавши, побігла за Шмулем, котрий саме виходив із поважним виглядом. Тож Рива лишилася розгубленою, на витягнутих руках репетувала дитина, Естер демонстративно не звертала на доньку увагу.

— Ух, шикса³¹! — вигукнула Рива в спину сестрі.

Та, повертаючи на ходу, приклала великого пальця до кінчика носа, показавши цю фігуру старшій. Тоді, підхопивши пальтечко з цвяха, чкurnула у якихось своїх справах. Зітхнувши, Рива покірно поволокла Дені в іншу кімнату, намагаючись заспокоїти його та навіть, схоже, в чомусь переконати — наскільки взагалі можна достукатися до капризної дитини віком трохи більше рочку.

Коли діти розбіглися, Шацький підвівся, підійшов до шафи й витягнув карафку з наливкою.

Естер нічого на це не сказала, чим помітно засмутила Йозефа — в таких випадках її зауваження свідчили про миролюбство, тоді як мовчання — про осуд. Та Шацький все одно поставив карафку посеред столу. Напруга трохи спала, коли Естер, так само мовчки, поставила три чарки. Наповнивши їх, Йозеф мовив:

— Ви так і не розказали, як здогадалися про те, що привид — це лише проекція кіно на стіну.

— Комісарові пояснював, — відповів Клим.

— Але ж нас при цьому не було, пане Кошовий!

— Справді, — визнав той. — Там усе простіше, ніж здається. Пан Лінда, котрому привид явився водночас зі мною, міг помітити це так само, як і я. Мабуть, видовище надміру вразило поліцейського. Інакше б звернув увагу на вбрання Чорної пані. До речі, Шацький, ви хоч звернули увагу, в чому вона була?

— Одяг інших жінок, крім моєї Естер, мене мало цікавить! — картиною заявила той.

— Тебе жіночі лахи, здається, ніколи особливо не переймали, — ядуче зазначила Естер.

— Що не так із одежею, пане Кошовий? Не томіть уже!

— Я, пані Естер, так само не великий знавець жіночих суконь, — Клим ввічливо вклонився у бік господині. — Та будь-хто уважний відразу помітить: сто років тому на Єві Гаєцькій не могло бути сукні, пошитій за останнім зразком нинішньої моди. Подібні моделі можна побачити на манекенах у вітринах салонів. До речі, саме перед тим, як вирушити у свою першу експедицію до будинку на Валову, я заходив до одного з таких салонів, замовляв собі нове пальто. Поруч із чоловічим майстром була майстерня жіночого одягу. Отам і вгледів сукню того фасону, який потім побачив на Чорній пані.

— Естер, цей чоловік таки геній! — тицьнувши на Кліма пальцем, Шацький підхопив чарку, пригубив, посмакував, не стримався — спорожнив. — Я справді не звернув би на таку деталь уваги!

Кошовий так само пригубив свою чарку, та відразу допивати не схотів — наливка виявилася солодкуватою, як на його смак. Поставивши назад на стіл, повів далі:

— Я, скажу вам, дещо забобонний. Не від того, аби повірити в різні такі потойбічні штуки, особливо —

коли бачиш на власні очі. Ще й пригадуєш при цьому моторошні оповідання Едгара По. Але якщо привид жінки, померлої сто років тому, вбраний у сукню, скроєну й пошиту в наш час, це, погодьтеся, навіває на певні роздуми. Перше, що приходить у голову, — шахрайство. Причому — вигадливе, та не аж таке витончене. Фокуси, розраховані на невибагливу публіку.

— Тоді ви подумали про кіно? — уточнив Шацький.

— Ні, ще не тоді. Того вечора я, слово честі, не знат, про що можна й треба думати. Збирався помізкувати на самоті, шукаючи пояснення. Осяяло, коли вислухав дивну історію жебрака, того самого Рибки Павла. Виявляється, він шукав у підвалі будинку на Валовій закопаний одним із попередніх власників скарб. І, що цікаво, саме тоді, коли одержимий золотом волоцюга почав свої пошуки, вперше заговорили про Чорну пані. Розумієте? — Клим спершу глянув на Йозефа, потім — на Естер. — Раніше, жодного разу за сто років, привида ніхто не бачив. Про нього гуляли плітки, ви, Шацький, мені їх самі переповідали як страшну правду. Але вперше за століття Єва Гаєцька явила себе саме тоді, коли жебрак Рибка Павло активно зацікавився вмістом підвалу. Чому?

— Чому? — перепитав Шацький, дивлячись на Естер.

— Ой вей, панове! — вона похитала головою. — Коли дитині хочуть щось заборонити, її лякають страшим чудовиськом.

— Я подумав саме так, пані Естер, — кивнув Кошовий. — Однак у цю цілком мирну картинку з відлякуванням набридливих жебраків не вписувалися дві деталі. Перша — кому потрібно відлякувати народ від будинку?

Значить, про скарб знова іще хтось, і це досить кмітлива особа. Друга — троє померлих, із них один убитий. Чому смерті повії, злодія та особливо колишнього поліцейського агента Антона Моргуна пов'язували саме з привидом? Як все це об'єднати?

— Як? — Шацький знову повернувся до Естер. Господиня знизала плечима.

— Знову зізнаюся — рухався навпомацки, діяв наування. Але все ж прийшов до пані Богданович, котра на короткій нозі з усією поліцією. Тим більше — з Мареком Віхурою. Не вдавався в подробиці. Лиш попросив її, скориставшись зв'язками, у приватному порядку отримати послугу від комісара. А саме: нехай би він відбив службову телеграму в поліцію Добромуля. Аби там перевірили, хто сидів у одній камері з Рибкою Павлом, він же — Павло Окуневський. Дату назвав приблизну, та всіх затриманих мають реєструвати в спеціальній книзі. Комісарове прохання добромильські колеги виконали, відбили назад телеграфом прізвища. Справді, такого-то липня в такій-то камері переночувало троє. Один — Павло Окуневський, другий назаввся Яне́ком Зіневичем, а третій, — тут Кошовий витримав паузу, — такий собі Станіслав Мазарек, власник салону кіно, мій знайомий. Особа, зацікавлена в тому, аби Кароль Білецький продав йому будинок із привидом на Валовій за ціну, значно нижчу, аніж купив! Розумієте, цей шахрай, ця зацікавлена особа, свідомо створював будинкові лиху, погану славу!

— За що ж він загримів у Добромулі? — поцікавився Шацький.

Кошовий раптом знітився.

— Гм... Мушу вибачитися. Як тут кажуть, гарненько перепросити. Не поцікавився цим докладно. Бо, чес-

но кажучи, не думав, що ці знання мені знадобляться. Знаю — морочив людям голови, видурюючи гроші. Вміє давати лад різним технічним новинкам, народ же зараз техніку шанує.

Шацький поцмокав губами.

— Виворіт прогресу, пане Кошовий. Не дуже довірю. Добром усе це не скінчиться. Ви ж читали твори пана Веллса³²? Жодне відкриття не ощасливило людство, всі ведуть до війни та смерті...

— То ж казки! — відмахнувся Клим. — Бачте, ви в них вірите. Й не ви один. Мазарек тим користувався успішно й мав зиск. Забігаючи наперед, скажу: шахраєві вдалося викупити себе з добромильської поліції. Заразом видряпав звідти Янека Зіневича. Про це та інше дізнався, коли Мазарека допитували в поліції.

— Хіба сторонніх осіб допускають?

— Шацький, для мене зробили виняток. Причини, гадаю, зрозумілі. Там є кабінет для допитів із невеличкою секретною кімнаткою. Сидиш і все чудовочуєш. Звісно, роман можна писати за його свідченнями, але вам розкажу дуже коротко, лише те, що стосується історії з привидом. Отже, — Кошовий ковтком спорожнив нарешті свою чарку, — на той час Станіслав Мазарек справді тримав у Львові салон кіно й збирався відкрити ще один. Великими коштами не крутив, бо шахраєм був знаменитим, а ось грамотно пускати гроші в обіг не навчився. Не всім дано, але не про те мова. Насправді, як признався сам Мазарек, його кіно прикривало досить серйозні злочинні оборудки. Поруч постійно крутилися сумнівні типи. Знайти серед них убивцю — невеликий клопіт. Тому, вивідавши у Зіневича все, Мазарек привіз його до Львова, після чого той зник без сліду. Ніхто нещасного не шукав, не шукає й не шукатиме. Далі, — Кошовий

вмостиився зручніше, крутячи порожню чарку в руці, ніби ритуальний предмет, — він наймає маловідому акторку, фільмує її в образі Чорної пані на плівку. Проектор у нинішніх умовах розвиненого, як ви точно помітили, Шацький, технічного прогресу зібрати нескладно. Найважливіше — механізм, котрий крутить плівку і подає зображення. Знаете, в чому там головна складність?

Шацький та Естер в унісон заперечно гойднули головами.

— Та знаєте! Ми ж із вами чули якесь шурхотіння в темряві, забули? Зовсім безшумно ручку проектора крутити неможливо. Але ж Мазарек робив свої фокуси з кіно не для аж такої цікавої та освічененої публіки! Першим про явлення Чорної пані почув той пан, котрий володів домом перед Білецьким і якому він продав його собі на збиток. Відшукати його, мабуть, треба, то вже робота поліції. Проте сам пан Білецький спілкувався з попередником. І пояснив: той на власні очі привида не бачив. Йому, мовляв, сторож пожалівся на нічні страхи. Й не лише йому, робітників теж розлякав. Ну, а сторожа підкупив усе той же Мазарек! — промовивши це уроčисто, Клим поставив чарку в центр столу. — Недарма я звергав вашу увагу на сторожів, Шацький. Тобто на їхню відсутність. І не лише вашу.

Той знову поцмокав губами.

— Естер, ти чуєш? То маємо велику змову!

— Швидше, йдеться про атракціон, — уточнив Кошовий. — У них, як відомо, Станіслав Мазарек — великий майстер. Отже, спершу підкуплений сторож пускає лиховісні чутки. Будинок виставляється на продаж, його купує Кароль Білецький. Потрібен ще гучніший скандал, аби змусити його нарешті позбутися проклятого будинку, ще більше знизвивши ціну. Ніхто, крім Мазаре-

ка, не зважився б на таку оборудку. Навіть, припускаю, Білецький йому б іще подякував. Натомість Мазарек отримає вільний, без перешкод, доступ до омріянного підвалу. Ще й будинок для себе облаштує з чималою вигодою. Лишається закріпити успіх та пришвидшити шлях до мети. Але як? Зробити легенду ще страшнішою та правдивішою! Ось коли з'являється рухома картинка на стіні, яку ми з вами бачили. Треба лише робити так, аби сторожа, котрий, до речі, більше всіх боявся, але все одно не тікав із роботи, в певні моменти на місці не було. Мазарек навіть визнав: міських маргіналів навмисне заманювали в будинок на Валовій, аби ті уздріли привида й розносili плітки Львовом.

— Двох навіть убили, — сумно проговорив Шацький.

— Трьох, — поправив Клім. — Я не виключаю з пе-реліку Антона Моргуна. Хоча сам Мазарек буквально верещав на допиті і, як казав Віхура, слиною брізкав: саме Моргуна його люди не чіпали. Більше того, кля-неться — нікому не наказував душити повію та зло-дія. Мовляв, то все ініціатива його підопічних, він не схвалював, та роблено як зроблено. Звісно, нехай вже поліція далі сушить голови й доводить, що Мазарек ті вбийства планував сам. Включно з нападом на Моргуна. Бо той, як я собі розумію, дуже зацікавився привидом з Валової. Тому й навідався туди вночі з револьвером. Мазарек зі своїм проектором ховався у наперед ви-значеному місці. Там є наполовину зведена внутрішня перетинка. Він видовбав цеглину, виймав її, через дірку пускав промінь. Потім застромляв каменюкою назад.

— Від чогось же лампа працювала...

— Батарейка. Така сама, як у ліхтариках, тільки більша. Крутив ручку, являючи на стіні зображення

Чорної пані. Сторож, якого досі шукають, чи інший, вже не знаю хто, прикривали його. Моргун, скоріш за все, виявив сховок, розкрив таємницю і поплатився за це. — Клим перевів подих. — Десь так, у загальних ри- сах. Між іншим, я підозрював: розмови про золото в підвалі — то байки.

— Не знайшли там нічого, — констатував Шацький із таким сумом, ніби скарб вислизнув із його власних рук. — Про це також писали.

— Отож. Доклав чимало кмітливості, а зиску — дуля з маком. Тим більше, чотири смерті на совісті. — Клим зітхнув. — І ще одне. Як я здогадався, що діє хтось із моїх нових знайомих, зацікавлених у розкритті таємници, зрозуміли?

Йозеф та Естер знову заперечно гойднули головами.

— Після пригоди на Покрову я був у пані Богданович. Розказав про свій намір побувати вночі в будинку. Вона, звичайно, поставила своїх приятелів до відома. Без лихої думки, аби повідомити: Кошовий робить те, за що взявся. Тієї ж ночі мені являється привид — підтвердження лихої слави того місця. Особа я незалежна. Мені вірять. Усе вирішується на користь Мазарека, бо йде за його планом. Ще не знаючи зранку, хто міг бути зловмисником, уже по обіді, як відомо, я знову дав знати пані Богданович, тепер уже про нашу з вами, Шацький, експедицію в царство Чорної пані. Аби остаточно закріпити результат розслідування.

— Могли б дати знати, що попереджаєте поліцію, — зауважив Йозеф. — Даруйте, я ж міг зганьбити кальсони...

— Зате ваша поведінка була природною, — парирував Клим. — Хоча, пані Естер, ваш чоловік міг би зіграти переляк. Аktor із нього досить пристойний.

Господиня кивнула, підвелася. Вийняла скляний корок із карафки, взяла свою чарку. Обережно перелила вміст назад під сумним поглядом Шацького.

— Задумано та втілено — самий цимес, пане Кошовий. Шкода, що ніколи вже не будемо знати, як тому шлеперсу Мазареку вдалося заморочити пана, котрий був поліцейським агентом.

Віко смикулося так сильно, що на мить закрило праве око.

— Даруйте, пані Естер, я щось нічого не зрозумів.

— Вей, що розуміти? — вона взяла карафку за тонке горлечко. — Самі переказали нам його зізнання — все те Мазарек розраховував на шлимазлів. Чи був згаданий вами пан, котрого вбили останнім, аж таким ідіотом?

. — Чому — ідіотом?

— Пане Кошовий, агент поліції, навіть колишній, навряд чи повірить у щось, не побачивши на власні очі. І я так собі думаю, мій Шацький не звернув би на сукню привида уваги. Злидота — так само. Ви то відзначили, — відчинивши дверцята шафки, Естер поставила карафку туди, зачинила, легенько стукнувши, повернулася, наставила на Клима вказівний палець. — Помітили, пане Кошовий. І нещасний забитий мав би помітити.

Пані Шацька напевне хотіла продовжити розмову, точно знаючи, що хоче сказати. Та враз із сусідньої кімнати почулося голосне ревіння Дені, з ним злився дівчачий лемент:

— Мамо! Мамо!

Приречено зітхнувши, Естер вибачилася перед гостем і залишила чоловіків самих.

Почекавши трохи, Шацький сіпнувся до шафки, на півдорозі завмер, запитально зиркнув на Кошового.

Той сидів, дивлячись перед собою, і, здавалося, нікого й нічого довкола не помічав.

Йозефові довелося клацнути пальцями, привертаючи його увагу. Та Климів погляд і далі був відстороненим.

— Пані Естер мудра жінка, хочу вам сказати, — мовив нарешті.

— Так я ж з вами згоден, пане Кошовий!

— Ви не зрозуміли. — У голосі Кліма чулися дратівливі нотки. — Мудрість тут — робити слушні зауваження з приводу того, до чого людина жодним боком не причетна. Навіть не знає осіб, кого стосується та чи інша історія.

— Знаете, пане Кошовий, мабуть, ви хочете зробити приємність моїй фейгале та мені. Тільки говорите якось так складно...

— Вибачте, то я вголос мислю. Сам ще до кінця не розплутав думки. Але суть уже ясна, Шацький.

— Мені не зрозуміло нічого.

— Так само мені. Поки що. Проте виглядає так, вбивство Антона Моргуна до історії з Чорною дамою не має жодного стосунку. І значить, Мазарек в поліції недарма бризкав слиною. Ані він, ані його люди до загибелі колишнього поліцейського агента не причетні.

пожвавішав, ніби скинувши кілька років, і з призабутим завзяттям брався за клієнтів самотужки.

Кошовий же, на той час уже забравши нове пальто від кравця, виглядаючи представницькі, новою копійкою, призначав потрібні зустрічі, домовлявся, зустрічався, розпитував. А вдома старанно записував, закріплюючи роздуми на папері, навіть вимальовуючи схеми з кружечків та стрілочок, котрі дедалі частіше перехрещувалися.

Нарешті, коли привів думки до спільногознаменника, відбив телеграму Шацькому з проханням зарезервувати столик в «Академічній» на вечір.

Щойно зайшов туди в домовлений час та побачив товариша, котрий інтенсивно махав руками, зайнявши вигідне місце біля вікна, пошкодував. Бо зовсім не взяв до уваги: тут, у цій кав'янрні, богема доволі часто влаштовувала збіговиська й читання вголос. Шануючи високу поезію, Клим тим не менше ставився до неї спокійно. Іноді, за потреби й нагоди, міг навіть зацитувати в жіночому товаристві кілька римованих рядків, аби справити враження. Та загалом намагався уникати публічних зібрань творчих людей. Міг би дізнатися наперед, що тут відбувається, й перенести зустріч в інше місце.

Тим більше, збирався говорити й домовлятися з Шацьким про важливі речі. Від серйозної розмови нічого не мало б відволікати.

Коли зайшов, читання, мабуть, тільки почалися. Високий худий молодик у круглих окулярах, у фраку явно з бюро прокату одягу та надміру пишній шийній хустці, саме промовляв:

— Пані та панове, наше освідчення в чистому коханні оголошу дійсним! І дозволю собі освідчитися першим!

Ніхто з присутніх не заперечував, сміливця підтримали оплесками. Прокашлявшись, молодик поставив ногу в черевикові на край стільця, виставив руку вперед і звернувся до супутниць за своїм столиком:

В тебе личко — як лілеї!³³
Устонька — рожевий цвіт!
Очі — зорі, шовки — вїї,
А волосся — оксамит.

Знаючи, як воно, коли заважаєш навіть найменшим рухом заглибленому в себе творцеві, Кошовий перемістився праворуч, ближче до стіни, й так, попід нею, почав обходити столики, обережно пробираючись до зайнятого Шацьким місця. Поки дістався, молодик уже завершив перше послання й розкланювався, приймаючи ввічливі оплески.

— Ох і вlipнули ж ми з вами, — пробурчав Клим, умощуючись. — Може, підемо звідси?

— Про що ви говорите, пане Кошовий! — широко обурився Йозеф. — Це що, котові під хвіст усі мої ста-рання? Аби ви знали, як важко було тут сьогодні хоча б щось зарезервувати! Лише дякуючи моїм особистим добрим знайомствам, пане Кошовий, маємо цей чудо-вий столик!

— Чим він такий чудовий?
— Звідси все видно!
— Боже, я ж не дивитися прийшов! Тим більше — не слухати!

Вигукнув занадто голосно — з-за сусідніх столиків на них зашикали шанувальники поезії. Саме підвівся наступний читець, з незвично довгим волоссям, теж у фраку, але без неодмінного метелика. На стілець не ставав, опустився на одне коліно, звів руки до стелі:

Панцо моя, панно!
Зоре на блакиті —
Та краса на тобі,
Що роса на цвіті.

Кошовий зітхнув. Справді, Шацький мав рацію: ліпше залишатися тут, аніж зараз, під глибокий вечір, шукати щось краще й спокійніше.

— Гаразд, ви замовили щось?

— З вашого дозволу, пиво та деруни. Пиво темне, власної броварні.

— Нехай буде. — Клім присунувся ближче, намагався не зважати на поетичні одкровення. — Тут панує любов, а ми з вами про смерть та про смерть. А, нехай. Все одно домовлятися треба.

— Кому? Про що? Яка смерть, пане Кошовий?

Вони замовкли, бо кельнер приніс кухлі з пивом і таріль з акуратно викладеними товстенькими рум'яними гарячими пляцками. Щойно він відійшов, Клім спрагло зробив чималий ковток і присунувся до Шацького ще ближче.

— По порядку. У мене до вас серйозна справа. Тож домовлятися, відповідно, треба мені з вами. А смерть... Антон Моргун і, підозрюю, не лише він. Усе набагато серйозніше, ніж неіснуючі скарби. Й страшніше, аніж привид Чорної пані.

Шацький вкляк із пінним кухлем біля рота.

— Господи... Що сталося? Що ви накопали зі своїм талантом довбати глибоко?

— На все свій час. — Клім підсунув деруни ближче до нього. — Остаточних відповідей у мене нема. Ні в кого їх нема. Без вашої допомоги я їх не отримаю, хоч попереджаю: якщо дасте згоду — встряннете в небезпечну авантюру.

— Не вперше. Я давно говорив: із вами цікавіше, ніж із хворими зубами моїх пацієнтів.

— Не поспішайте, Шацький. Ще раз кажу — не іграшки, не шахрайські вигадки. Маємо справу зі смертю, котра, виглядає, мусить прикрити іншу смерть, значно огиднішу й кривавішу.

— Розігріли, — Йозеф знову хильнув пива. — Говоріть, я уважно слухаю. Чи ви думали — злякаюся й утечу звідси, не дослухавши навіть?

Замовкнувши, аби самому пригоститися, Клим зиркнув на чергового читця. Цей виявився зовсім не романтичним із вигляду товстуном, ще й найстаршим з усіх. Хоч костюм убраав найдорожчий, що перекреслювало думку про традиційно бідних поетів. Голос виявився тонким, навіть писклявим:

Шепочуть вишні, сяють цвіти,
В саду щебече соловій.
На небі місяць вповні світить —
Єдина ти в душі моїй!

Змусивши себе відсторонитися, не звертати на нього та інших уваги, Кошовий заговорив:

— Пам'ятаєте, я оцінив мудрість вашої чудової Естер? Тоді я лише відчув її правоту, не розуміючи, в чому вона була. Тепер знаю напевне.

— І в чому ж?

— Антона Моргуна справді не обдуриш на половині. На це звернула увагу лише ваша дружина. Раніше мені, так само як іншим, не приходило це в голову. Бо будинок на Валовій — це насамперед привид і все, що з ним пов'язане. Значить, якщо Мазарек організував, а його підручні скоїли два вбивства, аби досягнути своєї мети й залякати Кароля Білецького, смерть Моргуна вписується в загальну картину. Дуже просто припустити:

приватний сищик розкрив змову, вистежив злочинців, збирався зловити на гарячому й сам потрапив у пастку. Звинуватити душогубів не складно хоч у двох убивствах, хоч у трьох. Вони попервах однаково не визнаватимуть їх, від кількості жертв нічого тут не залежить. Згодні?

— Мабуть, ви маєте рацію, — погодився Шацький. — На такі-от думки вас наштовхнула моя фейгале?

— Саме так. Вірніше, зародила сумнів у тобі, що досвідчений, бувалий у бувальцях Моргун міг отак легко піддатися на шахрайську виставу. Й відразу виникло наступне запитання: а чи справді він переймався привидом та його загадкою? Я, — Кошовий тицьнув себе пальцем у груди, — виконував прохання передусім Кароля Білецького, однієї з головних зацікавлених осіб. Знайшов він мене через посередництво пані Богданович. І жоден, жоден з них, Шацький, не обмовився й півсловом про те, що до мене цього горішка намагався розгризти інший!

На них знову обурено зашикали, Клим перепросив, випив пива, перевів подих.

— Зрозуміли мене? Антон Моргун був не з таких, хто робить щось із власної цікавості. Можливо, він чув про Чорну пані. Та навряд чи почав розплутувати її таємницю з власної волі, за власним бажанням. Після нічних пригод на Валовій мої стосунки з паном Ліндою дещо поліпшилися. Не назвав би їх приятельськими, та чоловік почав мені довіряти. Тож я зустрівся з ним, переговорив, розпитав і переконався у своїй правоті — Моргун не з таких. Його цікавило лише те, за що платять живі гроши. Він жив, надаючи приватні послуги, і це я теж можу підтвердити, трошки його знав. Могло статися щось надзвичайне, згоден. Та усе ж таки я схильний вважати: ніхто не просив Антона встремляти носа в іс-

торію з привидом. Тим більше — зі скарбом, котрий не виглядає тепер аж такою вигадкою.

— Тобто?

— Я припускаю — скарб *міг* бути, Шацький.

— І Моргун шукав золото на чиесь прохання?

— Ні. Шляхи Моргуна та всіх утаємничених у ту справу — Янека Зіневича, Рибки Павла та Станіслава Мазарека — ніколи не перетиналися. Це я так само почув від Лінди. Згоден, він *міг* не знати всього. Але порадив переговорити з іншими особами, котрі були близькими з загиблім. Люди не особливо налаштовані розв'язувати язикі, та поліцейський порадив передати від нього особисті вітання. Знаєте, допомогло. Результат — категоричний висновок: Антона не переймали казки про привидів. І, що набагато важливіше, він нічого не знав про скарби в підвалі будинку на Валовій. Є вони, нема — питання зараз так не стойть. Адже виникає інше: якого, даруйте, дідька озброєний чоловік, звиклий дивитися в лиці небезпеці, *міг* робити глупої ночі в тому недобудованому домі? Звідси, — Клим витримав паузу, ніби смакуючи висновки, — що понесло його на другий поверх? Рибка Павло бачив це. Й так само бачив — убивця прийшов раніше, заліз нагору й чатував у засідці.

Шацький поцмокав губами, похитав головою.

— Отут ви маєте цілковиту рацію, пане Кошовий. Якби Моргун шукав ті ефемерні скарби, відразу б подався до пивниці. Полюючи на привида, *міг* подертися нагору. Адже він, судячи з ваших слів, досвідчений пошуковець. Мусив знати: Чорна пані являється на першому.

— До речі, Чорна панітієї ночі так і не дала про себе знати! Принаймні в час появи Моргуна та його вбивці. Аби переконатися в цьому остаточно, я попросив Лін-

ду, котрий перейнявся моїми роздумами, переговорити з Мазареком неофіційно. Він має алібі, Шацький. Тієї ночі був у борделі. Взагалі, сторож, з яким поліція ще не познайомилася, мав чатувати. Куди подівся — невідомо. Ви ж розумієте, його ніхто не брав у розрахунок, бо від самого початку дивну й непослідовну поведінку всякого, хто так чи інакше пов'язаний із проклятим будинком, списували на переляк. Будівельники бояться, чому сторож не повинен? Ось так загальний страх здатен зробити з важливої для слідства персони людину-невидимку.

Клим замовк під черговий сплеск схвальних оплесків — товстуна вшанували найбільше. Кумедно розкланявшись, він поправив краватку, широким жестом показав на сутулого молодика, котрий тихо й скромно сидів по праву руки:

— Хочу рекомендувати вам, шановне панство, із особливою приємністю моого молодого, тепер уже — вашого колегу, котрий воліє називати себе Антось Адамек. Це його перший публічний виступ, пані та панове. Тож прошу не судити суворо. Сміливіше, Антосю!

Дебютант підвівся так обережно, ніби боявся щось біля себе розбити. Спершу витягнув із кишені сюртука згорнутий учетверо аркуш. Хотів розгорнути, потім передумав, витер ним зволожнілого лоба. Зі свого місця Клим та Йозеф могли бачити його обличчя. Блідий, навіть хворобливо-блідий юнак для чогось заплющив очі, видихнув, почав монотонно:

В хрустально-блій щастя домовині
Кладу віночок з аметистів мрії,
Отак схороню в попелі надії
Золоту казку, що снилась дитині.

Новий читець помітно вибивався з загальної колії — настрій слухачів миттю змінився. Запала незвична тиша.

Зібрання вочевидь не розібралося, як на це реагувати. Адамек же, не розплющаючи очей, монотонно вів своє далі:

На гробі щастя я вночі посію
Чорні кипариси й сніжні лелії,
Як розквітнуть рожі — я тобі зелію
Холодний дощик з аметистів мрій.

Кошовому раптом стало незатишно. Поет-початківець мимоволі зачепив невидимі струни, котрі вже кілька останніх днів були натягнуті всередині самого Кліма. Він повів плечима, повернувся до читця боком, буркнув:

- Вельми доречно, чорт забирай.
- Він, мабуть, кохання поховав, — спробував пояснити Шацький.

Кошовий знову присунувся ближче, для чогось озирнувшись на Антося Адамека. Той уже впорався з першим віршем і, не дочекавшись оплесків, одразу перейшов до наступного, не менш похмурого.

- Не про нього мова. Тепер слухайте мене дуже уважно. Не перебивайте й спробуйте зрозуміти.
- Мені не подобається вираз вашого обличчя, пане Кошовий. Наче ви самі зараз когось ховаєте.
- Нам таки доведеться мати справу зі смертю. Думаю, вона навіть нагліша й цинічніша за вбивство Антона Моргуна. Хоча всяке насильство цинічне, Шацький...
- Тут я з вами категорично згоден! — вигукнув той.
- Дослухайте до кінця. Власне, я покликав вас, аби просити про допомогу. Ризик невеликий, якщо будете точно дотримуватись моїх інструкцій. Але він є.
- Більший, ніж уночі в тому бісовому будинку?

Клим не встиг відповісти — сутулий дебютант завершив. Оплески, як раніше, вийшли ріденькими. Схоже, Антося Адамека це не так образило, як вразило — лице зблідло ще більше, стало зовсім подібним до кольору крейди. Товстун прокашлявся, підвівся, поклав руку на плече свого протеже, заговорив:

— Пані та панове! Давайте з розумінням поставимося до щойно почутого. Погодьтеся, молодий колега став відлунням тієї реальності, від якої ми всі старанно намагаємося ухилитися. Між тим пан Антось дуже чітко вловив та озвучив відчуття нинішньої суспільності. Її похмурі очікування. Щось витає в повітрі, хіба ви того не помічаете? Гратулюємо ж тому, хто не боїться все говорити вголос!

Він перший почав пlesкати, сильніше, ніж прийнято зазвичай, стукаючи долонею об долоню. Його обережно підтримала повнява дама за столиком навпроти. До них поволі, та чим далі, тим більш упевнено долучилися інші. А ще за мить Антосеві Адамеку аплодували вже стоячи.

— Маячня, — процідив крізь зуби Кошовий. — Та в цьому щось є, Шацький. Люди звикають до смерті, так би мовити, наперед. Ніби передчуваючи її.

— Живі істоти, — вставив Йозеф. — Природа. Знаєте, я десь чув — подібне буває у тварин перед землетрусом чи іншими катаклізмами.

— Я дивлюся на це простіше, — зітхнув Клим. — Люди починають спокійніше ставитися до смерті. Й так само без надмірних докорів сумління забирати чужі життя. Тож будьте обережні. Ще не пізно відмовитися мати справу з особою, здатною на таке.

— Пане Кошовий, ми з вами не перший день знайомі. Можете сміливо покладатися на Шацького. А я

обіцяю слухатися вас, аби не сталося лиха. Проте... ми ж ходимо довкола. В чому суть справи?

Читання на якийсь час перервалося. Зібрання обговорювало щойно почуте. Кельнери сновигали між столиками, приймаючи замовлення.

— Останнім часом Антон Моргун приватно з'ясовував обставини зникнення людей у Львові, — мовив Клим. — Є розшук, за який кримінальна поліція з різних причин не береться. Але й іншим не заважає, якщо історія прямо не пов'язана з криміналом. Переговоривши з кількома особами, в тому числі — з тим самим Ліндою, я дізнався: колишній агент досяг у пошуковій справі певних успіхів. Зокрема, ним було знайдено двоє зниклих безвісти. Чоловіка відшукав мертвим, жінку — живою, втекла з коханцем, поміняла прізвище та паспорт. Тож не дивно, що здобув гарну репутацію. Й отримав нове доручення. Пані, яку він розшукував перед своєю загибеллю, звали Ольгою.

— Що за одна? І чому — звали? Ви впевнені в її... ГМ...

— Так, Шацький. Сумно — але так. Звісно, якщо той чоловік, котрий, за моїм припущенням, прямо причетний до вбивства Моргуна, прийде туди, куди я його запрошу, — значить, усе вірно. Помилки нема. Якщо викличе поліцію... В такому разі готовий відповісти, постати перед судом за наклеп.

— Ви довго ще збираєтесь морочити мене? — Зубний лікар був уже до краю заінтеригований.

І Клим Кошовий розказав йому все, про що дізнався.

А вже за півгодини вони, розплатившись, виходили з кав'янрі під супровід чергової полум'яної оди сонячній свіtlій безмежній любові.

навіть за намір залишити помешкання проти ночі. Хіба того вимагали невідкладні, передусім лікарські справи, чи хтось із близьких потребував негайної допомоги. Хоча в такий час украй рідко складалися обставини, коли Шацький змушений був збиратися до когось проти ночі.

З появою в його житті Клима щось помінялося. Або молодому чоловікові довіряла Естер, котра вкрай рідко кому вірила повністю. Або ж сам Кошовий допоміг їй подивитися на Йозефа з іншого боку, новим поглядом. Коли новий товариш заходив до них у гості, Шацький всякий раз відчував себе значимим, потрібним, причетним до чогось важливого. Таким, яким потай прагнув бути завжди, через те максимально розширюючи коло пацієнтів і працюючи навіть собі на збиток. Йому кортіло бути корисним якомога більшій кількості людей і, відповідно, через різноманітні знайомства мимоволі стати причетним до всього, великого й малого, що відбувається у Львові.

Рідним містом світ для Йозефа Шацького обмежувався. Він за свої сорок з гаком років побував тут усюди. Не було передмістя, не знаходилося кута чи рогатки, куди б енергійний зубний лікар ще не навідався сам. Чи, принаймні, не міг би розказати, де це місце знаходиться. Тож він жадав увесь час тримати руку на пульсі довколишнього життя, болісно переймаючись, аби воно не пройшло повз нього. Щось невидиме, незрозуміле штовхало Шацького зі свого затишного, хай і занедбаного передмістя туди, де трапляється щось, поза сумнівом, важливе, а отже — безмежно цікаве.

Знайомство з Климентієм Кошовим таку можливість перед ним відкрило. Ба більше: вплинуло на погляди Естер. Дізнавшись, що треба допомогти Климу,

вона буркотіла, та скоріш для порядку, не виказуючи невдоволення. Загалом же не заперечуючи, аби чоловік виходив у ніч.

Цього разу, коли Шацький отримав телеграму від Кліма з проханням терміново зустрітися біля Опера опівночі, Естер зітхнула, але прошепотіла якісь молитви, котрі мали б охороняти чоловіка. Йозеф одягнув пальто, капелюха, взув черевики, перед виходом глипнув на себе в дзеркало. Кажуть, є така гарна прикмета, на щастя. Втім, жодного нещастя для себе зараз не передчував.

Йдучи майже порожніми вулицями, Шацький міркував, що могло знадобитися Кошовому. Прохання його, як домовлялися, Йозеф виконав. Вважав — доволі успішно, ніхто нічого не запідозрив. Та й не було нічого підозрілого, лише зустрівся з названою особою, передказав від Кліма кілька слів, серед яких — щирі вітання від Ольги, й пішов собі геть. Усе, що станеться потім, товариш обіцяв розказати. З собою на призначену зустріч не кликав, наголосивши вкотре — небезпечно. І ось тепер — телеграма.

Мабуть, передумав, вирішив Шацький. Усе ж таки не зміг обйтися без нього. Не знаючи, чим міг би допомогти насправді, він зупинився на думці: Кошовому, як у минулі рази, потрібен свідок.

Нехай. Так все одно цікавіше, аніж у дома, під боком Естер, потерпати від невідомості.

Домовившись із собою, Шацький підійшов до призначеного місця зустрічі в піднесеному настрої. Тихий вечір додавав спокою та впевненості в собі. Обійшовши Оперу з правого боку, зупинився, покрутив головою.

Нікого.

Прогулювалися поодинокі парочки. Вешталися неприкаяні волоцюги. Десь далеко світилися запнуті за вісами вікна дорогих ресторанів. Неквапом рухалися вулицею фаетони, кінські копита мірно цокали бруком. Але ніхто не звертав уваги на невеличку худорляву постать біля театру в довгому пальті з піднятим коміром та крислатому капелюсі.

Зазвичай Клім не запізнюються.

Шацькому раптом стало незатишно, хоч не міг пояснити собі причину.

Цокіт копит за спиною, тепер уже — зовсім близько. Спершу Йозеф не звернув на нічим не прикметний звук увагу, та враз кінь зупинився. Інстинкт підштовхнув, змусив повернутися. Не рвучко, чомусь огорнуло побоювання. Хоч нічого страшного не відбувалося, лише крита дорожка стояла біля хідника. На козлах маячив чоловік, навіть уночі зовсім не схожий на звичного візника. Повернувшись до Йозефа, темна постать мовила рівним, зовсім незнайомим голосом:

— Пане Шацький? Доброї ночі. Сідайте, я по вас.

У відповідь той підніс капелюха, вітаючись. Розправив плечі, ступив до коляски.

— Мені сюди сідати?

— Не на моє ж місце. Тут ми вдвох і не помістимося.

— А... перепрошую... пан Кошовий...

— З паном Кошовим усе в порядку. Він просив мене приїхати за вами. Я його помічник.

— Помічник? — це не вкладалося в голові. — Звідки в нього...

— Пане Шацький, вам усе пояснять на місці. Не гайте часу.

Все виглядало аж надто втасманичено. Та саме ця обставина несподівано заспокоїла Йозефа. Вивчивши

Климову манеру вести справу, пригадавши враз про його захоплення авантюрними романами, він подумки визнав: усе це цілком у стилі Кошового. Тож уже зовсім спокійно забрався всередину, відкинувшись на спинку сидіння й дозволив повезти себе куди треба.

Нічого особливого по дорозі не відбувалося. Навпаки, дуже скоро зрозумівши, куди вони рухаються, Шацький здивовано знизав плечима. Дивно, для чого треба було призначати зустріч біля театру. Простіше відразу попросити прийти на Валову, до зlossenого будинку. Хіба Климів задум передбачав якусь не до кінця зрозумілу театралізацію. Недарма ж з'явився помічник.

Коли до Валової лишився квартал, Шацький, щось пригадавши, раптом подався вперед. Так, він ніколи раніше не чув голосу чоловіка, котрий сидів на козлах. Проте все одно десь його бачив, причому — зовсім недавно. Заважало думати те, що він сидів. Аби побачити зріст та краще розгледіти лице, Йозеф напевне розібрався б швидше. І вже їдучі по самій Валовій, враз витягнув із пам'яті все потрібне.

Всередині захололо.

Шацький на мить втратив здатність рухатися й дихати. Інакше б вистачило куражу стрибнути на ходу, помчати геть, волаючи про допомогу. Щойно оговтався, дорожка вже зупинилася біля будинку номер двадцять вісім. Чоловік на козлах повернувся, даючи пасажирові можливість остаточно розгледіти себе при місячному свіtlі, вже не криючись. Мовив спокійно, чомусь нагадавши Йозефу суддю, котрий читає вирок:

— Приїхали. Кінець. Виходьте, пане Шацький.

— Н-ні, — вичавив він із себе — то було все, на що виявився спроможним.

Легко зіскочивши з козел, чоловік, високий, кремезний, ставний, знайомий, наблизився до коляски. Неквапом витягнув із кишені револьвер. Зігнувшись правицю в лікті, наставив дуло на свого пасажира:

- Так, пане Шацький. Так. Вилазьте, ми приїхали.
- Ви не будете...
- Буду. Вперед. Упертий же жид...

Затрусилися руки й ноги. Тіло вкрив липкий бридкий піт. Здавалося, страх, котрий охопив його, засмердів усе довкола. Закрутилася голова, і Шацький відчув: ще трохи — й він може зомліти. Проте розум змусив підкоритися.

Високий ступив йому за спину, підштовхнув дулом.

— Ходімо. Не обдурив я вас. Пан Кошовий чекає. Коліна не гнулися. Та Шацький змусив себе йти вперед.

Вулиця ніби вимерла, ані живої душі. Тільки будинок, довкола якого вже багато чого лихого сталося останнім часом, бовванів мовчазною марою.

Більше пхати себе Йозеф не дозволив. Посунув уперед сам. Навіть не цікавився, куди треба йти. Всі сліди вели до пивниці, ще раніше Клим йому пояснював. Остаточно переконавшись у правоті свого товариша, Шацький зрозумів: не легше від цього ні кому. Його охопило передчуття — все мало б скінчитися сьогодні чи найближчим часом для душогуба. Але, виглядає, той зухвало діє на випередження.

Бо кінець уготований їм із Кошовим.

Скорий та страшний.

Високий уже підвів його до прочиненого ходу в підвал. Звідти, знизу, пробивалося тъмяне світло, чулися приглушені голоси.

— Спускайтесь, — звелів він Шацькому, додав зну-
щально: — Ласкаво просимо.

— Так-так! — озвалися зсередини. — Чую, ви вже є!
Заходьте! Мій новий друг пан Кошовий дуже зрадіє!

— Що там? — почув Йозеф голос Клима.

— Сюрприз, пане Кошовий! Приємний для вас!
Знову поштовх.

Шацький приречено спустився в підвал.

Намагаючись акуратно ступати — не заорати зі ста-
рих сходів.

не найбільш обладнаним місцем у відданому під кардинальну перебудову домі.

Особливо — підлога.

На неї Клим звернув увагу відразу, щойно ступив разом із Ліндою та іншими поліцейськими. Поцікавився, чи так було завжди. Йому відповіли. Далі тему не розвивав, лише зробив подумки чергову позначку, а вже вдома старанно занотував.

Тут було вогко, тривожно, та чомусь зовсім не страшно. Зрештою, Кошовий уже стільки разів заходив до будинку на Валовій, що почувався ніби вдома. Й зовсім не боявся, хоч на підлогу пивниці ступив обережно, навіть через силу. Поставивши праву ногу вниз, ліву так і лишив на крайній сходинці. Потім вилаявся тихенько, сплюнув — дурня то все! — й далі вже проішов, крокуючи впевнено.

Перевіривши час на годиннику, закурив.

Чоловік повинен прийти вчасно. В його інтересах не тягнути.

Так стояв, підсвічуєчи собі ліхтариком, слухаючи темряву й розважаючись видовищем, як падає збитий цигарковий попіл на залиту бетоном підлогу при електричному світлі. Коли пожбурив у дальній кут перший недопалок та потягнувся за другою цигаркою, враз почув крохи ззовні. Той, хто наблизався, не боявся бути почутий. Рухався впевнено, точно знаючи: ніхто не перешкоджатиме, не заважатиме, зайвих вух не знайдеться.

Зупинившись нагорі, біля входу в підвал, чоловік голосно запитав:

— Ви вже там, пане Кошовий?

Замість відповіді Клим засвітив ліхтарика, гойднувши промінчиком.

— Хочу вас почути.
— Так, це я.
— А чому саме це місце? Ми хіба не могли поговорити там, де затишніше, зручніше, цивільніше нарешті?

— Мені краще там, де вона спочиває, — озвався Кошовий, голос під склепінням пивниці звучав лунко.

— Присвітіть мені, раз уже там.

Клим виставив руку з ліхтариком перед собою. Чоловік зійшов сходами, ступаючи дуже обережно. Спустившись, став навпроти Кошового, поставивши ноги трошки ширше плечей та розстебнувши два верхніх гудзики на дорожому пальті.

Зараз вже не треба сушити голову, визначаючись, як сприймати цю людину — кумедною чи, навпаки, «ниховісною». Ладно підігнаний одяг приховував дану природою непропорційність постави. І вуха та ніс, приліплени чиєюсь шкідливою рукою абияк, тепер зовсім не робили його кумедним, тим більше — іграшковим.

Він прийшов сюди не гратися.

— Дякую, що знайшли час, пане Владиславе.

— Доброго вечора, — привітався Владислав Яблонський. — Ви курите пристойні цигарки. Бачу, отримана за недавню послугу винагорода дозволила поліпшити смаки.

— На добрий тютюн мені вистачає заробітку в пана Штефка. Ви ж не про цигарки говорити сюди прийшли проти ночі.

— Звісно, — легко погодився він.

Тінь, яку кидало світло ліхтарика, робила Яблонського ще нижчим від Кліма, ніж насправді. Не на півголови, майже на цілу.

— Поговоримо?

— Спершу послухаю вас. Знаєте, взагалі-то я прийшов сюди найперше через те, що вже мав нагоду перевонатися в неабиякій вашій кмітливості, пане Кошовий. За інших обставин навіть не став би слухати того вашого дивного посланця-жіда. Паризькі таємниці, чесне слово. Забави юнаків, котрі начиталися Ежена Сю. Хоча, як мені відомо, ви полюбляєте бульварні романи. Тільки ж ми в реальному житті, пане Кошовий.

— Отож, — легко погодився Клим. — Через те мені завжди були до вподоби злочини, котрі автор таких історій творить у власній уяві. Зарізані, застрелені та задушенні — усе це, на жаль, не тільки в сенсаційних романах, пане Яблонський. Тож мені цікаво, чого начиталися ви, коли вирішили позбутися Ольги раз і назавжди.

— Ольги, — почулося у відповідь, ніби ім'я відбила луна.

— Саме так. Ольги. Вашої дружини Ольги Яблонської. У дівоцтві — Богуш, народженій у колись шляхетній, нині ж — збіднілій родині Богушів. Панство мешкає у занепалому маєтку під Станіславовом. Та все одно готове було віддати останнє, аби дізнатися, куди зникла їхня єдина донька. Вона вигідно одружилася тут, у Львові. На неї покладалися великі надії, з неї рід Богушів мав єдину можливість відродитися. Хай не відразу, поступово. Ольга — єдина спадкоємиця. У панства не лишилося більше нічого. Рід не мав урватися. Богуші переймалися, що у вас не було дітей. Та Ольга була ще доволі молодою, аби подарувати батькам онука, онучку чи обох. Чому ви не хотіли дітей, пане Яблонський? Дружина була надто вродливою для вас? Вона боялася, аби їм не передалися ваші риси, ваши гени? Як було, що між вами сталося?

Промінь ліхтарика тепер світив у лиці чоловіка навпроти. Він не закривався, лиш примуржився. На його

обличчі не читалося нічого, крім неприхованої люті. Нарешті зникли останні хисткі прояви добродушності.

— Не ваша справа, Кошовий.

— Отак! Уже навіть без неодмінного «пана»!

Яблонський не зважав на іронію.

— Ніхто не дав вам права довбатися в моєму осо-
бистому житті! Є речі та обставини, про які не говорять
уголос! Розумієте це ви, чортів невдаха-емігрант?

— Ого, аж куди зайшло! — вигукнув Клім. — Схо-
же, я справді наступив на вашу болячку. І про права,
пане Яблонський. Родина вашої дружини Ольги, котра,
за вашими ж словами, втекла без сліду з коханцем, ні-
чого не сказавши, винайняла Антона Моргуна з'ясувати
обставини її зникнення. Розумієте, ви все добре розра-
хували, та забули про важливу деталь: донька не могла
весь цей час не дати про себе знати хоча б матері. Не
дочекавшись звістки й за півтора року ледь не втратив-
ши здоровий глузд, панство Богушів вирішило діяти.
Звертатися до поліції безглуздо. Адже нема криміналу,
якщо дружина раптом тікає від чоловіка й не хоче його
більше бачити або чути. Це, згоден, суперечить суспіль-
ній моралі, кидає їй певний виклик. Але це не злочин,
за який поліція завзято візьметься. Кілька довідок —
і невтішні батьки знаходять Моргуна, котрий уже досяг-
нув на ниві пошуку зниклих невеликих, зате — дійсних
результатів.

— Ви знаєте надто багато для сторонньої особи.

Кошовий зітхнув.

— Усе простіше, ніж ви думаете, *пане Яблонський*.
Варто було виявити, що Моргуна вбили не через його
інтерес до так званого привида, постало питання — що
він тут робив пізно вночі з «бульдогом» у кишені. Так
уже сталося, що я коротко перетнувся із паном Анто-

ном. До того ж він мій земляк, у нас із ним десь дуже схожі історії, він же так само на еміграції. Встановити, чим займався Моргун останнім часом, як бачите, справа не надто складна. Він не розводився про свою роботу. Але відомо — шукав зниклу безвісти особу. Саме ці пошуки могли привести його в дім на Валовій. Лишалося дізнатися, чи пов'язане якесь зникнення з будинком. Ще трохи зусиль — і вуяла: без сліду зникла Ольга Яблонська, дружина одного з попередніх власників. Шукати її Моргун міг лише на прохання рідних. У Львові є безліч тих, хто без задньої думки скаже, чия вона доночка і де знайти батьків. До того ж трошки по-пліткують.

— Пліткувати в нас уміють, — прощідив Яблонський. — Слухайте, справді — заберіть світло. Заважає.

Знизавши плечима, Клим посунув руку з ліхтариком трохи вбік.

— Ви не дуже добре жили з Ольгою. Всяке буває, подробиці — лише у ваших покоях, куди сторонніх не пускають. Як, зрештою, у будь-які спальні. Та нема диму без вогню. Обережно заговорили про коханця. Нібито ви дізналися, як завжди буває, останнім, але нічого не робили. Вас усе влаштовувало доти, поки... Мені продовжувати, пане Яблонський? Назвати лікаря з передмістя, до якого звернулася Ольга і котрий не зміг одного разу зберегти анонімність? — Тепер Кошовий зробив крок уперед, аби стати ближче. — Вас смертельно образило, що Ольга, ваша дружина, котру ви фактично витягнули з багнюки й дали шанс шляхетній родині знову відчути себе впевнено, завагітніла не від вас? — Ще крок. — Може, вона просто не хотіла від вас дітей, пане Яблонський? Не думаю, що вона хотіла позбутися плоду. Богушам потрібні нащадки, вони мо-

лилися б на майбутніх онуків. Значить, вона вирішила обдурити вас. Ошукати. Чому? — Наступний крок. — Бо її обранець, справжній обранець, не міг дати дитині того, чого вона варта. А ви заможний чоловік, біля вас дитина була б забезпеченю, мала змогу вирости достойною людиною.

Ви про все дізналися — і не стримали гніву.

Яблонський мовчав. Дивився просто на Кошового, дихав важко, немов забракло повітря.

— Ви вбили свою дружину, — промовив Клим. — А тіло закопали тут, у підвалі.

Запала тиша.

Її далі порушувало лише дихання Владислава Яблонського. Нарешті він поліз до кишені, й Кошовий, підозрюючи найгірше, поквапився випередити його. Переклавши ліхтарик у ліву, правою вихопив револьвер. Ніяк на це не реагуючи, Яблонський видобув годинника на ланцюжку, попросив, ніби нічого не сталося:

— Присвітіть.

Як і дотепер, обидва говорили голосно, ні від кого не криючись.

Клим знову пересунув руку, направляючи промінчик на циферблат. Для чогось перевіривши час, Яблонський сковав годинник назад, кивнув на зброю:

— Ви добряче підготувалися. Вмієте користуватися? І взагалі, ви збираєтесь тут мене вбити? Для чого вся ця розмова? Просто аби показати силу власного розуму? Так я ж уже похвалив вас, Кошовий. У всякого дійства є мета, хіба ні?

— Змусити вас признатися.

— Тут? — Яблонський обвів рукою склепіння. — Дуже наївно.

— Тим не менше. Ви вбили Ольгу. Коли пустили чутку, що дружина втекла, вам повірили. Бо, повторюється, пліткарі мають для цього безліч мотивацій. Її коханець, ким би він не був, напевне ніч намагався проявити себе, шукаючи зниклу. Та в мене є підозра — саме він неофіційно спрямував панство Богушів до Антона Моргуну, а того, своєю чергою — на правильний слід. Єдине, чого не міг знати Моргун, — про підвал. Напевне не міг знати, хоч можливість таку не відкидав. Припускаю: він думав, що ви могли замурувати тіло в будь-яку стіну. Чомусь я так само не маю сумнівів — на вас це схоже.

— Поясніть.

— Лише мої відчуття, пане Яблонський. Незабаром після того, як Ольга зникла, ви продали цей будинок. І з головою поринули в міські забудови. Слава Богу, сецесія нині в моді, без роботи підрядники не сидять, усім вистачає. Але хоч мали певні статки, їх навряд чи вистачало для успішного старту. Ви не могли продати будинок, купити інший, де живете зараз, а на різницю заснувати власну прибуткову справу. Проте гроши у вас звідкілясь взялися. Антон Моргун не мав поняття про історію з золотом у пивниці. Інакше відразу б розв'язав нескладну математичну задачку.

— Золото?

— Саме так, пане Яблонський. Ви вирішили продати будинок, і це зрозуміло. Зраджений, принижений чоловік не може більше тут жити. І напевне розуміли: той, хто купить, неодмінно піддастися моді та почне перебудову. Єдине, що не мало б зачепити кайло будівельників, — підвал. Місце, де ви поховали Ольгу. І ось коли ховали — випадково знайшли раніше закопаний тут скарб. Інше походження ваші раптові статки навряд чи мають, погодьтеся. Далі слухаєте?

— Звичайно. Завжди цікаво знати хід чужих думок. Допомагає робити висновки, аби не помилитися в майбутньому та все врахувати.

— Майбутньому? — Клім гмикнув. — Ну, як знаєте. Про це ще поговоримо. Отже, спершу я не повірив, дізнавшись про якісь скарби. Саме довкола них почалася ота історія з привидом. Як бачимо, мало не завершилася успішно для пана Мазарека. Та вам було вигідно, аби все скінчилося швидко, на будь-чию користь. Надмірна увага до вашого колишнього будинку вас неабияк стурбувала. Тож ви долучилися до гурту зацікавлених, аби мати змогу контролювати мої пошуки. Й втрутитися в разі небезпеки. Лише цим пояснюю вашу участь у гонитві за так званим привидом. Ви ж не є зацікавленою особою, після вас дім поміняв двох власників. І, як ми знаємо, все скінчилося фарсом. До того ж — із користю для вас: убивство Моргуна долучили до інших, попередніх, та повісили на Мазарека з його гоп-компанією. Будете заперечувати?

— Чекаю, коли ж ви скажете, що Антона Моргуна, як і свою дружину Ольгу, убив я.

— Навряд, — похитав головою Клім. — Але про це трохи згодом. Я не до кінця пояснив про ось цю пивницю. Бетон, пане Яблонський.

— До чого тут бетон?

— Підлога залита бетоном. Попередні власники, починаючи з пана Гаєцького, ще не знали, що то таке. Зараз, уrozпал будівельного бума, бетон активно використовується. Через те ви, поховавши дружину тут, потурбувалися, аби все забетонувати. Після такого ніхто з наступних власників не чіпатиме підвальну. Для чого, тут усе монолітно. Зрозумів — залити спід бетоном могли тільки ви. Пам'ятав про золото. Взяв до уваги безслідне

зникнення Ольги та ваше збагачення потому. Пане Яблонський, лишається дізнатися, де ви її поховали.

— Для чого вам це, Кошовий?

— Поставити останню крапку.

Лице Яблонського скривилося — це він так посміхнувся.

— Хтозна. Обираєте, де вам подобається. Може, вона саме зараз під вами. Або — он там, у дальньому кутку. Чи ступіть кілька кроків хоч праворуч, хоч ліворуч. Вона буде всюди, *пане Кошовий*.

Ще не до кінця вірячи його словам, Клим відступив, ніби підлога почала раптом пекти знизу, мов розпалена сковорода.

— Злякалися? Ви ж хотіли правди. Вона порізана, мов шинка! О, заслужила на те! Не чекали? — Настрій Яблонського помітно покращився. — Голова біля порогу. Руки — в одному кутку. Ноги — в іншому. Тулуб...

— Закрийте рота! — гаркнув Кошовий, знову задкуючи. — Ви не могли! Ви не могли так учинити з власною дружиною!

— *Mir!* — Тепер голос Яблонського гуркотів, луною відбиваючись від муріваних стін. — Вона не відчула того болю, який відчував я! Бо коли її розтинали, була мертвою. Я ж завданий нею біль переживаю досі, розумієте? Вдавала з себе шляхтянку! Комизилася! Давала зрозуміти — з нею, поруч неї я чогось вартий! Бачте, щиро вірила, що чогось вартує в житті! Я б усе стерпів, *пане Кошовий*! Навіть зраду! Але вона не хотіла дітей від мене! Розумієте? Коли ж одного разу несподівано погодилася, відразу закралася підозра — тут щось не так, Ольга знову використовує мене! Зрадниця отримала, що заслужила!

— Ви — чудовисько, — вражено мовив Клим.

— Знаю. Від самого дитинства щодня дізнаюся прикрий факт від свого дзеркала. А Ольга мала нахабство заявити це вголос, коли я її вдарив. Так, я не стримався! І не шкодую, чуєте, не шкодую! Бажаєте почути те, чого напевне не збиралися? Я б убив її ще раз, аби мені надали таку можливість!

Раптом замовк, жестом велівши мовчати. Хоч Кошовий уже не знав, як говорити з Яблонським далі і що можна ще від нього почути. Напружився, нашорошив вуха, дослухаючись разом із ним.

Ззовні почулися кроки. Тоді долинуло:

— Спускайтесь. Ласково просимо.

Хто кому наказував іти донизу, Клим не зрозумів.

Яблонський же пожвавився, що не віщувало нічого доброго.

— Так-так! — загукав. — Чую, ви вже є! Заходьте! Мій новий друг пан Кошовий дуже зрадіє!

— Що там? — вирвалося в Кліма.

— Сюрприз, пане Кошовий! Приємний для вас!

За мить промінь ліхтарика висвітив переляканого Йозефа Шацького.

Його підштовхував револьверним дулом відставний майор цісарської армії Людвіг Раєвський.

Такого повороту він не врахував.

Озброєна рука сіпнулася в бік майора. Та Раєвський спокійно, навіть показово притулив дуло до голови Шацького, при цьому збивши з неї капелюха.

Полонений зойкнув.

— Кидайте, пане Кошовий, — наказав Яблонський. — Мій вірний охоронець встигне раніше.

Рука далі стискала руків'я «колыта».

Великий палець Раєвського звів курок.

Клацнуло.

— Йой! — писнув Шацький.

— Ну! — гаркнув відставний майор.

Закусивши губу, Кошовий розтиснув пальці. Револьвер упав на бетон.

— Далі!

Клим слухняно відкинув зброю ногою до стіни.

— Отак, — задоволено мовив Яблонський. — Скажіть, пане Кошовий, а на що ви розраховували, коли за допомогою ось цього вашого вірного друга запрошували мене сюди? Він лише виступив вашим посланцем. Робив круглі очі, поводився втасманичено. Ніби грав у якусь гру, здатну потішити лише його самого. Це ж не привіда ловити, панове, не театр і не цирк. Усе, як бачите, набагато серйозніше. Справді, розкажіть про вашу мету, пане Кошовий? Якщо хотіли шантажувати — зрозумію. Навіть поміняю своє рішення й поговоримо про це.

— Ви не зрозумієте, — промовив Клим.

— А раптом?

— Гаразд. Спробуйте зрозуміти, що я хотів завершити справу, яку не зміг закінчити Антон Моргун.

— Яка вам користь із цього? У вас є докази? Ви хотіли під конвоєм, погрожуючи револьвером, відвести мене в поліцію? Здати панові Віхурі особисто в руки? Думаєте, вам би це вдалося? — Яблонський махнув рукою, повернувшись до Раєвського. — Знаєте, що я вам скажу? Зрештою, мене зовсім не обходить кінцева мета оцих ваших старань. Так само не перейшло, як збирається діяти той пан Моргун. Він, як ви, пхав свого носа туди, від чого мав би триматися далі. Єдине — у поле зору пана Раєвського він потрапив значно пізніше, ніж ви. Недарма ж пан майор отримує свої гроші. Навів довідки. Встановив — за Моргуном ніхто не стоїть,

проте він небезпечний одинак. Далі пан сищик отримав невеличку підказку, котра змусила його прийти сюди. Що потім — ви знаєте.

— Шкода, пане Яблонський, ви сказали це раніше за мене.

— Тобто?

— Я саме збирався пояснити, як міг загинути Моргун і хто вбив його. Ви не могли. Це вище вашої гідності. Принаймні ви так вважаєте. Але відставний майор, котрий дбає про вашу безпеку, на подібну роль цілком годився. Даруйте, ви дивилися на годинник, бо чекали появи його з полоненім Шацьким?

— Авжеж. Пане Кошовий, повторюю: що б ви там собі не надумали, все одно нічого не вийде. Впорався з Моргуном — дам раду й вам. Заодно панові Шацькому. До речі, його смерть — на вашій совісті.

— По-перше, він ще живий.

На підтвердження цього Йозеф ворухнувся.

— Це дуже просто виправити, — зазначив Яблонський. — Кажіть, що там по-друге?

— Чому на моїй совісті, а не на вашій?

— Бо втягнули його в свою авантюру. Забагато знає. Лишати живим... Ну, самі ж знаєте відповідь. Нарешті, давно пора покінчити із цим будинком. Надто багато з ним пов'язано лихого.

— Що це означає?

— Дізнаєтесь. Пане Раєвський, дайте мені он той револьвер.

Рухаючись так, аби постійно тримати Шацького на мушці, Людвіг зробив невелике коло, наблизився до стіни, присів, підхопив зброю. Взявши револьвер, Яблонський націлив дуло на Йозефа. Натомість сам Раєвський уже тримав на прицілі Кліма.

— Руки, — виплюнув він команду. — Руки вперед!

Клим підкорився, ще не зовсім розуміючи, яку долю йм із Шацьким приготували ці двоє.

Усе стало ясно, коли Раєвський видобув із кишені френча пару сталевих браслетів, котрими зазвичай користується поліція, і спритно, однією рукою, закував Кошовому зап'ястки.

Від неприємних спогадів сильно смикулося віко.

— Отак, — мовив майор задоволено.

Потому сковал револьвер, підійшов до Йозефа й проробив із ним ту саму процедуру.

— Це все? — Кошовий сам дивувався власному спокою.

— Тільки початок. Задум набагато масштабніший, — тепер Яблонський говорив хвалькувато. — Не забули, ким був у цісарській армії пан Раєвський? Перевіряю вашу пам'ять.

— Сапер, — згадав Клим, це чомусь відклалося в голові одразу.

— Правильно! Має достатньо знань та можливостей, аби замінувати все тут так, щоб вибух обрушив стелю пивниці на ваші розумні голови. При цьому ви будете ще живими. Хіба котрийсь не помре раніше, від страху. Пан Раєвський наперед заклав тут вибухівку. Лишається привести «пекельну машинку» в дію. Прощавайте, панове.

Раєвський вийшов першим.

Щойно його постать зникла з очей, як Шацький таки не витримав — зойкнув, похитнувся й упав, нарешті зомлівши. Клим кинувся до нього, впав поруч на коліна, термосив товариша скутими руками за плече. Яблонський його вже не обходив.

— Дарма ви. Хай би не відчув нічого, — зауважив Яблонський. — І ще одне. Навряд чи хто здивується ви-

бухам. Власник, пан Білецький, навіть має потішитися: надто багато зла пов'язано з цими стінами, давно пора зруйнувати. Логічний кінець будинку з привидами. Хіба ні?

Кошовий і далі не дивився на нього.

— Прощавайте, — мовив Владислав Яблонський ще раз, повернувшись і так само залишив моторошний склеп.

Ззовні бряцнуло.

Накинули клямку, аби приречені не змогли вийти. Навіть якби Шацький не зомлів, вибити б двері зсередини вони навряд змогли б швидше, ніж станеться вибух.

Убивці все продумали.

Майже все.

Клим, лаючи себе останніми словами через пригоду з Шацьким, ще трохи потермосив його.

Не побачивши результату, присів поряд на холодну підлогу.

Довго чекати не довелося.

Почувся рух згори, крики, тупотіння багатьох ніг.

Клямку відкинули.

Темряву підвальну розірвало відразу кілька ліхтарних променів.

— Ви там живі? — погуркотіло.

— Пане Віхуро, могли б раніше почати! — роздратовано озвався Клим.

Крекучи, комісар обережно спустився вниз. За ним, мов тінь, ковзнув Лінда.

— Коли вже я все одно порушив призначений мені лікарем режим сну й роздратував пані Віхурову, не хотілося порушувати ще й наші попередні домовленості, — пояснив він. — Хтозна, чим би все скінчилося. Ніхто не

чекав, що Раєвський зловить бідолашного Шацького й приведе сюди.

— А якби нас тут постріляли?

— Пане Кошовий, ви вкотре виявилися праві. Говорили голосно від самого початку. Інші мимоволі взяли з вас приклад. Через те, як було задумано, наші агенти замерли в засідках і чули кожне слово. Тим більше, двері були прочинені. Повірте, за першої ж небезпеки поліція увірвалася б усередину.

Клим зітхнув.

— Навряд чи комусь із них вдалося б випередити постріл, пане Віхуро. Благо, хоч я знав — ви десь поруч. Мав надію — не дам себе вбити просто так, виграю потрібні секунди. Але давайте наступного разу ви мені повірите відразу. А не після тривалих умовлянь.

Комісар засопів.

— Гадаєте, я дозволю, аби був наступний раз? Ви явно займаєтесь не своїми справами, пане Кошовий.

— Де? У Штефковій конторі?

Марек Віхура промовчав.

Тим часом Лінда вже повернув зубного лікаря до тями. Щойно той сів, Кошовий вигукнув:

— Перепрошую за все, Шацький! Правда, треба всім нам наступного разу бути обережнішими!

— Жодних наступних разів! — гуркотнув Віхур.

— Ой, не сушіть мені голову, — слабенько протягнув Шацький. — Краще пообіцяйте не говорити нічого про це моїй Естер. Усі втратять її довіру, я обіцяю.

— Само собою! — відгукнувся Кошовий, і далі — вже Лінді: — Знайдеться тут у когось ключ від бісових кайданків?

таємниці звичайного помічника нотаря, клієнтів пан Штефко приймав тільки за попереднім записом. Якщо раніше Кошовому треба було трудити ноги, аби оббігати кожного, нині всякий вважав за честь навідуватися особисто. Навіть обід уже доставляли просто в контору, і Клім розмірковував: піде так далі — він зовсім облінується, розучиться ходити, поволі запливе жирком. Тож вирішив із понеділка, котрий заразом стане й початком листопада, відновити регулярні заняття з гімнастики та боксування, про що за купою різних справ чим далі, тим частіше забував.

Наблизився час перекуски, й Кошовий вирішив заварити на спиртовій плитці кави. Міцної для себе, з молоком та трьома ложечками цукру — Степанові Яковичу. Саме пішов черговий клієнт, вони мусили перепочити. Тим більше, останнім часом старий нотар полюбляв такі паузи: ще більше почавши симпатизувати своєму помічникові, використовував їх, аби потеревенити, обговорити поточні політичні питання, побазікати про неможливість для русинів мати справу один із одним чи просто попліткувати. Клім навіть не здогадувався, що пан Штефко любив саме цю справу не менше, ніж непогамовний Йозеф Шацький.

Щойно підвівся, аби взяти кавник, як у двері спершу постукали, потому, не дочекавшись дозволу, зайшли.

— Можна?

Сьогодні Магда обрала для виходу бордове оксамитове пальто на міховій підкладці й у тон йому — капелюшок із вуалеткою. Одразу відкинула її, щойно зайшла, рукавички при цьому не зняла.

— Яка честь для нас! — заметувшися старий нотар, аж надто рвучко відсовуючи стільця, — той ледь не впав,

Степан Якович вчасно підхопив його за спинку. — Пані Богданович, я не помиляюсь?

— Ми не знайомі особисто, пане Штефку, чи я щось плутаю? — Вона демонструвала підкresлену ввічливість, і Кошовий, знаючи Магду, відчув наближення грози.

— Хто у Львові не знає вас, шановна пані!

— Не перебільшуйте. Назву вам щонайменше кілька тисяч мешканців, котрі не мають жодного поняття про мое існування. Так само як і про ваше, пане Штефку. Це ваш помічник тепер міська знаменитість.

— Газетні сенсації живуть недовго, — скромно відповів Клим. — Яким вітром, пані Магдо? Ви, здається, тут у нас ніколи ще не були. Отак живемо, — розвів руками. — Скромно.

— Досить мило й пристойно, — відповіла Магда поблажливо. — Пане Кошовий, я ненадовго. Маю до вас невеличку приватну розмову.

— Чудово. Ми саме збиралися з паном Штефком випити кави. Якщо ви дозволите, Степане Яковичу, я запрошу пані до найближчої...

— Боже збав, Боже збав! — старий нотар енергійно замахав руками. — Ніхто не дозволить вам виганяти пані з приміщення! Перепрошую, не запропонували вам стілець. У нас вони, знаєте, трошки риплять. Та справи пішли несподівано добре, Богу дякувати, і я вже налаштований замовити нові меблі.

З незвичною для себе метушливістю він вийшов з-за столу, підсунув стілець до гості.

— Кажу ж — справа дуже коротка. Тим не менше, не хочу вам заважати. Пане Кошовий...

— Ні-ні! — Пан Штефко підхопив із вішака своє пальто. — Ліпше я вийду на каву! Тим більше, ви не

знаєте, пане Кошовий, тут поруч має зараз сидіти один наш партійний товариш. І в мене до нього є сила-сильна запитань, бо вчорашия його публікація в «Ділі» є обурливою! Коли ще дістану нагоду висловити йому своє «фе»!

Клим не встиг нічого сказати — старий нотар квапливо вийшов, залишивши їх самих.

Повисло незручне мовчання.

— Так, може, справді кави? — поцікавився він нарешті.

— Отут ви, значить, заробляєте собі на життя, — мовила Магда замість відповіді.

— Не жебраю, — іншої відповіді чомусь не знайшлося.

— Час від часу навіть не гребуєте невеличкими грошовими винагородами.

— Пані Магдо, якщо ви про ту незначну послугу дилетанта, яку я вам нещодавно надав, — так то ж була ваша пропозиція. Не думав, що дорікатимете. До того ж ви наполегливо, *надто* наполегливо змушували її прийняти. Здається, тоді з усім упорався, а відмовлятися від грошей...

Магда зупинила його, клацнувши пальцями.

— Климентію, прошу зупинити оцю словесну Ніагару³⁴. Ви не знаєте, що сказати, тому говорите навмання. Хоч давно мусили б звикнути, що я не здатна належним чином оцінити словесну еквілібрістику.

— Я так само звик до іншого, пані Магдо. Коли чую від вас подібний тон, одразу починаю думати, в чому завинив. Хоча, по-перше, не певен, що винуватий. А по-друге, навіть не здогадуюсь, чим розгнівав. У нас не такі стосунки...

Вона знову клацнула пальцями. Тепер уже не приховувала роздратування.

— Немає між нами жодних стосунків, Климентію. Я дуже прошу, аби ви навіть не тішили себе подумки надією на те, що маєте право бодай непрямо втрутатися в моє особисте життя. На відміну від вас, воно в мене є. Звісно, якщо для вас особисте — пхатися в чужі справи та час від часу навідувати відомий нам обом непристойний будинок із дівчатами певної репутації.

Віко смикулося. Обличчя запашіло.

— Я нічого не знаю про ваше особисте життя, пані Магдо, — промовив він стримано. — Але навряд чи хтось дав вам підстави й навіть право аж так пильно перейматися моїм.

— Зараз я все поясню, пане Кошовий, — сказала вона, і було помітно, як насилу стримує негативні емоції. — Наперед нагадую нашу минулу серйозну розмову. Аби ви знали — я далі переконана, що до від'їзду моого друга пана Адася зі Львова в Трускавець ви непрямо чи прямо причетні. Воліла не повернатися до цього. Та вчора дещо сталося. І вкотре змусило мене замислитися, чи не є ви моїм злим генієм.

— За що така честь, пані Магдо?

— Не блазнюйте. Ніколи б не сказала вам те, що скажу тепер. Але ви маєте знати — краще триматися від мене подалі.

— Що не так? — Кошовий не на жарт стривожився.

— Я вважала вас одним із своїх добрих приятелів.

— Так і є.

— Ні. Після того, як завдяки вам будинок на Валовій набув надзвичайно лихої слави, пан Кароль Білецький

вирішив-таки продати його. Враховуючи нинішню вартість нерухомості у Львові — вважайте, за безцінь. Після чого ми з ним посварилися. А коли я з кимось сварюся — то назавжди, Климентію.

Віко знову смикнулося.

— Пані Магдо, я не винен, що в підвалі того бісового будинку Владислав Яблонський поховав свою дружину Ольгу. Яку перед тим убив та, даруйте, розтяв на шматки.

— Так. Але ви могли не докопуватися до цього! — піднесла голос Магда. — Хай би все було, як було! Ви відчинили скриньку Пандори, про що вас ніхто не просив! Від того, що ви допомогли поліції розкрити бридкий злочин, легше не стало жити ані рідним тієї нещасної, ані іншим, причетним до цієї історії! Тим більше, постраждала я! Ви знову перейшли мені шлях, пане Кошовий! Не робіть вигляд, що нічого не знаєте й не розумієте! По очах бачу!

Справді, Клим не мав сил приховувати знання. Йозеф Шацький усе ж таки неперевершений пліткар.

— У вас були стосунки з паном Каролем, — сказав він. — Між іншим, ви б краще зберігали свої секрети, з часом вони стають відомими. Просто люди старанно роблять вигляд, що не помічають. І ті стосунки мали певний прагматичний елемент. Будинок на Валовій призначався для вас, пані Магдо.

— Тільки перший поверх.

— Не важливо. Вам набридло жити в «Жоржі». А пан Богданович мав лише казенне помешкання. Своєго, за дивним збіgom обставин, у нього не було. Значить, не було його і у вас.

— Ви пліткар. Вам має бути соромно.

— Мені соромно, пані Магдо. Але ви самі запитали. І, даруйте, я маю вуха. Так само починаю оберталися в колах. Щось почую, щось побачу...

— Ваша надмірна цікавість позбавила мене можливості мати власний дах над головою, — відчеканила Магда, навіть, здається, не слухаючи його. — Вчора я з'ясувала стосунки з паном Білецьким і переконалася — найближчим часом такої можливості не матиму.

— Якщо ви розірвали стосунки через такі дрібниці, значить, вони були дріб'язковими.

Кошовий одразу пошкодував.

Та слово було сказане.

Магдині очі звузилися.

Пальці лівої руки повільно стягнули рукавичку з правої.

Їх розділяло кілька кроків.

Магда скоротила відстань, коротко замахнулася.

Климові хотілося перехопити правицю, та в останній момент стримався, дозволив долоні відважити ляпаса.

Не зустрівши опору, вона замахнулася вдруге.

Тепер його права рука міцно перехопила її кисть у порусі. Стиснула.

— Досить.

— Боляче.

— Досить.

— Ви робите боліче.

Кошовий розтиснув пальці.

— Вам треба було знайти винного. Я розумію. Минулого разу, маю на увазі несподіване розставання з паном Адамом, так само не знали причини. Й шукали

її ззовні. Я дуже зручний хлопчик для биття. Вам треба відпустити від себе все погане, пані Магдо.

Вона мовчала.

Очі в очі.

— Ви починаєте втрачати впевненість у собі. Шукаєте вихід.

Вона натягнула рукавичку.

— Боже збав вас, Климентію Кошовий, хоча б ще раз десь перейти мені шлях. Особливо це стосується, коли збираєтесь робити щось мимоволі. Ніби між іншим. Це вас не вправдовує. Я не хочу залежати від прикрих випадків.

— Але ж я тут ні до чого.

— То вже мені вирішувати.

Рвучко розвернувшись, Магда Богданович вийшла геть, не озираючись.

Клим лишився стояти посеред контори.

Він не знав, що думати, як діяти, які висновки будуть правильними.

Знову прочинилися двері, цього разу — вже без стуку.

Та скільки ж можна сьогодні!

— Пане Кошовий! Я вас застав! Чудово, просто чудесно!

На порозі де не взявся Борис Липницький, бориславський нафтовик. Стягнув капелюха, витер мокре чоло.

— Вітер холодний, а з мене все тече, перепрошую. Запарився — далі нема куди. По самісінькі вуха. Пан Штефко...

— Невдовзі прийде. Можете присісти, почекати. Ось стілець.

Нафтовик відмахнувся.

— Взагалі я до вас. Багато, багато начуваний.

— Брешуть.

— Ви надто скромний, пане Кошовий. Довкола не ходитиму, — він знову витер лоба. — Слухайте, все ж таки ваша кандидатура — найкраща.

— До чого ви це?

— Не шукатиму більше нікого. Час марнувати. Пане Кошовий, хотів би найняти вас, саме вас, аби ви нарешті залагодили всі мої справи. Отой спадок — кам'яниця на Пекарській. І відмов не прийматиму!

*Київ,
жовтень-листопад 2014 р.*

КОМЕНТАРІ

¹ ...це ж галицький князь Лев... — Князь Лев (між 1225 та 1229—1301) — другий син Данила та Анни, доньки галицького та смоленського князя Мстислава Удатного. Хресне ім'я — Онуфрій. Вважається засновником міста Лева — Львова. Перед постригом у монахи (приблизно 1300 р.) зумів відновити єдність Галицько-Волинської держави, поширивши її кордони на сучасне Закарпаття і Люблінську землю і навіть на Київ.

² ...воювати гидотних ратусів. — *Ratmus* (*rattus*) — назва цшура латиною.

³ ...пальці стисли сталь «бульдога». — Широко поширений наприкінці XIX — на початку ХХ століття тип кишеневого револьвера. Назва походить від британської моделі револьверів Веблей № 2 Bulldog, випущеного 1872 року.

⁴ ...електричний ліхтарик Х'юберта. — Винахід американського винахідника Джошуа Коена являв собою лампочку, яка живилася від батарейки. Права на винахід викупив у Коена 1896 року Конрад Х'юберт (Акіба Горовіц), емігрант із Мінська. Вже за три роки перші електричні ліхтарики, зроблені за таким принципом, з метою реклами були безкоштовно роздані патрульним поліцейським у Нью-Йорку. На початку ХХ століття кишеневі ліхтарики вже мали кілька моделей та вільно продавалися в Європі.

⁵ ...взяти хоч того ж пана Яворського. — Яворський Францішек (1873—1914) — польський історик, журналіст, публіцист, письменник, архіваріус і колекціонер. Один з найталановитіших дослідників і популяризаторів історії Львова і міст Галичини.

⁶ ...коли чоловік залишав рідні Krakіdali... — Krakіdali — район Львова, на той час — одна з околиць, котра починалася відразу за Krakівським базаром. Був місцем компактного проживання євреїв. Район вважався одним із найбідніших у місті.

⁷ ...знаходилася на вулиці Шевській. — Шевська — вулиця в центрі Львова, з'єднує площу Ринок та площу Яворського. Одна з найстаріших у місті. Серед населення переважали українці.

⁸ ...з тими русинами, котрі орієнтуються на єдиний народ та російського царя... — Тут русини не самоназва західних українців, а мовно-літературна і суспільно-політична течія серед українського населення Галичини, Буковини і Закарпаття у 1819—1930-х рр. Обстоювала національно-культурну, а пізніше — державно-політичну єдність з російським народом і Росією.

⁹ ...єдналися всі, хто поділяв погляди народовців. — Народовці — суспільно-політична течія серед молодої західно-української інелігенції ліберального напрямку, що виникла у 60-х роках XIX століття у Галичині.

¹⁰ ...помічника звільнив, бо побачив у нього примірник «Галичанина». — «Галичанин» — газета русофільської орієнтації, виходила у Львові з 1893-го по 1913 рік.

¹¹ ...раніше той читав лише «Діло». — «Діло» — перша, найстаріша та впродовж багатьох років — єдина українська щоденна (від 1888 р.) газета в Галичині. Виходила з 1880-го по 1939 рік.

¹² ...керував одним із нафтових родовищ у Бориславі... — Борислав — місто на Львівщині, відоме своїми нафтовими та мінеральними родовищами. Єдине місто в світі, розміщене на промисловому нафтогазовому та озокеритному родовищі з численними джерелами мінеральних і лікувальних вод. На прикінці XIX — на початку ХХ століття видобутком нафти

і озокериту в Бориславі займалися 75 великих та 779 малих підприємств, де працювало 10 500 робітників.

¹³ ...*кам'яницю на самому початку Пекарської...* — Пекарська — одна з найкрасивіших та найпрестижніших вулиць Львова, була такою в згаданий період. Активно розбудовувалася та перебудовувалася з кінця XIX століття.

¹⁴ Валова — вулиця поблизу колишнього середмістя. Виникла на початку XIX століття після того, як було розібрано південний міський мур (1777 р.). Назви не змінювалася протягом усього часу свого існування.

¹⁵ ...*в самий Пейсах...* — Пейсах — одне з головних єврейських свят, починається на чотирнадцятий день весняного місяця нісана (приблизно березень-квітень за григоріанським календарем). За значимістю відповідає Великодню.

¹⁶ Герутене — неуважна, неохайна жінка або дівчина (*iðiši*).

¹⁷ ...*вони відкривалися в нових, сецесійних будинках...* — Сецесія — тут стиль у мистецтві. Виник в Австрії, коли група художників на знак протесту проти офіційного академічного мистецтва вийшла зі складу мюнхенської виставкової організації «Glaspalast». Вважається початком модерну.

¹⁸ ...*Пан Гольмс із професором Моріарті, так, здається?* — В описаний період правопис та вимова вимагали саме такого написання та вживання прізвищ героїв Конан Дойла: Шерлока Холмса та професора Моріарті.

¹⁹ *Приніс посланець готелю «Жорж».* — «Жорж» — готель у Львові, яскравий приклад архітектури фешенебельних готелів XIX — початку XX століття. Один із найстаріших готелів міста. Протягом існування неодноразово реконструювався.

²⁰ *Ніхто не любить хатраків.* — Хатрак — агент поліції (жарг.).

²¹ ...*ся злигав із кукурудзою...* — Кукурудза — жандарм (жарг.).

²² ...*без запинки відтарабанив: це Підзамче...* — Підзамче — передмістя Львова, населене здавна. В описаний час тут проклали залізницю, утворивши станцію «Підзамче».

²³ ...приніс дві порції «бачерувки»... — «Бачерувка» — назва горілки винокурні Бачевських.

²⁴ Повелися на нікчемну фаску. — Фаска — брехня (жарг.).

²⁵ Аби вас там замружили. — Замружити — вбити (жарг.).

²⁶ Відкрий свій писок, драбе! — Тут «драб» — голодранець, босяк. Може також вживатися у кличній формі, як брутальна лайка. Первісне значення — рядовий вояк-найманець війська Корони Польської.

²⁷ ...завіяло до повітового Добромиля... — Добромиль — повітове містечко на Львівщині, на час оповіді мало досить розвинену промисловість. Також відоме тим, що в містечку 1895 року балотувався на виборах до австрійського парламенту від української радикальної партії письменник Іван Франко. Через фальсифікації вибори програв.

²⁸ ...за пасок заткне не лише Дюма-батька, а й Дюмасина. — Александр Дюма-батько (1802—1870) — французький письменник, найпопулярніший французький автор пригодницьких романів у світі. Александр Дюма-син (1824—1895) — позашлюбний син Александра Дюма, автор кількох любовних романів, найвідоміший з яких — «Дама з камеліями».

²⁹ Всі скарби Алі-баби... — Згадується казка про Алі-бабу та сорок розбійників із збірника «Тисяча й одна ніч». За сюжетом, бідняк Алі-баба випадково знайшов печеру, де розбійники ховали награбоване, привласнив скарб та покараав розбійників.

³⁰ ...давно випередив Оскар Вайлд, подарувавши своєму красеню Доріанові Грею чарівний та водночас заклятий портрет... — Оскар Вайлд (1854—1900) — англійський письменник, драматург, філософ. «Портрет Доріана Грея» (1891) — єдиний опублікований роман Вайлда, твір про юнака, котому так сподобався власний портрет, що він зажадав, аби намальоване зображення старішало, тоді як сам Грей лишався молодим. Усі гріхи людини відбивалися на портреті.

³¹ Шикса — незаміжня неєврейська дівчина, у переносному значенні використовувалося як образлива лайка на адресу єврейських дівчат (*iдиш*).

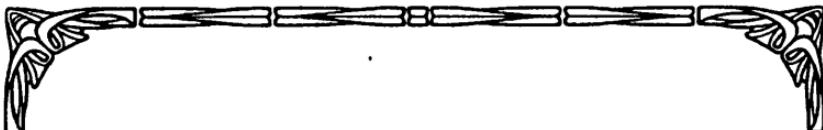
³² Ви ж читали твори пана Веллса? — Герберт Джордж Веллс (1866—1946) — англійський письменник, публіцист, один із «батьків» наукової фантастики. У своїх романах «Машини часу», «Невидимець», «Страви богів» та інших доводив згубність прогресивних відкриттів, якщо результатами користуються безвідповідальні особи.

³³ ...В тебе личко — як лілеї! — Тут і далі в розділі використовуються фрагменти справжніх віршів, опублікованих в 1909 році на шпальтах літературних видань Львова.

³⁴ ...прошу зупинити оцю словесну Ніагару. — Ніагара — річка в Північній Америці, з'єднує озера Ері та Онтаріо. Знана у світі завдяки знаменитому Ніагарському водоспадові.

Література:

1. Гінріхс Ян Пауль. Lemberg—Lwov—Львів. Фатальне місто. — К.: Видавництво Жупанського, 2010.
2. Козицький Андрій, Білостоцький Степан. Кримінальний світ старого Львова. — Львів: Афіша, 2001.
3. Лемко Ілько. Легенди старого Львова. — Львів: Апріорі, 2008.
4. Яворський Францішек. Львів давній і вчорашній. — Львів: Центр Європи, 2014.
5. Філософія галицької кухні. — Львів, Незалежний культурологічний часопис «Ї». — 2013. — № 72.

ЗМІСТ

Львів, жовтень 1909 року, вулиця Валова.....	5
<i>Розділ перший. Климентій Кошовий, нотар,</i> завжди до ваших послуг	13
<i>Розділ другий. Про Чорну пані під чорну каву.....</i>	36
<i>Розділ третій. Повія, злодій та приватний детектив</i>	58
<i>Розділ четвертий. Комісар Віхура визнає помилки</i>	72
<i>Розділ п'ятий. Конверт із готелю «Жорж»</i>	84
<i>Розділ шостий. Троє зацікавлених осіб</i>	93
<i>Розділ сьомий. Підозри Магди Богданович</i>	106
<i>Розділ восьмий. По сліду пляшки з-під угорського</i>	118
<i>Розділ дев'ятий. У жебрацькому царстві</i>	133
<i>Розділ десятий. Під слово честі</i>	147
<i>Розділ одинадцятий. Кишка-бульбянка</i>	162
<i>Розділ дванадцятий. Явлення</i>	175
<i>Розділ тринадцятий. Дюма-байстрюк</i>	193
<i>Розділ чотирнадцятий. Кінець Чорної пані</i>	209
<i>Розділ п'ятнадцятий. Мудрість Естер Шацької</i>	223
<i>Розділ шістнадцятий. Про кохання й смерть</i>	237
<i>Розділ сімнадцятий. Прогулянка під дулом</i>	248
<i>Розділ вісімнадцятий. Там, де вона спочиває</i>	255
Львів, жовтень 1909 року, вулиця Шевська	271
Коментарі	280

Літературно-художнє видання

КОКОТЮХА

Андрій Анатолійович

ПРИВІД ІЗ ВАЛОВОЇ

Роман

Головний редактор *О. В. Красовицький*

Відповідальна за випуск *Г. С. Таран*

Художній редактор *Л. П. Вировець*

Комп'ютерна верстка: *В. М. Амелін*

Коректор *А. М. Гопаченко*

Підписано до друку 24.06 15. Формат 84x108 1/2,
Умов. друк арк. 15,12. Облік -вид. арк. 11,76
Тираж 4000 прим Замовлення № 5-266.

ТОВ «Видавництво Фоліо»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовників
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 3194 від 22.05.2008 р.

61057, Харків, вул. Римарська, 21 А

Електронна адреса:

www.folio.com.ua

E-mail: realization@folio.com.ua

Інтернет-магазин

www.bookpost.com.ua

Надруковано з готових позитивів
у ТОВ «Видавництво Фоліо»

61057, Харків, вул. Римарська, 21 А

Свідоцтво про реєстрацію

ДК № 3194 від 22.05.2008 р.

Кокотюха А. А.

K59 Привид із Валової: роман / Андрій Кокотюха; худож.-оформлювач Л. П. Вировець. — Харків: Фоліо, 2015. — 285 с.: іл. — (Ретророман).

ISBN 978-966-03-7113-2 (Ретророман).

ISBN 978-966-03-7166-8.

Початок ХХ століття, 1909 рік. Успішний київський адвокат Клим Кошовий від переслідувань царської охранки тікає до Львова, де стає лише скромним помічником старого нотаря. Його нудні злидennі будні порушує візит комісара кримінальної поліції: у кишенні трупа, знайденого у будинку на вулиці Валовій, виявили візитівку Кліма. Сам чоловік загинув за досить дивних обставин, хоча офіційно це нещасний випадок. Але той дім має у Львові небодру славу. Кажуть, у ньому вже сто років блукає привид Чорної пані. Всякого, хто зустрінеться з нею, чекає погибель. І така смерть на Валовій — не перша. У гонитві за привидом Кошовий та його відданий друг Йозеф Шацький змушені зануритися у львівські нетрі та спуститися на міське дно. Ризикуючи життям, вони таки дізнаються правду про привида. І вона дуже не сподобається загадковій та впливовій красуні Магді Богданович...

ББК 84(4УКР)6

